

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

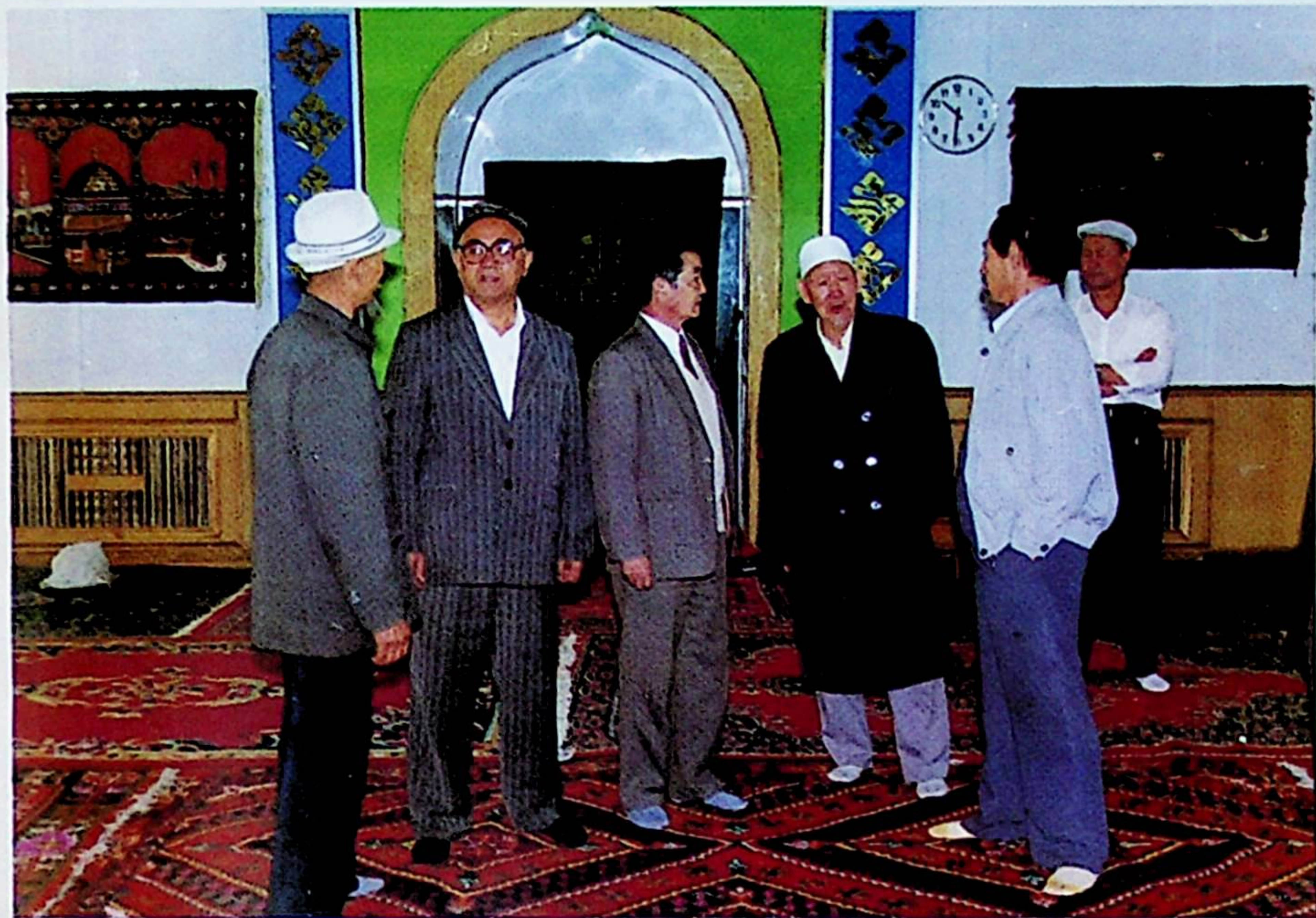
المسلم الصيني

4
1997

مجلة إسلامية ثقافية علمية جامعة

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى زىيا-
رەت ئۆمىكى شياڭگاڭدىكى جىۈلۇڭ
مەسچىتىدە، شۇ يەردىكى مۇسۇلمانلار
بىلەن بىللە جۈمە نامىزى ئۆتكەندە،
مۇسۇلمان قېرىنداشلار رەئىس سالھە
ئەن شىۋېي ئاخۇن، مۇئاۋىن رەئىس
مۇھەممەد ھەنەفى ۋەن ياۋىڭلار بى-
لەن قىزغىن ۋە سەمىمىي سالاملاشتى.

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ
مۇئاۋىن رەئىسى شەمشىدىن ھاجى
شىنجاڭ ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئا-
ۋىن رەئىسى ئىمام ھەسەن ھاجىنىڭ
ھەمراھلىقىدا مىچۈەن ناھىيىسىدىكى
گۈمۇدى جامەسىنى زىيارەت قىلغاندا،
سانجى ئوبلاستلىق ئىسلام جەمئىيىتى-
نىڭ مەسئۇللىرى ۋە جامە ئاخۇنلىرى
بىلەن سەمىمىي سۆھبەتلەشتى.

بۈگۈر ناھىيىسىدىكى دىنىي
زاتلار ئۆگىنىش-ئېكىسكۇرسىيە ئۆم-
كى كورلا، قاراشەھەر، باغراشتىكى
ئۈلگىلىك مەسچىت قاتارلىق جايلارنى
ئېكىسكۇرسىيە قىلىپ، ئۇلارنىڭ تەج-
ربىلىرىنى ئۆگەندى. سۈرەتتە: ئۇلار

«قۇرئان كەرىم» دىن

قَالَ اللَّهُ تَبَّ

وَإِذَا لَيْسَ بِنَبِيٍّ عَلَيْهَا

بَلَغَ أَهْلِهَا

أَعْرَضَ عَنْهَا

شَاءَ

ئاللاتائالا ئېيتدۇركى:

”سلەرگە بىر كىشى سالام بەرسە، ئۇنىڭغا تېخىمۇ ياخشى جاۋاب قايتۇرۇڭلار (يەنى

بىر كىشى ئەسسالامۇئەلەيكۇم دەپ سالام بەرسە، ئۇنىڭغا ئەسسالامۇئەلەيكۇم ۋە رەھىمەتۇللاھى

ۋە بەرەكاتۇھۇ دەڭلار)، ياكى ئۇنىڭ سالمىنى ئەينەن قايتۇرۇڭلار (يەنى ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام

دەڭلار). ئاللا ھەقىقەتەن ھەممە نەرسىدىن (يەنى بەندىلىرىنىڭ چوڭ-كىچىك ئىشلىرىدىن)

(خەتتات: سالىھ)

ھېساب ئالغۇچىدۇر.“ (4-سۈرە، 86-ئايەت).

مۇندەرىجە

15-قۇرۇلتاي روھنى ئۆگىنىش

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى خادىملىرى 15-قۇرۇلتاي روھنى ئەستايىدىل ئۆگەندى..... (4)
دنىي زاتلار 15-قۇرۇلتاي روھنى قىزغىن ئۆگەنمەكتە (6)

ئىسلام ئىلمى تەتقىقاتى

ئىسلام ئەدەب-ئەخلاقى ۋە مەنىۋى مەدەنىيلىك قۇرۇلۇشى توغرىسىدا ئابدۇۋەھاب (7)
«سۈرە كەۋسەر» نىڭ نازىل قىلىنىش ئارقا كۆرۈنۈشىدىن ئىسلام دىنىنىڭ ئەر-ئاياللار باراۋەرلىكى ئىدىيىسىگە بىر نەزەر لى خۇمىڭ (14)
«قۇرئان كەرىم» نى تۇمار قىلىپ ئېسىۋېلىش جايىزمۇ؟ ئىسمائىل ياقۇب، مۇھەممەد تۇرسۇن يۈسۈپ (19)

ئىسلام ئەقىدىلىرى

تەۋھىد ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە شەھابىدىن ئابدۇلئەھەد (21)

ۋەز-تەبلىغ

«ئالانى بىر دەپ تونۇش» ئىماننىڭ مېغىزىدۇر — «سۈرە، ئىخلاس» ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە ما يېخا (25)
ئىسلام دىنىنىڭ ئىتتىپاقلىق نۇقتىسىنى تونۇش توغرىسىدا دەي جۈنپىڭ (28)
ئىسلام دىنىنىڭ تۇغۇلۇش-ئۆلۈش نۇقتىسىنى تونۇش توغرىسىدا خۇاڭ يېچۈەن (31)

«قۇرئان كەرىم» تەپسىرى

«قۇرئان كەرىم» دىكى 36-سۈرە (ياسىن سۈرىسى) 36-ئايەت بىلەن 21-سۈرە (ئەنئىبىيا سۈرىسى) 32-ئايەتنىڭ ئىلمىي شەرھىسى غازىزى ھاجى داموللا (قازاق) (34)

جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى

中国穆斯林
CHINA MUSLIM
(پەسىللىك ژۇرنال)

باشقۇرغۇچى: جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى تۈزگۈچى ۋە نەشىر قىلغۇچى:
«جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى
باش مۇھەررىر: شەھىدىن ھاجى
مەسئۇل مۇھەررىر: رىشىت ھاجى ۋاھىدى
تېخنىك تەھرىرى: ئابلىز قاسم
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ئېلى
باشقۇچى: مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى باسما زاۋۇتى
تارقاقچى ۋە مۇشتەرى قوبۇل قىلغۇچى:
«جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى
(بېيجىڭ شۈەنۋۇ رايونى نىنخېڭشىجى كوچىسى 103-قورۇ)
پوچتانومۇرى: 100053 نېل: (010)63513181
شىنجاڭ تارقىتىش پونكىتى: ئۈرۈمچى يەنئەن كوچىسى
119-قورۇپوچتانومۇرى: 830001 نېل: (0991)2865729

主 办: 中国伊斯兰教协会
编辑出版: 《中国穆斯林》维文编辑部
主 编: 夏米西丁哈吉
责任编辑: 热西提哈吉·瓦依提
技术编辑: 阿布力孜·卡斯木
封面设计: 艾力
印 刷: 中央民族大学印刷厂
发行订阅: 《中国穆斯林》维文编辑部
(北京市宣武区南横西街103号)
邮政编码: 100053 电话: (010)63513181
新疆发行站: 乌鲁木齐延安路119号
邮政编码: 830001 电话: (0991)2865729

ئىسلام ئەدەب-ئەخلاقى

- مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەدەب-ئەخلاقى ئابدۇخالىق ئالىم (36)
ئىسلام دىنى ۋە ئىنسانىي پەزىلەت ئۆمەر جان مۇھەممەد (38)

ئىسلام مائارىپى

- «قۇرئان كەرىم» نى ئوقۇشتا بىلىشكە تېگىشلىك ئىشلار توغرىسىدا ياقۇپ ھاجى مۇھەممەد (40)
جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى ئەرەب تىلى ۋە ئىسلام دىنى دەرسلىرىنى ئوقۇتۇش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش
ۋە مۇھاكىمە قىلىش يىغىنى ئۆتكۈزدى خۇاڭ لىيا (42)
تۇرپان ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى ياش دىنىي كەسپىي خادىملارنى تەربىيەلەش خىزمىتىنى ياخشى
ئىشلىمەكتە شاھمەردان ئىمىنىياز (43)

ئاسار ئەتىقىلەر

- ھەزرىتى ئەلپەتتا غوجام مازىرى ئابدۇراخمان ئابدۇللا (44)

ساخاۋەتلىك مۇسۇلمانلار

- مەرىپەتكە ساخاۋەت ئابدۇكېرىم ئۆمەر (45)
ئابدۇقادىر ھاجىم سانجۇ يېزىسىدىكى نامراتلارغا 100 مىڭ يۈەن ياردەم قىلدى... ئابلىمىت مۇھەممەد (59)

باشلامچى دىنىي زاتلار

- پەن-تېخنىكاغا تايىنىپ باي بولغان دىنىي زات ياقۇپ ھاجى مۇھەممەد (46)

ئىسلام دۇنياسى

- ئىسلام دۇنياسىدىكى غەربلىشىش مەسىلىسى مۇسا (47)
دۇنيا مۇسۇلمانلىرى ئاھالىسىنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى مۇسا (48)

دوستانە بېرىش-كېلىشلەر

- قاھىرە سەپىرى ما ۋىنجۇن (50)
جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى ۋەكىللىرى ئىسلامىيەت ئالىي كېڭىشىنىڭ 9-نۆۋەتلىك مەجلىسىگە قاتناشتى
..... لوقمان ماشەنىي (52)
ئەزھەر ئۈنۋېرسىتېتىدىكى ئوقۇش ۋاڭ گىنىلىك (53)

ئىسلام جەمئىيەتلىرى پائالىيەتلىرى

- جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى زىيارەت ئۆمىكى شياڭگاڭ، ئاۋمېنلارنى زىيارەت قىلدى ... ھاجى مەھمۇدى (55)
مەملىكەتلىك 2-نۆۋەتلىك ۋەز-تەبلىغ مۇسابىقىسى كېلەر يىلى ئۆتكۈزۈلىدۇ ... جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى (56)

خەۋەرلەر

- تۇرپان ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى 2-نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 4-سانلىق دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنى
ئېچىلدى شاھمەردان ئىمىنىياز (57)
بۈگۈر ناھىيىسىدىكى دىنىي زاتلار ئېكسكۇرسىيە ۋە ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلدى ... تۇيغۇن ئابدۇرەھىم (57)
ئالىي مەكتەپلەرگە ئۆتكەنلەرگە ئوقۇش مۇكاپاتى تەسىس قىلغان مەسچىت... لىۋ چىشك، ياك داۋشك (58)
روزا تۇتۇش ۋاقت جەدۋىلى ھەققىدە تۈزگۈچى: مۇھتەرەم ھاجى (60)
ھىجرىيە 1418-يىللىق روزا تۇتۇش ۋاقت جەدۋىلى (ئۈرۈمچى ۋاقتى) (61)

ئۇيغۇرچە «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى

- ژۇرنىلىمىز ئىنانچىلىرىغا تەشەككۈر «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى (59)
ئۇيغۇرچە «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلىنىڭ 1997-يىللىق سانلىرىنىڭ ئومۇمىي مۇندەرىجىسى

- (62)
مۇقاۋىنىڭ 1-بېتىدە: باي ناھىيىسىدىكى بازار جامەسىنىڭ تاشقى كۆرۈنۈشى (سۈرىتىنى شۇ شېئىرى تارتقان).

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى خادىملىرى 15-قۇرۇلتاي روھنى ئەستايىدىل ئۆگەندى

جۇڭگو كومپارتىيىسى 15-قۇرۇلتىيىنىڭ غەلبىلىك ئېچىلغانلىقىدىن شادلىققا چۆمگەن پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقى 15-قۇرۇلتاي روھنى ئۆگىنىش دولقۇنىنى قوزغىغان ياخشى ۋەزىيەتتە، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى رەھبەرلىكى مەركەزنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، جەمئىيەتتىكى بارلىق خادىملارنى ۋە ئىسلام ئىنستىتۇتىنىڭ ئۇستاز-تالىپ، ئىشچى-خىزمەتچىلىرىنى يولداش جياڭ زېمىننىڭ مەركىزىي كومىتېتىغا ۋاكالىتەن قۇرۇلتايدا بەرگەن دوكلاتىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىشكە ئاكتىپ ئۇيۇشتۇردى. رەئىس سالىھ ئەن شىۋېي ئاخۇن مۇنداق دېدى: "باش شۇجى جياڭ زېمىن 15-قۇرۇلتايدا بەرگەن دوكلاتىدا: 'پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئەتراپلىق ئىزچىللاشتۇرۇش، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمىنى قەتئىي داۋاملاشتۇرۇش ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈش، مىللەتلەر خىزمىتىنى ھەقىقىي تۈردە كۈچەيتىپ، مىللەتلەرنىڭ ئورتاق گۈللىنىشى ۋە يۈكسىلىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش كېرەك، پارتىيىنىڭ دىنىي سىياسىتىنى، مۇھاجىرلار سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇش لازىم' دەپ تەكىتلەپ، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ مىللىي، دىنىي خىزمەتكە يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىدىغانلىقىنى ئەكس ئەتتۈردى، بولۇپمۇ بىز دىنىي زاتلارنى قۇرۇلتايدا بېرىلگەن دوكلاتىنى ئاڭلاشقا سىرتتىن قاتنىشىشقا تەكلىپ قىلىپ، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ مىللىي، دىنىي سىياسىتىنىڭ چىنلىقىنى، ۋەتەنپەرۋەرلىك بىرلىك سەپىنىڭ كەڭ دائىرىلىكلىكىنى ۋە بىز دىنىي زاتلارغا يۈكسەك دەرىجىدە ئىشىنىدىغانلىقىنى تولۇق گەۋدىلەندۈردى. "مۇئاۋىن رەئىس مۇھەممەد ھەنەفى ۋەن ياۋبىڭ مۇنداق دېدى: "يولداش جياڭ زېمىننىڭ دوكلاتىدا، دېڭ شياۋپىڭ نەزەرىيىسىنىڭ تارىخىي ئورنى ۋە يېتەكچىلىك ئەھمىيىتى چوڭقۇر بايان قىلىنغان، دېڭ شياۋپىڭ نەزەرىيىسىنىڭ ئۇلۇغ تۇغىنى ئېگىز كۆتۈرۈش چاقىرىقى ئېنىق ئوتتۇرىغا قويۇلغان. دوكلاتتا دېڭ شياۋپىڭ نەزەرىيىسى ۋە پارتىيە-نىڭ تۈپ لۇشىيەنگە ئاساسەن، ئىسلاھات-ئېچىۋېتىشتىن بۇيانقى، بولۇپمۇ 14-قۇرۇلتايدىن بۇيانقى مول تەجرىبىلەر ئەتراپلىق ۋە ئەستايىدىل يەكۈنلەنگەن. پارتىيە-نىڭ سوتسىيالىزىمنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدىكى تۈپ پروگراممىسى سىستېمىلىق

ۋە ئەتراپلىق ئوتتۇرىغا قويۇلغان ۋە بايان قىلىنغان ھەمدە ئەسىر ھالقىپ ئىشلىنىدۇ. خان ئۇلۇغۋار ئىشلار ستراتېگىيىلىك ئاساستا ئورۇنلاشتۇرۇلغان. “ ئۇ مۇنداق دېدى: ”مەملىكىتىمىزدىكى ئىسلام دىنى ساھەسىدىكىلەر پارتىيىنىڭ چاقىرىقىغا چوقۇم ئاكتىپ ئاۋاز قوشۇپ، دېڭ شياۋپىڭ نەزەرىيىسىنى ئۆگىنىش پائالىيىتىنى چوڭقۇر، ئۇزاق مۇددەت قانات يايدۇرۇشى، ھۆكۈمەتنىڭ پارتىيىنىڭ دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى سىياسىتىنى ئەتراپلىق ئىزچىللاشتۇرۇشىغا ۋە دىنىي ئىشلارنى قانۇن بويىچە باشقۇرۇشىغا ياردەمدە بولۇپ، ئىسلام دىنىنى جۇڭگوچە سوتسىيالىزم جەمئىيىتىنىڭ تەرەققىياتىغا ئۇيغۇنلاشتۇرۇشى لازىم. ” مۇئاۋىن رەئىسلەر نوئمان ما شيەن، ئابدۇرەھىم ئىمىن، مۇھەممەد سەئىد ما يۇنفۇ، شەمشىدىن ھاجى قاتارلىقلار مۇ 15- قۇرۇلتاينىڭ تارىخىي ئەھمىيىتى ۋە يولداش جياڭ زېمىنىنىڭ دوكلاتى ھەققىدە ئۆزلىرىنىڭ تەسىرات ۋە تونۇشلىرىنى بايان قىلىشتى، ئۇلار مۇنداق دېيىشتى: ” يولداش جياڭ زېمىنىنىڭ دوكلاتى زور نەزەرىيىۋى ۋە ئەمەلىي ئەھمىيەتكە ئىگە شانلىق تارىخىي ھۆججەت، پارتىيىمىز پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنى يېڭى ئەسىرگە يېتەكلەيدىغان سىياسىي خىتابنامە، پۈتۈن پارتىيىنىڭ ۋە پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلىشىدىكى ھەرىكەت پروگراممىسى. بىز ئىسلام دىنى ساھەسىدىكىلەر دوكلاتىنىڭ روھىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىمىز ۋە چوڭقۇر ئۆزلەشتۈرىمىز ھەمدە ئۇنى خىزمەتلىرىمىزگە يېتەكچى قىلىمىز. ”

ئۆگىنىش ۋە مۇزاكىرە جەريانىدا نۇرغۇن يولداشلار سۆزلەپ مۇنداق دېيىشتى: جياڭ زېمىن شۇجىنىڭ دوكلاتىدا، ئەسىر ئالمىشىۋاتقان تارىخىي يۈكسەكلىكتە تۇرۇپ، جۇڭگو خەلقىنىڭ بىر ئەسىردىن بۇيانقى كۈرەش مۇساپىسى ئەسلەپ ئۆتۈلگەن، يېڭى ئەسىرنىڭ ئالدىنقى 50 يىللىق تەرەققىيات مەنزىرىسى كۆرسىتىپ بېرىلگەن، تەجرىبە يەكۈنلىنىش ئاساسىدا، مەملىكىتىمىزنىڭ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش ۋە سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ ئەسىر ھالقىغۇچ تەرەققىياتى ئەتراپلىق ئورۇنلاشتۇرۇلغان، دۆلەت ئىچى ۋە خەلقئاراغا دائىر زور مەسىلەلەر ئۈستىدە توغرا تەشەببۇس، يېتەكچى پرىنسىپ ۋە فاكتۇرلار-سىياسەتلەر ئوتتۇرىغا قويۇلغان. بىز 15- قۇرۇلتاي روھىنىڭ ئىلھامى بىلەن، ئىسلام دىنى جەھەتتىكى خىزمەتلىرىمىزنى داۋاملىق ياخشى ئىشلەپ، پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت مۇسۇلمانلىرىنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، سوتسىيالىستىك ئىككى مەدەنىيلىك قۇرۇلۇشىغا ئاكتىپ قاتناشتۇرۇپ، دىنىي ئىشلارنى ياخشى يولغا قويۇپ، ئىسلام دىنىنى سوتسىيالىزم جەمئىيىتىگە ئۇيغۇنلاشتۇرۇشقا ھەم كەڭ مۇسۇلمانلارنى يېڭى ئەسىرنى كۈتۈۋېلىش يولىدا تۆھپە يارىتىشقا يېتەكلەشكە تىرىشىمىز.

دېنىي زاتلار 15- قۇرۇلتاي روھىنى قىزغىن ئۆگەنمەكتە

پارتىيىمىزنىڭ تارىخىي ئەھمىيەتلىك 15- قۇرۇلتىيى غەلبىلىك يېپىلغاندىن كېيىن، پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەر مىللەت خەلقى 15- قۇرۇلتاي روھىنى ئۆگىنىش دولقۇنىنى قوزغىۋەتتى. جۈملىدىن ھەرقايسى جايلاردىكى دېنىي زاتلارمۇ قاتلاملار بويىچە تۈرلۈك ئۆگىنىش كۇرسلىرىغا قاتنىشىپ، قۇرۇلتاي روھىنى ئوبدان ئۆگىنىپ، مۇسۇلمانلارنى يېتەكلەپ، قۇرۇلتاي بەلگىلىگەن ۋەزىپىلەرنى ئورۇنلاش جەھەتتە كۈچ چىقىرىپ، ئىككى مەدەنىيلىك قۇرۇلۇشى يولىدا تېگىشلىك تۆھپىلەرنى قوشىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشكەن. ئاقسۇ ۋىلايىتىدىن تۇرسۇن مۇھەممەت شەۋكەتنىڭ خەۋەر بېرىشىچە: ئاقسۇ ۋىلايىتى بويىچە ئاتاقلىق ئۆلىمالاردىن 40 نەپەر كىشى 10- ئاينىڭ 7- كۈنىدىن 10- كۈنىگىچە ئاقسۇ ۋىلايەتلىك سىياسىي مەكتەپكە يىغىلىپ، 15- قۇرۇلتاي ھۆججەتلىرىنى ئۆگەنگەن، ۋىلايەتلىك پارتكوم بىرلىك سەپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى راخمان ۋاھاب ھاجىم، مۇئاۋىن باشلىقى ئابدۇقادىر ھاجىم، ما خۇڭ ھاجىمىلار ئۆگىنىش باشلاش مۇراسىمىغا قاتناشقان، ئۆگىنىش ئاخىرلىشىدىغان كۈنى ۋىلايەتنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى ئابلا ئاپاق ئاخىرلىشىش مۇراسىمىغا قاتنىشىپ مۇھىم كۆرسەتمىلەرنى بەرگەن.

باي ناھىيىسىدىن ھەسەن ئابدۇۋەلىنىڭ خەۋەر بېرىشىچە: ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى، ۋىلايەتلىك، ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى، ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى يۈنۈس داموللا ھاجىم، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى ياسىن قارىي ھاجىم ھەم يۈسۈپ داموللا، ھامدۇن ھاجىم قاتارلىق ئابرويلىق دېنىي زاتلارنىڭ باشلامچىلىقىدا، باي ناھىيىسىدىكى دېنىي زاتلار ۋە مۇسۇلمانلار ئارىسىدا قاتلاممۇقاتلام 15- قۇرۇلتاي روھىنى ئۆگىنىش ۋە مۇزاكىرە قىلىش دولقۇنى قوزغالغان.

قىزىلسۇ ئوبلاستلىق ئىسلام جەمئىيىتىدىن رازىق ھاجىمنىڭ خەۋەر بېرىشىچە: 10- ئاينىڭ 16- كۈنى 150دىن ئارتۇق دېنىي زاتنىڭ قاتنىشىشى بىلەن ئوبلاست بويىچە دېنىي زاتلارنىڭ 15- قۇرۇلتاي ھۆججەتلىرىنى ئۆگىنىش سۆھبەت يىغىنى ئۆتكۈزۈلگەن، سۆھبەت يىغىنىدا، ئوبلاستلىق ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى رۇستەم قارىي ھاجىم قاتارلىق سەككىز نەپەر دېنىي زات ئۆزلىرىنىڭ ئۆگىنىش تەسىراتلىرىنى سۆزلىگەن، يىغىنغا ئوبلاستنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى مۇھەممەت ھەسەن، ئوبلاستلىق سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى مۇھەممەت كېرەم ۋە ئوبلاستلىق پارتكوم بىرلىك سەپ بۆلۈمى، خەلق ھۆكۈمىتى مىللەتلەر-دىن ئىشلىرى كومىتېتى، ئوبلاستلىق ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مەسئۇللىرىمۇ قاتناشقان.

قاراشەھەر ناھىيىلىك دىن ئىشلىرى ئىدارىسىدىن ئوسمان تۇرسۇننىڭ خەۋەر بېرىشىچە: قاراشەھەر ناھىيىسى تەۋەلىكىدىكى بىر بازار، يەتتە يېزا، بىر ئۈرۈمچىلىق مەيدانى ۋە بىر چارۋىچىلىق فېرمىسىدىكى 85 مەسچىتتىن ئۇيغۇر، خۇيزۇ ئىمام-ئاخۇنلار ۋە مەسچىت باشقۇرۇش ھەيئەتلىرىدىن بولۇپ 160دىن ئارتۇق دېنىي زات ناھىيىگە يىغىلىپ، 15- قۇرۇلتاي روھىنى ئۆگەنگەن ۋە مۇزاكىرە قىلغان.

گۇما ناھىيىسى موكويلا يېزىسىدىن غۇجۇبىل ھارۇننىڭ خەۋەر بېرىشىچە: 10- ئاينىڭ 3-4- كۈنى-لىرى بۇ يېزىدىكى 54 نەپەر دېنىي زات 15- قۇرۇلتاي ھۆججەتلىرىنى ئۆگەنگەن ۋە مۇزاكىرە قىلغان.

ئىسلام ئەدەب-ئەخلاقى ۋە مەنىۋى مەدەنىيلىك قۇرۇلۇشى توغرىسىدا

ئابدۇۋەھاب

ئىمامى رېئاللىقنىڭ بىر پۈتۈنلۈكى يەنى مۇسۇلمانلارنىڭ ئىككىلا دۇنياغا تەڭ ئېتىبار بېرىدىغان ھاياتلىق نىشانىنى نېگىز قىلغان بىر پۈتۈنلۈكى ئىسلام دىنىنىڭ ئەخلاقى مەدەنىيلىك قۇرۇلۇشى توغرىسىدىكى مۇھىم بىر ئالاھىدىلىكىدۇر.

ئىسلام دىنىنىڭ "ئىككىلا دۇنياغا تەڭ ئېتىبار بېرىش" كۆز قارىشى ئۇنىڭ بارلىق دىئالېكتىكىلىق ئىدىيىسىنىڭ باش ئالدىنقى شەرتى، ئىسلام ئەدەب-ئەخلاق سىستېمىسىنىڭ ئىدىيىۋى ئاساسى مۇسۇلمانلارنىڭ ئىككى دۇنيالىق ھاياتلىق نىشانى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا، ئالدى بىلەن، تىنچ، مۇقىم، ماسلاشقان ھاياتلىق شارائىتىنى يارىتىشقا توغرا كېلىدۇ، يەنى ساغلام ئالغا ئىلگىرىلەيدىغان ئىجتىمائىي ھالەتتە ياشىغاندىلا، ئاندىن ئېتىقادلىق، ئەخلاقلىق، ئالغا ئىنتىلىشچان مۇسۇلمان بولغىلى ھەمدە ئومۇمىي مەدەنىيلىك بەرپا قىلىشنى ئۆز ئۈستىگە ئالغىلى بولىدۇ؛ مۇبادا مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆز ئەخلاقى قۇرۇلۇشى بولمىسا، ئىسلام دىنىنىڭ تۈپ ئىدىيىسى ئۆزىنىڭ مەنىۋى ھەرىكەتلەندۈر-گۈچ كۈچى، ئەقلىي ياردىمى ۋە ئېتىقاد كاپالىتىدىن مەھرۇم بولىدۇ.

ئىسلام دىنىنىڭ "ئىككىلا دۇنياغا تەڭ ئېتىبار بېرىش" دېگەن كىشىلىك قارىشى تولۇق دىئالېكتىكىلىك بولۇپ، ئۇ ئىسلام دىنىنىڭ مەنىۋى مەدەنىيلىك ۋە ئەخلاق قۇرۇلۇشىنىڭ نەزەرىيىۋى ئاساسىدۇر، «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دېيىلىدۇ: "ئەر-ئايال مۆمىنلەردىن كىمكى ياخشى ئەمەل قى-

ئىسلام دىنى يۈكسەك ئەدەب ئىدىيىسى ۋە ئەخلاق قائىدىسىگە ئىگە دىن، ئۇنىڭ ئىدىيە ئالاھىدىلىكلىرىنى ئەستايىدىل ئۆگىنىش ۋە تەتقىق قىلىش نوۋەتتە مەنىۋى مەدەنىيلىكنى ئومۇملاشتۇرۇشقا ئۇيغۇنلىشىشتا چوڭقۇر رېئال ئەھمىيەتكە ئىگە. بۇ ماقالىدە ئىسلامنىڭ ئەخلاق ئىدىيىسى بىلەن مەنىۋى مەدەنىيلىكنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى ئۈستىدە "نەشان بىلەن دىئالېكتىكىلىك بىرلىك-كى"، "ئىمان بىلەن ئىجتىمائىي ئەمەلىيەتنىڭ بىرلىكى"، "ئەنئەنىگە ۋارىسلىق قىلىش بىلەن ئۆلگىلىك رولنىڭ بىرلىكى"، "مەۋجۇت نۇقسانلارنى بىلىش بىلەن ئەمەلىيەتچىلىكنىڭ بىرلىكى"، "روھىي تەربىيىلىنىش بىلەن جەمئىيەتنىڭ بىرلىكى"، "ئىسلام ئەھكاملىرى بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزىنى تۇتۇشنىڭ بىرلىكى" دېگەن ئالتە تەرەپتىن دەسلەپكى مۇلاھىزە يۈرگۈزۈلىدۇ.

1. نىشان بىلەن دىئالېكتىكىلىك بىرلىكى

ئەخلاق ئىدىيىسى قۇرۇلۇشى ئىنسانلارنىڭ مەدەنىيلىك دەرىجىسىنى ئۆلچەيدىغان ئۆلچەم، شەخس بىلەن جەمئىيەتنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ۋە تەرەققىي قىلىشىنىڭ ئەڭ تۈپ ئىچكى ئامىلى، يۈكسەك مەدەنىي جەمئىيەت تەرتىپى ئورنىتىشنىڭ تۈۋرۈكىدۇر. ھەرقانداق بىر خىل ياشاش ئۇسۇلى ۋە ئىجتىمائىي تۈزۈم كىشىلەرنىڭ ئېسىل ئەخلاقى ۋە يۈكسەك ئىش-ھەرىكىتى بىلەن مۇكەممەللىشىدۇ. ئەدەب-ئەخلاق قۇرۇلۇشى ۋە ئىجتى-

غا ئەھمىيەت بېرىدىغانلىقىنى، شۇنىڭدەك ئۇنى ئەدەب-ئەخلاق قۇرۇلۇشىنىڭ نەزەرىيەۋى ئالدىنقى شەرتى قىلىدىغانلىقىنى تولۇق نامايان قىلغان.

2. ئىمان بىلەن ئىجتىمائىي ئەھەلىيەتنىڭ بىرلىكى

ئىسلامنىڭ ئەخلاق قۇرۇلۇشى بىلەن مەنىۋى مەدەنىيلىكى مۇسۇلمانلارنىڭ چىن ئىمانى ئۈستىگە قۇرۇلغان، «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دېيىلگەن: «ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلارنىڭ، مۇھەممەدكە نازىل قىلىنغان قۇرئانغا — قۇرئان ئۇلارنىڭ پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن كەلگەن ھەقىقەتتۇر — ئىمان ئېيتقانلارنىڭ گۇناھلىرىنى ئاللا ئۆچۈرۈپ تاشلايدۇ، ئۇلارنىڭ ھالىنى ياخشىلايدۇ (شۇنىڭ بىلەن ئۇلار گۇناھ قىلمايدۇ)» (47-سۈرە، 2-ئايەت). ئىسلام ئەخلاقى ئىماننىڭ نەتىجىسى ۋە گەۋدىلىنىشىدۇر، ئەخلاق ئېڭى كەم-لەر، ۋەدىگە ۋاپا قىلمىغانلار، ھەققانىي نىيەتتە بولمىغانلاردا ئىمانمۇ بولمايدۇ، شۇڭلاشقا ئىسلام ئىمانى ناھايىتى پاك بولغان بىر خىل ئەخلاق قارىشى بولۇپ، ئۇ يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ، مۇسۇلمانلارنىڭ ئەدەب-ئەخلاقى بىلەن مەنىۋى مەدەنىيلىكىنىڭ ئىدىيەۋى ئاساسىغا ئايلىنىدۇ.

ھەربىر ھەقىقىي مۇسۇلمان ئىماندا چىڭ تۇرۇشى، يەنە كېلىپ ئېسىل ئەخلاق تەبىئىتىگە ئىگە بولۇشى ھەمدە ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشى لازىم. «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دېيىلىدۇ: «بىز پەيغەم-بەرلەرنى پەقەت (ساۋاب بىلەن) خۇش خەۋەر بەرگۈچى، (ئازابتىن) ئاگاھلاندۇرغۇچى قىلىپ ئە-ۋەتتىمىز، ئىمان ئېيتقان ۋە (ئەمەللىرىنى) تۈ-زىگەن كىشىلەرگە (كەلگۈسىدىن) غەم قىلىش، (كەتكەنگە) قايغۇرۇش يوقتۇر» (6-سۈرە، 48-ئايەت). ئىسلام ئىدىيىسىنىڭ قارشىچە، مۆمىنلەر يامانلىقتىن يىراق بولۇشى، ئۆزىنىڭ ئەمەلىي

لىدىكەن، بىز ئۇنى ئەلۋەتتە (دۇنيادا قانائەتچان-لىق، ھالال رىزىق ۋە ياخشى ئەمەللەرگە مۇۋەپپەقىيەت قىلىپ) ئوبدان ياشىتىمىز، ئۇلارغا، ئەلۋەتتە، قىلغان ئەمەللىرىنىمۇ ياخشىراق ساۋاب بېرىمىز» (16-سۈرە، 97-ئايەت). مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەندى: «بۇ دۇنيانىڭ ئۈچۈن تىرىمىش-قىن گويما مەڭگۈ ياشايدىغاندەك، ئاخىرىنىڭ ئۈ-چۈن تىرىمىشقىن گويما ئەتىلا ئۆلىدىغاندەك». مانا بۇ، ئەخلاق ئىدىيىسى بىلەن ئىجتىمائىي ئىش-ھەرىكەتنىڭ بىر-بىرىنى تولۇقلايدىغان ھاياتلىق، دىئالېكتىكىلىق مۇناسىۋىتىدۇر، يەنى مۇسۇلمانلار-نى بۇ دۇنيالىق ئىشلار ئۈستىدە ئاخىرەتلىك روھ بىلەن شۇغۇللىنىشقا رىغبەتلەندۈرۈشتۈر.

ئىسلام دىنى شۇنى تەشەببۇس قىلىدۇكى، مۇسۇلمانلار «ئۈمىد بىلەن قورقۇش» ئوتتۇرىسىدا ياشىشى كېرەك، يەنى مۇسۇلمانلاردىن ھەممە ۋا-قت ئاللاتائالانىڭ مەنىۋى ياردىمىگە ئېرىشىپ تۇ-رۇش، ئاللاتائالانىڭ ئىلتىپاتىدىن مەھرۇم قالما-لىق ئۈمىدىدە بولۇش، ئۆزىنىڭ كەلگۈسىگە تو-لۇپ تاشقان ئىشەنچتە بولۇش، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئىمانم بارغۇ دەپلا ئۆزىنى بوش قويۇ-ۋەتمەي، ئۆزىنىڭ سۆز-ھەرىكىتىدىكى سەۋەنلىكلەر تۈپەيلىدىن خۇدانىڭ نەپىتىگە، مەھرۇمغا ئۇچ-راپ، يېتىم، ياردەمسىز ئىدىيە ھالىتىدە بولۇپ قېلىشتىن ھەر دائىم سەزگۈر بولۇش تەلەپ قىلىنىدۇ. بۇ، ھەربىر مۇسۇلمان ئازاب-ئوقۇبەت ئېڭىدا بولۇپ، ئۆزىنى ھەممە ۋاقىت ئېتىقاد بىلەن ئەخلاق قائىدىسى ئىچىدە ياشاۋاتىمەن دەپ ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرۇشى، ئۆزىنىڭ جەمئىيەتتىكى ئورنىنى ۋە ئاللا بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ھەر دائىم تەرتىپكە سېلىپ تۇرۇشى لازىم، دېگەنلىكتۇر. ئىسلام دىنى ئىككىلا دۇنياغا تەڭ ئېتىبار بېرىش ئىدىيىسىنى دىنىي ئەھكامدىكى ئاساسىي بىلىم دەپ ھېسابلاش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئەخلاقىي مەدەنىيلىك قۇرۇلۇشى-

ئىش-ھەرىكىتى ئارقىلىق كىشىلەرنىڭ مال-مۈلكى ۋە نام-شۆھرىتىگە كاپالەت بېرىدىغان بولۇشى لازىم؛ مۇسۇلمانلار ئۆزىنىڭ سۆزى، كۈچ-قۇۋۋىتى ئارقىلىق كىشىلەرنى ئامان تۇرمۇشقا ئىگە قىلىدۇ. خانلاردىن بولۇشى لازىم. مانا بۇ مۇسۇلمانلاردىن مۇرەككەپ ئىجتىمائىي ئەمەلىيەت داۋامىدا ئۈزلۈك-سىز تىرىشىپ، ئۆزىنىڭ ئەخلاقى تەربىيىلىنىشىنى مۇكەممەللەشتۈرۈشى، چىن ئىماننى ئالدىنقى شەرت قىلىش ئاساسىدا ئىجتىمائىي ئەمەلىيەت بىلەن ئاكتىپ شۇغۇللىنىشى تەلەپ قىلىدۇ. مەسىلەن، «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دېيىلىدۇ: «كىمكى ئىماندىن يېنىۋالدىكەن (ياكى شەرىئەت ئەھكاملىرىنى ئىنكار قىلىدىكەن)، ئۇنىڭ ئەمەلى (نىڭ ساۋابى) يوققا چىقىرىلىدۇ؛ ئاخىرەتتە ئۇ زىيان تارتقۇچىلاردىن بولىدۇ» (5-سۈرە، 5-ئايەت). بۇ، مۇسۇلمانلار ئىسلامنىڭ ئىمان نىزاملىرى سىستېمىسىنى ئويىپكىتىپ ئەخلاق ئىش-ھەرىكىتىگە ئايلاندۇرۇپ، نىزامدىن چىقماي، نىيىتى بويىچە ئىش قىلالايدىغان دەرىجىگە يېتىشى كېرەك، دېگەنلىكتۇر.

تۈپ نۇقتىدىن ئېيتقاندا، ئىسلام دىنى قەلب-تىكى ئىمان ئارقىلىق ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتنى تەرىشىپ تەكشۈرىدىغان بىر دىن، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىمانى ئىجتىمائىيلىق قىممىتىگە ئىگە، يەنى جەمئىيەت ئۈچۈن خىزمەت قىلىش ئېڭىغا، نىشانغا ۋە ئالدىنقى شەرتىگە ئىگە، ئىككىنچى تۈرلۈك قەلبى ئېيتقاندا، ئۇ جەمئىيەتكە ئۆزلۈكىدىن چۆكۈدۇ، جەمئىيەتكە تۆھپە قوشىدۇ، جەمئىيەتنىڭ خوجايىنى بولىدۇ. ئەگەر ئىمانلا بولۇپ، ئىجتىمائىي ئەمەلىيەت بولمىسا، ئۇ ئىمان قۇرۇق ئىمان بولۇپ قېلىپ، ئۆزىنىڭ تۈپ قىممىتىنى يوقىتىدۇ؛ ئەگەر ئەمەلىيەتلا بولۇپ، ئېنىق ئىمان بولمىسا، ئۇ قارىغۇلارچە ئەمەلىيەت بولۇپ، جەمئىيەت ئۈچۈن ھەقىقىي تۈردە خىزمەت قىلالمايدۇ. مۇسۇلمانلار ئىمان بىلەن ئىجتىمائىي ئەمەلىيەتنى بىر-بىرىگە كېرەكلىك قىلىشى كېرەك. ئىمان بىلەن ئىجتىمائىي ئەمەلىيەتنى بىر-بىرىگە كېرەكلىك قىلىشى، ئىقتىدارلىق، ئىستىلى توغرا مەنىۋى مەدەنىيلىك ئۈلگىلىرىدىن بولۇشى كېرەك. «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دېيىلىدۇ: «ئىمان ئېيتقان، ياخشى ئەمەللەرنى قىلغان، بىر-بىرىگە ھەقىقىي تەۋسىيە قىلىشقان، بىر-بىرىگە سەۋرنى تەۋسىيە قىلىشقان كىشىلەردىن باشقا ھەممە ئادەم چوقۇم زىيان ئىچىدىدۇر» (103-سۈرە، 2-3-ئايەتلەر). يەنە مۇنداق دېيىلىدۇ: «ئازابتىن ئەمىن بولۇش ئىمان ئېيتقان، ئىمانغا مۇشەرىكلىكنى ئا-رىلاشتۇرمىغان ئادەملەرگە مەنسۇپتۇر، ئۇلار ھىدا-يەت تاپقۇچىلاردۇر» (6-سۈرە، 82-ئايەت).

3. ئەنئەنىگە ۋارىسلىق قىلىش بىلەن

ئۆلگىلىك رولىنىڭ بىرلىكى

ئىسلام دىنى جەمئىيەتنى ياخشىلاش مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىسلام دىنىنىڭ ئېسىل ئەنئەنىلىرىگە ۋارىسلىق قىلىشى ۋە ئۇلارنى جارى قىلدۇرۇشىغا بەكمۇ ئەھمىيەت بېرىدۇ. «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دېيىلگەن: «ئى مۇھەممەد (ئۈممىتى!) سىلەر ئىنسانلار مەنپەئىتى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چىقىرىلغان، ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسىدىغان، ئاللاغا ئىمان ئېيتىدىغان ئەڭ ياخشى ئۈمىتسىلەر» (3-سۈرە، 110-ئايەت). ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلاردىن كەمبەغەللەرنى يۆلەپ، خېيىم-خەتەرگە ئۇچرىغانلارنى قۇتقۇزۇشنى، كۈچلۈكلەرگە قارشى چىقىپ، ئاجىزلارنى يۆلەشنى، كەڭ قورساق، مەردانە بولۇش، كىشىلەرگە خۇشاللىق كەلتۈرۈش، ھېسداشلىق روھىغا باي بولۇشتەك ئەنئەنىۋى گۈزەل ئەخلاقلارغا ۋارىسلىق قىلىش ۋە ئۇنى جارى قىلدۇرۇشنى، ئۆزىنى قۇربان قىلىدىغان پىداكار روھقا، جاپا-مۇشەققەتتىن قورقمايدىغان پەزىلەتكە ۋە ئىتتىپاقلىشىپ ئال-

لاققا ئىگىسەن“ (68-سۈرە، 4-ئايەت). يەنە مۇنداق دېيىلىدۇ: “سىلەرگە — ئاللانى، ئاخىرەت كۈنىنى ئۈمىد قىلغان ۋە ئاللانى كۆپ ياد ئەتكەن-لەرگە—رەسۇلۇللا ئەلۋەتتە ياخشى ئۈلگىدۇر“ (33-سۈرە، 21-ئايەت).

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، مۇسۇلمان چوڭلار ئەخلاق تەربىيىلىنىشى جەھەتتە كېيىنكى ئەۋلاد-لارغا تەربىيە بېرىش ۋە ئۈلگە بولۇش مەسئۇلىيىتى-گە ئىگە، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: “سىلەر باققۇچىلار ھېسابلىنىسىلەر، سىلەر ئۆ-زەڭلار باققانلارغا جاۋابكار بولىسىلەر”، يەنى ھەر-بىر مۇسۇلمان مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالغۇچى بولۇپ بىر-بىرىگە تەسىر كۆرسىتىشىدۇ، «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دېيىلگەن: “... ياخشى سۆز ئاللانىڭ دەرگاھىغا ئۆرلەيدۇ، ياخشى ئەمەل ئۇنى كۆتۈرىدۇ...” (35-سۈرە، 10-ئايەت).

ئىسلام دىنى ۋارىسلىق قىلىنىدىغان ئەنئەنە-لەر ۋە مۇسۇلمانلار ئارىسىدىكى ئۈلگىلىك رول ئارقىلىق تىنچ شارائىتتا ئەخلاق قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى شەرھلەپ، مۇسۇلمانلارنىڭ ئېسىل ئەخلاق قۇرۇلۇشى ئارقىلىق جەمئىيەتكە، دەۋرگە ماسلىشىشى لازىملىقىنى ئوتتۇرىغا قويغان. ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلاردىن بۇ دۇنيالىققا ئاكتىپ قاتنىشىش پوزىتسىيىسىدە تۇرۇپ، يۈكسەك ئەخلاق تەبىئىتى ۋە سەمىمىي كەسىپچانلىق روھى بىلەن، بۇ دۇنيادا پۈتكۈل ياخشى ئىشلار ۋە نەرسىلەرنى يارىتىش بىلەن مەشغۇل بولۇشنى، ئىنسانلار جەم-ئىيىتىدە ئىناق، دوستانە، ئازادە، كۆڭۈللۈك بول-غان، بىر-بىرىنىڭ ھالىغا يېتىدىغان ئىنسان مۇنا-سۈۋىتى ۋە تەبىئىي، رەتلىك تۇرمۇش تەرتىپى ئور-نىتىشنى تەلەپ قىلىدۇ. شۇڭا، ئىسلام دىنى ئەقە-دىسىدە كىشىلىك مۇناسىۋەت ۋە ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىش جەھەتتە سەمىمىي-سادىق بولۇش، چوڭلارنى ھۆرمەتلەپ، كىچىكلەرنى ئاسراش، ئا-

غا ئىلگىرىلەيدىغان ئىدىيىگە ئىگە بولۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دېيىلگەن: “سىلەر ياخشى ئىشقا ۋە تەقۋادارلىققا ياردەملىشىڭ-لار، گۇناھقا ۋە زۇلۇمغا ياردەملەشمەڭلار” (5-سۈرە، 2-ئايەت). شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، يەنە جەمئىيەت تەرەققىيات قانۇنىيىتىنى ئىگەللەشنى تە-لەپ قىلىپ: “ئاندىن سېنى بىز (ئى مۇھەممەد!) دىن ئىشىدا (روشن) بىر يولدا قىلدۇق، شۇ يولغا ئەگەشكىن، بىلمەيدىغانلار (يەنى مۇشرىكلار) نىڭ نەپسى خاھىشلىرىغا ئەگەشمىگىن” (45-سۈرە، 18-ئايەت) دەيدۇ.

ئىسلام مەدەنىيىتى ئۆز ئىچىگە ئالغان مەنىۋى ئەخلاق ئامىللىرى ئۇزاق مۇددەتلىك ئىجتىمائىي ئەمەلىيەتتە تاۋلىنىپ، يۈكسىلىپ تارقالغان، ۋارىس-لىق قىلىنغان ۋە قانات يايدۇرۇلغان. ئىسلام ئە-دەب-ئەخلاقى، شەرىئەت قانۇن-نەزاملرىدا ئەكس ئەتتۈرۈلگەن ھەمدە مۇسۇلمانلارنىڭ ئىش-ھەرد-كىتىنى قېلىپقا چۈشۈرىدىغان ئۆلچەم ۋە مەنىۋى مەدەنىيلىك ئاساسى بولۇپ قالغان.

ئىسلام دىنىنىڭ كىشىلەر تەرىپىدىن ئاسان قوبۇل قىلىنىشى، تېز تارقىلىش جەريانىنى كۆزىتى-دىغان بولساق، ئۇ بۇنىڭدا بىر تەرەپتىن، تۈرلۈك ئۇسۇللار بىلەن تەشۋىق قىلىشقا تايانغان، يەنە بىر تەرەپتىن، مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزى گەۋدىلەندۈرگەن ئۈلگىلىك رولغا تايانغان. مۇسۇلمانلارنىڭ ئىدىيە-ۋى ئېڭىنىڭ ئەخلاق پروگراممىسى «قۇرئان كە-رىم» دۇر، ئىش-ھەرىكىتىنىڭ ئەخلاق ئۈلگىسى بولسا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام، يەنى پەيغەمبەر سۈننىتىگە ئەمەل قىلىشتۇر. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئالىي ئىنسان خىسلىتىنىڭ ۋە ئەخلاقىنىڭ نەمۇنە-سىدۇر. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن-دى: “مەن ئالىي ئەخلاقنى مۇكەممەللەشتۈرۈشكە ئەۋەتىلگەنمەن”، «قۇرئان كەرىم» دە ئېيتىلغاندەك: “(ئى مۇھەممەد!) سەن ھەقىقەتەن بۈيۈك ئەخ-

ئۇزاق مۇددەتتىن بۇيان "دىننىڭ مەنبەسى سەككىز ئىشتۇر" دېگەن قائىدە چوڭقۇر ئېتىبارغا ئېرىشىپ، تەسىرى چوڭقۇر تارقىلىپ، بۇ خۇسۇسىيەتنىڭ ئەڭ ياخشى ئىسپاتى بولدى، ئۇنى جۇڭگو مۇسۇلمانلىرىنىڭ ئېتىقادى ۋە ئەدەب-ئەخلاقىنىڭ ئومۇمىي پرىنسىپى دېيىشكە بولىدۇ. ئۇنىڭ مەزمۇنى تۆۋەندىكىچە: "بىرىنچى، ئاللانى بىر دەپ تونۇش، ئىككىنچى، ئاللانى ئادىل دەپ بىلىش، ئۈچىنچى، پەيغەمبەردىن ئەيىبنىش، تۆتىنچى، ئىمامدىن ئەيىبنىش، بەشىنچى، كىشىلەرنى ياخشى ئىش قىلىشقا بۇيرۇش، ئالتىنچى، كىشىلەرنى يامان ئىش قىلىشتىن توسۇش، يەتتىنچى، زىنا-دىن يىراق بولۇش، سەككىزىنچى، دانالارغا بېقىندىلمىش، بۇلاردىن ئالدىنقى تۆتى مۇسۇلمانلارنىڭ ئىمانىغا بولغان كونكرېت تەلەپ، كېيىنكى تۆتى بولسا، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىجتىمائىي ئەدەب-ئەخلاقىنىڭ قېلىپلاشتۇرۇلۇشى بولۇپ، بۇلار ھەم قاراتمىلىققا، ھەم ئەمەلىيەتچانلىققا ئىگە.

ئىجتىمائىي ئەمەلىيەتكە ئەھمىيەت بېرىش ئىسلام ئەخلاق قۇرۇلۇشىنىڭ روشەن ئالاھىدىلىكى، ئىسلام دىنى بولسا، نىسپىي مۇستەقىللىققا، نىسبەتەن چىنلىققا ئىگە ئىدىيە سىستېمىسى، شۇنداقلا بىر خىل تۇرمۇش ئۇسۇلى بولۇپ، ئۇ ئېتىقادچىلارنىڭ ۋە ئۇلارنىڭ ئۆملۈكىنىڭ ئىدىيىسى، ئېتىقادى، يۈزلىنىشى، ئارزۇسى ۋە تەلەپ-ئىزدىنىشىنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ ۋە گەۋدىلەندۈرىدۇ. ئىسلام دىنىنىڭ ئىجتىمائىي رولى شۇكى، ئۇ ئوخشاش بولمىغان تارىخىي دەۋر، رايون شارائىتى ۋە ئىجتىمائىي فورماتسىيە، ئادەمنىڭ ئىدىيە-ھەرىكىتى ئۈستىدە، ئۆزىنىڭ ئەخلاق ئۆلچىمى ۋە ئەدەب تەلپىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان قېلىپلاشقان تەربىيە يۈرگۈزىدۇ ۋە چەكلىمە قويدۇ. مۇسۇلمانلارنىڭ بىر خىل ئەخلاقىي پەزىلەتنى يارىتىپ ۋە ئەمەلگە ئاشۇرۇپ قىممەت نۇقتىسىنى زىرگە ئۇيغۇن كېلىدۇ.

تا-ئانىغا ۋاپادارلىق قىلىش، سودىدا تەڭ-باراۋەر بولۇش، پاك-دىيانەتلىك بولۇش قاتارلىق بىر قاتار پرىنسىپلار قاتتىق تەشەببۇس قىلىنىدۇ. بۇ ھال ئىسلام دىنى ئىدىيىسىنى قوغداش ۋە جارى قىلدۇرۇشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. شۇنداقلا دۆلەتنىڭ ئىدىيە ۋە ئەخلاقىي پەزىلەت تەربىيىسىنىڭ ئۆلچىمى بىلەن پۈتۈنلەي ماسلىشىدۇ، ئىجتىمائىي ئومۇمىي ئەخلاق ۋە مەنىۋى مەدەنىيلىك بولۇپ گەۋدىلىنىدۇ.

4. مەۋجۇت نۇقسانلارنى بىلىش بىلەن

ئەمەلىيەتچىلىكنىڭ بىرلىكى

ئىسلام ئەدەب-ئەخلاق قۇرۇلۇشى ئىدىيىسىنى جەمئىيەتنىڭ ئەمەلىي ئېھتىياجىغا زىچ بىرلەشتۈرگەندە، ئۇ ھەرقانداق جەمئىيەت، جامائەت ۋە دەۋرنىڭ ئورتاق نۇقسانلىرىغا قاراتما بولالايدۇ. تارىخ ئىسپاتلىدىكى، ھەرقانداق ئىجتىمائىي فورماتسىيىدە ئەڭ ئاچقۇچلۇق نۇقسان ئەخلاق-ئېتىقاد بوهراندۇر، ئىسلام دىنى شەخس ئاساسىي بىرلىك قىلىنغان ئەخلاق قۇرۇلۇشىنى تۈتىدىغان بولغاچقا، ئۇنىڭدا تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئىجتىمائىي ئىي مەدەنىيلىككە ماسلىشىش جەھەتتە، كۈچلۈك ئۇيغۇنلىشىش ئىقتىدارىنىڭ بولۇشى مۇقەررەر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام دىنى مەنىۋى ئەخلاق قۇرۇلۇشىنى شەخسنى ئاساس قىلىپ قانات يايدۇرۇپ، شەخسنىڭ ئىچكى تەربىيىلىنىشىگە ئەھمىيەت بېرىدۇ. «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دېيىلىدۇ: «(تەۋبە قىلغانلار) ئىمان ئېيتقانلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ دىللىرى ئاللانى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ، بىلىڭلاركى، دىللار ئاللانى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ. ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار خۇشاللىققا، گۈزەل قارارگاھقا (يەنى جەننەتكە) ئېرىشىدۇ» (13-سۈرە، 28-29-ئايەتلەر).

نامە ئەمەللەر تارتىلىدىغان) تارازىسىدا چىرايلىق خۇلقىدىن ئېغىر كېلىدىغان نەرسە يوق. يۈكسەك ئەخلاقى شەكىللەندۈرۈشتە، روھنى چاكنى ماددىي ھەۋەسلەردىن ساقىت قىلىش، تىل، ئىش-ھەرد-كەت، خۇلق جەھەتلەردىن تەربىيىلىنىشى كۈ-چەيتىش كېرەك، ئاندىن ئاللانى رازى قىلغىلى بولىدۇ. «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دېيىلىدۇ: «ئى ئارام تاپقۇچى جان! سەن پەرۋەردىگارىڭدىن مەمنۇن، پەرۋەردىگارىڭ سەندىن رازى بولغان ھال-دا، ئۇنىڭ دەرگاھىغا قايتقىن. سەن مېنىڭ (ياخشى) بەندىلىرىم قاتارىغا قوشۇلغىن. مېنىڭ جەننىتىمگە كىرگىن» (89-سۈرە، 27-30-ئايات-ئەتلەر).

ئىسلام دىنى، ئەگەر ئىنساننىڭ روھى ئۆز ۋاقتىدا يېتەكچىلىككە ئېرىشەلسە، مۆلچەرلەپ بول-غۇسىز ئىجتىمائىي ئۈنۈم ھاسىل قىلىپ، مۇۋەپپە-قىيەتكە ئېرىشىدۇ، دەپ تەشەببۇس قىلىدۇ. «قۇر-ئان كەرىم» دە مۇنداق دېيىلىدۇ: «روھىنى پاك قىلغان ئادەم چوقۇم مۇرادىغا يېتىدۇ» (91-سۈرە، 9-ئايات). روھ پاك ھەم توغرا بولىدىكەن، تەبى-ئىي ھالدا، جەمئىيەتنى تىنچ-ئامانلىققا ئىگە قى-لىپ، ئىجتىمائىي ئىش-ھەرىكەتلەرنىڭ ھەممىسى-نى ياخشىلايدۇ. «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دېيى-لىدۇ: «ئى مۆمىنلەر! ئۆزەڭلارنى گۇناھتىن ساق-لاڭلار، سىلەر قاچانكى توغرا يولدا بولساڭلار، باشقىلارنىڭ ئاداشقىنى سىلەرگە زىيان يەتكۈز-مەيدۇ...» (5-سۈرە، 105-ئايات). بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، شەخسلەرنىڭ روھىي تە-ربىيىلىنىشى ئىجتىمائىي ئەخلاققا ماس كېلىدىغان شەخسىي مەنىۋى مەدەنىيلىك بولۇپ، مۇسۇلمانلار ئىجتىمائىي ئەمەلىيەت داۋامىدا، ئۇنى ئۆزىنىڭ ئىچكى ئىش-ھەرىكىتىنىڭ ئۆلچىمى ۋە قىممەت نىشانىغا ئايلاندۇرۇپ، مۇسۇلمانلارغا خاس بولغان شەخسىي ئەخلاق سۈپىتى قىلىپ شەكىللەندۈرىدۇ،

غان مەنىۋى مەدەنىيلىك كەيپىياتنى تىكلەشكە، بىر خىل نورمال ئىجتىمائىي ئەمەلىيەت پائالىيىتى-نىڭ ماكانىنى يارىتىشىغا ياردەم بېرىدۇ ۋە يېتەك-لەيدۇ، شۇنىڭدەك شۇ ئارقىلىق ئىناق ئورتاقلىققا باشلايدۇ. «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دېيىلىدۇ: «بۇ مېنىڭ توغرا يولۇمدۇر، شۇ يولدا مېڭىڭلار، ناتوغرا يوللاردا ماڭماڭلار، ئۇلار سىلەرنى ئاللا يولىدىن ئايرىۋېتىدۇ...» (6-سۈرە، 153-ئايات-ئەتلەر). يەنە مۇنداق دېيىلىدۇ: «... ئىسلام دىنىغا يۈزلەنگىن، ئاللانىڭ دىنىغا (ئەگەشكىنىكى) ئاللا ئىنسانلارنى شۇ دىن بىلەن ياراتقان، ئاللانىڭ يا-راتقىنىدا ئۆزگىرىش بولمايدۇ، بۇ توغرا دىندۇر، لېكىن ئىنسانلارنىڭ تولىسى بىلمەيدۇ» (30-سۈرە، 30-ئايات).

5. روھىي تەربىيىلىنىش بىلەن جەمئىيەتنىڭ بىرلىكى

جەمئىيەت تەرەققىياتى جەريانىدا، ماددىي مە-دەنىيلىكنىڭ ئۇلغىيىشى بىلەن بىرگە كىشىلەر مە-نىۋى تۇرمۇشتىمۇ خوجايىنلىق تاللاش، خىلمۇ-خىللىق ۋە رىقابەت ئېڭىنى مۇناسىپ ئاشۇرىدۇ، بۇ ئويىپىكىتىپ جەھەتتە پۈتكۈل جەمئىيەتنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشى مول، كۆپ خىل بولغان ھالەتنى شەكىل-لەندۈرىدۇ، لېكىن شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا، كىشى-لەر ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتلەردە تەڭپۇڭلۇقنى يوقىتىپ قويدۇ، ئىسلام دىنى ئۇنىڭدىكى ھالقىلىق مەسىلە روھىي تەربىيىلىنىشتە دەپ قارايدۇ. ئىسلام دىنى روھنى مۇكەممەللەشتۈرۈش ۋە پاكلاشتۇرۇشنى ئاساسەن، كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىگە چېتىلىدىغان بەش پەرز ئار-قىلىق ھەل قىلىپ، ئىجتىمائىي تۇرمۇشقا ئۇيغۇن-لىشىدىغان ھالەتنى ئۆستۈرۈپ، ياخشى ئەخلاق مۇھىتىنى بەرپا قىلىدۇ. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەندى: «مۆمىننىڭ (قىيامەت كۈنى

مانا بۇ روھىي تەربىيىلىنىش بىلەن ئىجتىمائىيلىق-
نىڭ بىرلىكى، يەنى مۇسۇلمانلارنىڭ شەخسى
ئەخلاقىنىڭ ئىجتىمائىيلىشىشى جەريانىدۇر.

6. ئىسلام ئەھكاملىرى بىلەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزىنى تۇتۇشنىڭ بىرلىكى

مۇسۇلمانلارنىڭ ئەخلاق قىممىتى ئۇلارنىڭ
ئىسلام دىنىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش ياكى ئىنكار قى-
لىشىغا ھەم بۇنداق قىلىش دەرىجىسىنىڭ قانداق
بولۇشىغا قاراپ يۈزلىنىدۇ ياكى بەلگىلىنىدۇ، يەنى
ئۇنىڭ ئىش-ھەرىكىتى ئوبىيكتىپ جەھەتتە ئىسلام
ئەھكاملىرىنىڭ تەلپىگە ئۇيغۇن كەلسە، ئۇ، ھەقى-
قىي مۆمىن بولىدۇ، ئەگەر ئۇ ئەھكاملار تەلپىنى
ئىنكار قىلسا، ئاسىي بولىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىر-
قىتا، ئەھكاملارغا رىئايە قىلىش دەرىجىسى ئاللاھى
رازى قىلىش دەرىجىسىگە تەسىر يەتكۈزۈپ، ئاخى-
رەتتە مۇكاپاتلىنىش ياكى جازالىنىش دەرىجىسىنى
بەلگىلەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆ-
زىنى تۇتۇشى ئىسلام ئەخلاق قۇرۇلۇشىنىڭ ئالىي
گەۋدىلىنىشىدۇر.

مۇسۇلمانلارنىڭ ئەخلاق جەھەتتە ئۆزىنى
تۇتۇشى بىلەن ئىسلام ئەھكاملىرىنىڭ مۇناسىۋىتى
مۇنداق: مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزىنى تۇتۇشى ئىسلام
فىقھەسى بىلەن ئىسلام نىزاملىرى، ئەھكاملىرىدىن
كېلىدۇ، شۇنىڭدەك جەمئىيەتنىڭ ئوبىيكتىپ قانۇ-
نىيىتىنىڭ تەلپىگە ماسلىشىپ تۇرىدۇ؛ ئۆزىنى تۇ-
تۇش ئىسلام دىنىنىڭ قىممەت كۆز قارىشى (يەنى
“ئىككىلا دۇنياغا تەڭ ئېتىبار بېرىش”
ئىدىئولوگىيىسى) نىڭ يېتەكچىلىكىدە ۋە شەخس-
نىڭ قەيسەر ئىرادە كۈچىگە موھتاج؛ ئۆزىنى تۇ-
تۇش يەكلەش بىلەن ماسلىشىشنىڭ بىرلىكى بولۇ-
شى كېرەك. ئەگەر يەكلەش بولماي، ئەكسىچە،
تاشقى ئىجتىمائىي كەيپىياتقا پۈتۈنلەي ماسلىشىش
بولدىكەن، ئۇ ھالدا، ئىسلام دىنىغا خاس بولغان

قىممەت قارىشىنى نامايان قىلغىلى بولمايدۇ، لېكىن
ئەگەر ئۆزىنى تۇتۇش پەقەت مۇتلەق يەكلەشلا
بولۇپ، ئۆزىنىڭ ياشىشىغا ئىمكانىيەت بېرىۋاتقان
تاشقى ئىجتىمائىي شارائىتقا ماسلاشمىسا، ھەتتا ئۇ-
نى رەت قىلسا، ئۇ ھالدا، رېئاللىققا ماسلىشىلمىغان
ھالدا ئۆزىنى چەكلەپ قويىدۇ؛ ئۆزىنى تۇتۇش
ئۆزىنى بەزى ھەۋەسلەردىن چەكلەش بولۇپمۇ ئۇ-
پادىلىنىدۇ. ئىجتىمائىي ئادەم بولغان مۇسۇلمانلار
ئىسلام ئەھكاملىرىغا تۈپتىن قارىمۇقارشى بولغان
نەرسىلەرنى قوبۇل قىلماي ياكى ئىنكار قىلىپ،
ئىسلام دىنى بىلەن رېئال جەمئىيەت قارشىلاشماي-
دىغان ئەخلاق قارىشىنى ئاكتىپ قولغا كەلتۈرۈشى
لازم.

بۇنىڭدىن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇكى، ئىسلام
دىنىنىڭ ئىمانى ئالدىنقى شەرت قىلغان ئەخلاق
روھىنىڭ نۆۋەتتىكى مەنىۋى مەدەنىيلىك قۇرۇلۇ-
شىدا ھەمراھ بولالىشىنىڭ سەۋەبى بۇنداق ئەخلاق
روھىدا زامانىۋى مەنىۋى مەدەنىيلىككە ئورتاق بول-
غان “ماسلىق ئېڭى” بولغانلىقىدىندۇر. ھەرقانداق
بىر خىل مەدەنىيلىكتە بىز مۇشۇنداق روھىي ماھى-
يەتلىك “ماسلىق ئېڭى” نى تاپالساقتا، بىزنىڭ
ئەدەب-ئەخلاقىمىز بىلەن مەنىۋى مەدەنىيلىك قۇ-
رۇلۇشىمىز ھەقىقىي مەنىدىكى ئىجتىمائىي مەدەنىي-
لىككە ئايلىنىدۇ. شەك-شۈبھىسىزكى، مۇسۇلمان-
لارنىڭ ئۆزىنى تۇتۇشى سوتسىيالىستىك مەنىۋى
مەدەنىيلىك قۇرۇلۇشىدىكى كونكرېت ئىپادە بولۇپ
ھېسابلىنىدۇ.

قىسقىسى، ئىسلام دىنى بىر خىل ئەقىدە، بىر
خىل خۇلق، بىر خىل ئېتىقاد، بىر خىل تۇرمۇش
ئۇسۇلى، بىر خىل ئەخلاق تۈزۈمىدۇر. پەقەت بۇ
جەھەتلەردە بۆلۈنۈش بولمىغاندىلا، ئاندىن ئۇنى
مۇكەممەل ئىسلام دىنى دەپ ئاتاشقا بولىدۇ، ئاندىن
ئىسلام دىنى ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولغان مەقسەت-
لەرگە يەتكىلى بولىدۇ. (داۋامى 20-بەتتە)

«سۈرە كەۋسەر» نىڭ نازىل قىلىنىش ئارقا كۆرۈنۈشىدىن
ئىسلام دىنىنىڭ ئەر-ئاياللار باراۋەرلىكى ئىدىيىسىگە بىر نەزەر
لى خۇمەيىد

مايدۇ“ دېگەن. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام نەچچە رەت ئوغۇل پەرزەنتلىرىدىن ئايرىلىپ قالغان بولسىمۇ، دەرد-ئازابلارغا بەرداشلىق بېرىپ، ئىسلام دىنىنى تېخىمۇ كەڭ تارقىتىش ئىشىنى داۋاملاشتۇرۇۋەرگەن.

شۇ چاغدا، بىر قىسىم مۇناپىقلار مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا كەلگەن مۇسەبەتتىن خۇشال بولۇپ، پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئارقىسىدىن “ئەبتەر”، يەنى “نام-نشانى يوقالغۇچى” (نەسلى قۇرۇغان كىشى) دەپ ئەيىبلەشكەن. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن يۈرىكى پىچاقتا تىلىنغاندەك ئازابلانغان. بىر كىشىنىڭ پەقەت قىز پەرزەنتلا بولۇپ، ئوغۇل پەرزەنتى بولمىسا “ئەبتەر” بولامدۇ؟ شۈبھىسىزكى، بۇ جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرلەرنى ئەزىز، ئاياللارنى خار كۆرۈشنىڭ رەزىل ئىپادىسىدۇر. قانداق قىلغاندا كىشىلەرنى بۇ خىل ناچار ئادەتنىڭ تەسىرىدىن خالاس قىلغىلى بولەدۇ؟ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام دەل مۇشۇنداق مەسىلىلەر ئۈستىدە قايغۇرۇۋاتقان بىر ۋاقىتتا، ئالاتائالا ئۇنىڭغا رەھمەت ئاتا قىلىدۇ. جەبرائىل ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: “ئى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام، قايغۇ-رۇپ ئازابلانمىغىن، ئەگەر سەن ئاللادىن پەرزەنت ئاتا قىلىشنى تىلىسەڭ، ئالا ئۆزىنىڭ ئۇلۇغ قۇدرىتى بىلەن ساڭا يەنە پەرزەنت ئاتا قىلىدۇ؛ ئەگەر ئاخىرەت بەختىنى تىلىسەڭ، ئالا ساڭا نۇرغۇن

«قۇرئان كەرىم» نىڭ مەككىدە نازىل بولغان «سۈرە كەۋسەر» سۈرىسى ۋەزىن تونى ياڭراق ۋە كۈچلۈك، ھەجىمى ئىخچام ۋە مېغىزلىق، مەزمۇنى مەنىلىك ۋە چوڭقۇر بىر سۈرە بولۇپ، ئۇنىڭ تەرجىمىسى تۆۋەندىكىچە: “بىز ساڭا ھەقىقەتەن نۇرغۇن ياخشىلىقلارنى ئاتا قىلدۇق. پەرۋەردى-گارىڭ ئۈچۈن ناماز ئوقۇغىن ۋە قۇربانلىق بىلگىن. ھەقىقەتەن سېنىڭ دۈشمىنىڭنىڭ نام-ئىسمى ئالاقىدار تەپسىرلەردە چۈشەندۈرۈلۈشىچە، بۇ سۈرە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا تەسەللى بېرىش ئۈچۈن مەخسۇس نازىل قىلىنغانىكەن.

دەسلەپتە، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بۈۋى خەدىچە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بىلەن نىكاھلىنىپ ئىككى ئوغۇل، تۆت قىز پەرزەنت كۆرگەن، ئەمما ئىككى ئوغلى بالدۇرلا قازا قىلىپ كېتىپ، پەقەت تۆت قىز پەرزەنتلا ھايات قالغان. مىلادى 630-يىلى مۇسۇلمانلار مەككىنى قايتۇرۇۋېلىپ ئۇزاق ئۆتمەي، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مىسىرلىق ناسارا (خىرىستىئان دىنىدىكى) كېنزەك ماريە بىلەن توي قىلىپ بىر ئوغۇل پەرزەنت كۆرگەن. بىراق بۇ بالىمۇ پەقەت 18 ئايلا ياشاپ، كېسەل بولۇپ قازا تاپقان. بۇ بالىنى يەرلىككە قويۇش ۋاقتىدا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام كۆزىگە ياش ئېلىپ، ئا-زابلانغان ھالدا: “ئاه بالام، تۇغۇلۇش، ئۆلۈشنى ئالا بەلگىلەيدۇ، ھېچكىم سېنىڭ ئورنىڭدا بولال-

بەخت ئاتا قىلىدۇ؛ دەيدۇ. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام قايتا-قايتا ئويلىنىپ، ئەڭ ئاخىرىدا، ئاللاھتىن يەنىلا ئاخىرەت بەختىنى تىلەشنى قارار قىلىدۇ، شۇ ۋەج-دىن ئاللاتائالا بۇ سۈرىنى نازىل قىلغان.

”بىز ساڭا ھەقىقەتەن نۇرغۇن ياخشىلىق-لارنى ئاتا قىلدۇق“، ”كەۋسەر“ (نۇرغۇن ياخشى-لىقلار)، يەنى كەۋسەر دەرياسى، بۇ دىنىي كالام-لاردا كۆپ تىلغا ئېلىنىدىغان ”ھەۋزى كەۋسەر“ (كەۋسەر كۆلى) بولۇپ، ئۇ ئېسىل شەرىپەت، ھەسەل، سۈت ۋە سۇلاردىن تەركىب تاپقان. بۇ كىشىلەر ئاخىرەتتە تايىنىپ ياشايدىغان ھاياتلىق بۇلىقى بولۇپ، جەننەتكە كىرگەن كىشى ئۇنىڭدىن ئىچكەندىن كېيىن مەڭگۈ ئۇسسمايدۇ، ۋاقتىنچە دوزاخقا كىرگەن مۇسۇلمانلارمۇ ئاللاننىڭ مەغپىرى-تىگە ئېرىشىپ دوزاختىن چىققاندىن كېيىن ھەۋزى كەۋسەردە يۇيۇنسا، ئۇنىڭ جاراھەتلىرى شۇ ھامان ساقىيىپ، ئالاھىدە ياشىرىپ، گۈزەللىشىپ كېتىدۇ. ”پەرۋەردىگارىڭ ئۈچۈن ناماز ئوقۇغىن ۋە قۇربانلىق قىلغىن“ دېگىنى مۇھەممەد ئەلەي-ھىسسالامغا ناماز ئوقۇش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ سەۋر-د-چانلىقىنى تاۋلاپ، ۋۇجۇدىنى پاكلاشتۇرۇپ، ئاللاغا تېخىمۇ يېقىنلىشىپ، ئاللا باشلىغان پارلاق يولدا قەتئىي تەۋرەنمەي مېڭىشقا ھەمدە قۇربانلىق قىلىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ قەلبىنى پاكلاشتۇرۇپ، بارلىق نادان ئىدىيىلەرگە قارشى تۇرۇپ، قالاق ئەنئەنىۋى كۆز قاراشلاردىن ئۈزۈل-كېسىل ئادا-جۇدا بو-لۇپ، ئىسلامىي مۇسۇلمانلىقنىڭ يېڭى ئوبرازىنى تىكلەشكە بېرىلگەن ئەمردۇر.

”ھەقىقەتەن سېنىڭ دۈشمىنىڭنىڭ نام-نى-شانى قالمايدۇ“. بۇنىڭ مەنىسى ناھايىتى چوڭ-قۇر بولۇپ، كىشىلەرنىڭ ئەنئەنىۋى كۆز قاراش-لىرىدىن ھالقىپ ئۆتكەن، ئۇنىڭ مۇنداق ئىككى خىل شەرھىسى بار: بىرىنچى، ئومۇمەن، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئۆچمەنلىك قىلغان كىشىلەرنىڭ

ھەممىسى ئاللاتائالانىڭ دۈشمەنلىرى بولۇپ، بۇ دۇنيادا ئاللاتائالانىڭ رەھىمىتىگە ئېرىشەلمەيدۇ، ئا-خىرەتتىمۇ ئاللاتائالانىڭ مەغپىرىتىگە ئېرىشەلمەي، مەڭگۈلۈك دوزاخقا تاشلىنىپ، قاتتىق ئازابقا دۇچار بولىدۇ؛ مانا مۇشۇنداق كىشىلەرلا ئىككىلا دۇنيا-نىڭ بەخت-سانادىتىدىن مەھرۇم قىلىنغان بەخت-سىزلەردۇر. ئىككىنچى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام-نىڭ گەرچە ئوغۇل پەرزەنتى بولمىسىمۇ، ئەمما ئاللاتائالا ئۇنىڭ نامىنى ئەۋلادتىن ئەۋلادقا تارقىتىپ مەڭگۈ ئۆچمەس قىلغان. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاللاننىڭ دەرگاھىغا سەپەر قىلغىنىغا 1300 يىلدىن ئارتۇق بولغان بۈگۈنكى كۈندىمۇ ئۇنىڭ نامى تىلغا ئېلىنغان ھامان جىمى مۇسۇلمانلار ئۇنىڭغا مەدھىيە ئوقۇيدۇ ھەمدە ئاللاتائالادىن ئۇنىڭغا بەخت، ئامانلىق تىلەيدۇ. بۇنداق ئابروي-شەرەپتە دۇنيادىكى ھېچقانداق كىشىنى ئۇنىڭغا تەڭلەشتۈر-گىلى بولمايدۇ. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام دۇنيادا مىسلى كۆرۈلمىگەن ئۇلۇغ ئىشلارنى باشلاپ بەر-گەن بولۇپ، سانسىزلىغان ئەۋلادلار ئۇنىڭ ئىشلە-رىغا ۋارىسلىق قىلغان؛ بىرنەچچە ئەسىردىن كېيىن-لا ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغانلار دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىنى قاپلىغان. مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، بۇ خىل ۋارىسلىق قىلىشنى ئەنئەنىۋى كۆز قاراشتىكى پەرزەنتلەرنىڭ ۋارىسلىق قىلىشىغا سېلىشتۇرغاندا قانچىلىغان ھەسسە ئارتۇق تۇرىدۇ-غانلىقىنى مۆلچەرلەش تەس.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ دەرىجە مەرتىبە-سى بويىچە، ئۇ ئاللاتائالادىن ئوغۇل پەرزەنت ئاتا قىلىشنى تىلەسە تامامەن بولاتتى ۋە مۇرادىغا يېتە-لەيتتى، ئەمما ئۇ زات ئۇنداق قىلمىغان، تارىخىي مەجبۇرىيەت تۇيغۇسى ئۇنى باشقا بىر تاللاشقا ئۈندىگەن. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ھەرىكىتى ئارقى-لىق ئەزلەرنى ئەزىز، ئاياللارنى خار كۆرىدىغان چىرىك، قالاق كۆز قاراشقا جەڭ ئېلان قىلىپ،

كىشىلەرگە ئەر-ئاياللارنىڭ باراۋەرلىكىدىن ئىبارەت يېڭى بىر ئىدىيىنى تىكلەپ بەرگەن. ئەبۇ ھۈرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ رىۋايەت قىلىشىچە، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئاللالتالا بىز-نى ئاياللارغا ياخشى مۇئامىلىدە بولۇشقا بۇيرۇيدۇ، چۈنكى ئۇلار بىزنىڭ ئانىمىز، قىزىمىز، ھاممىلىرىمىزدۇر. ئاياللارمۇ ئەرلەر بىلەن تەڭ ئورۇنغا ئىگە. دۇر». بۇ يېپيېڭى كۆز قاراش ئەرەبلەرنىڭ روھىي دۇنياسىنى ئەۋلادتىن ئەۋلادقا چىرماپ كەلگەن ئىدىيىنى چۈشەكلەرنى خۇددى كۆزگە كۆرۈنمەس ئۆتكۈر شەمشەردەك پاقاقلاپ تاشلاپ، ھەم ئۇلارنىڭ روھىي دۇنياسىنى يېڭى بىر مەنزىلگە باشلاپ كىرگەن.

ئەرلەرنى ئەزىز، ئاياللارنى خار كۆرۈش ئىدىيىسى ئىنسانىيەتنىڭ ئەخلاق ئۆلچىمىگە خىلاپ بولغان قالاق ئىدىيە بولۇپ، ناھايىتى ئۇزاق تاردىمى مەنبەگە ئىگە. بۇ ئىدىيىنىڭ شەكىللىنىشى ئەرەب يېرىم ئارىلىدىكى ناچار تەبىئىي مۇھىت، قالاق، مۇتەئەسسەپ ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلى، ھەددىدىن زىيادە نامرات تۇرمۇش سەۋىيىسى ھەمدە قەبىلىلەر ئارىسىدا يايلاق، سۇ تالىشىش يولىدا ئېلىپ بېرىلغان توختاۋسىز ئۇرۇشلار قاتارلىق كۆپ خىل ئامىللار بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، بۇ ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرنىڭ ھەممىسى زور تۈركۈم-دىكى قاۋۇل، كۈچلۈك ئەرلەرنىڭ قاتنىشىشىغا ئېھتىياجلىق ئىدى. ئەرلەر كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە ناھايىتى ھۆرمەتلىك بولۇپ، ھەر بىر ئائىلە، قەبىلە ئۆز ئەزالىرى ئىچىدە ئوغۇل بالىلار سانىنىڭ كۆپ-لەپ ئېشىشىنى، ئۇلار ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ كۈچىنى زورايتىشىنى ئۈمىد قىلاتتى، بىر ئائىلىدە ئەگەر ئوغۇل پەرزەنت بولمىسا، بۇنى ئەڭ چوڭ بەختسىزلىك دەپ ھېسابلىشاتتى.

بۇ خىل غەيرىي پىسخىك ھالەتنىڭ تۈرتكىسىدە كىشىلەر قىز بالىلاردىن ناھايىتى سەسكىنەت-تە

تى، ھەتتا ئۆزلىرىنىڭ قىز پەرزەنتلىرىنى تىرىك كۆمۈۋېتەتتى. بۇنداق قەبىھلىك بىلەن گۇناھ قەبىھلىكىنىڭ سەۋەبى، بىرىنچىدىن، تۇرمۇشتا قىيىن-لىق، كۆپ پەرزەنتلىرىنى بېقىشقا ئامالسىز قالغانلىقتىن بولسا، ئىككىنچىدىن، قىزلىرىنىڭ چوڭ بولغاندىن كېيىن ئىپپەت-نومۇسىنى يوقىتىپ، ئائىلە ۋە ئۇرۇق-جەمەتنىڭ نامىغا داغ كەلتۈرۈش-دىن ياكى يات ئۇرۇق قەبىلىلەرگە ئەسىر بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئاياغ ئاستى قىلىشىدىن ئەنسىرەپ شۇنداق قىلاتتى. قىز بالىلارنى رەھىمسىزلىك بىلەن ئۆلتۈرۈش جاھىلىيەت دەۋرىدىكى ئەرەب دۇنياسىدا ئومۇميۈزلۈك مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان يامان ئىجتىمائىي ئادەت ئىدى.

ئەر-ئاياللار باراۋەرلىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا، بىرىنچىدىن، ئاياللار ھاياتىنىڭ بىخەتەرلىكىگە كاپالەتلىك قىلىش لازىم. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام «قۇرئان كەرىم» دىكى ئايەتلەرنى يەتكۈزگەندە: «ھاماقەتلىك ھەم نادانلىقلىرىدىن بالىلىرىنى ئۆلتۈرگەن ۋە ئاللا نامىدىن يالغان ئېيتىپ، ئاللا رىزىقى قىلىپ بەرگەن نەرسىلەرنى ھارام بىلگەن كىشىلەر ھەقىقەتەن زىيان تارتتى، ئۇلار ھەقىقەتەن (توغرا يولدىن) ئاداشتى، ھىدايەت تاپمىدى» (6-سۈرە، 140-ئايەت) دېگەن ئايەتنى كۆپ قېتىم تەكىتلەپ، بۇنداق كىشىلەرنىڭ قارارگاھى-نىڭ پەقەت دوزاختىنلا ئىبارەت بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بەرگەن ھەمدە بىگۇناھ كىشىلەرنىڭ جېنىغا زامىن بولغۇچىلارنى ئېغىر جازالاش ياكى ئۇلارنىڭ پۈتۈن مال-مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىشى، ياكى قىلمىشىنىڭ ئېغىر-يېنىكلىكىگە قاراپ سۈر-گۈن قىلىشىنى بەلگىلەپ، بۇنداق كىشىلەرنى ھەر ئىككى دۇنيادا قارا يۈز قىلىشىنى تەۋسىيە قىلغان. ئىككىنچىدىن، قىز بالىلارنىڭ تۇرمۇشىغا كۆڭۈل بۆلۈشنى تەكىتلەپ، كىشىلەرنى بارلىق ئاماللار بىلەن ئۇلارنى بېقىپ ئۆستۈرۈشكە چاقىد-

رىق قىلغان. ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ رىۋايەت قىلىشىچە، بىر ئايال ئىككى قىزنى ئەگەشتۈرۈپ تىلەمچىلىك قىلىپ كەلگەندە، ئائىشەنىڭ يېنىدا ئاران بىر خورما بار ئىكەن، ئۇ بۇ بىر تال خورمىنى ھېلىقى ئايالغا بەرگەن، ئۇ ئايال خورمىنى ئىككى قىزغا دەرھال تەڭ بۆلۈپ بەرگەن. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بۇ ئىشنى ئاڭلاپ ناھايىتى تەسەرلەنگەن ھالدا: "كىمكى بۇ قىزلارنىڭ ئىشىغا ئىگە بولۇپ، ئۇلارغا ئاتىدارچىلىق قىلسا، ئۇلار ئۇنىڭغا دوزاخ-تىن دالدا بولىدۇ" دېگەن. ئۇ يەنە: "كىمكى قىز پەرزەنتلىرى بولۇپ، ئۇلارغا ياخشى مۇئامىلىدە بولسا، ئاللا ئۇنى چوقۇم جەننەتكە كىرگۈزىدۇ" دېگەن شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، قىزلارغا كۆيۈم-چان بولۇشنى، ئۇلارغا چوڭلارنىڭ مېھرىبانلىقىنى بىلدۈرۈشنى تەشەببۇس قىلغان. ئەبۇ ھۈرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ رىۋايەت قىلىشىچە، بىر قېتىم ئەقسا بىن ھەبەسەيىتىم: "مېنىڭ ئون پەرزەنتىم بار، بىراق بىرسىگىمۇ مېھرىم يوق" دېگەن. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا بىر ھازا تىكىلىپ تۇرۇپ: "پەرزەنتىگە مېھرىبانلىق قىلمىغان كىشىگە ئاللامۇ مېھرىبانلىق قىلمايدۇ" دېگەن.

بۇنىڭدىن باشقا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام يەنە ئاياللارنىڭ سىياسىي ئورنىنى قانۇن-تۈزۈم نۇقتىسىدىن يۇقىرى كۆتۈرۈپ، مال-مۈلۈككە ۋارىسلىق قىلىش، گۇۋاھلىق بېرىش، ئۆزىنى دەخلى-تەرۈزگە ئۇچراشتىن قوغداش، نىكاھ ئەركىنلىكىدە ئۆزىگە ئۆزى ئىگىدارچىلىق قىلىش قاتارلىق ھوقۇق-مەنپەئەتلەردە ئاياللارنىڭ ئەرلەر بىلەن باراۋەر ئاساستا تەڭ بەھرىمەن بولىدىغانلىقىنى بەلگىلەگەن. بۇلار ئاياللارنى كەمسىتىدىغان قالاق ئىدىيەلەرنى يوقىتىشتا سەل قاراشقا بولمايدىغان مۇھىم رول ئوينىغان.

بۇلارنى سۆزلىگەندە شۇ ئىشلار ئېسىمىزگە كېلىدۇكى، بۈگۈنكى يېزىلار ۋە نامرات، چەت را-يونلاردىكى بىر قىسىم مۇسۇلمان قېرىنداشلار يەنە-لا ئەرلەرنى ئەزىز، ئاياللارنى خار دەيدىغان ئىدىيەنىڭ زىيىنىغا ئۇچرىۋاتىدۇ؛ بەزىلەر ئوغۇل پەرزەنتى بولمىغانلىقى ئۈچۈن تەقدىردىن ھەم باشقىلار-دىن ئاغرىنىپ، ئەر-خوتۇن ئارىسىدا ئىناقسىزلىق پەيدا قىلىپ، ئائىلىسىنى ۋەيران قىلىۋاتىدۇ. بەزى-لەر ئوغۇل پەرزەنت كۆرۈش ئۈچۈن، دۆلەتنىڭ پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتىگە ئوچۇق-ئاشكارا خىلاپلىق قىلىپ، ئارتۇق ياكى كۆپ بالىلىق بولۇپ، ئۆز مەقسىتىگە يەتمىگۈچە توختىماي كۈچەۋاتىدۇ. يەنە بەزىلەر ھامىلىنىڭ جىنسى ئايرىمىسىنى تىببىي ئەسۋابلار ئارقىلىق بىلىۋېلىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئارزۇ-سىچە بولمىغان ھامىلىنى ئالدۇرغۇزۇۋاتىدۇ. بۇنداق قىلمىشلار كىشىلەرنىڭ ئومۇميۈزلۈك ئەيىبلەشكە ئۇچرىماقتا. ئىسلام دىنىدا بۇ ئاللاتائالانىڭ ئىرادىسىگە خىلاپ گۇناھكارلىق ھېسابلىنىدۇ، قىز ياكى ئوغۇل پەرزەنت كۆرۈش ئاللاتائالا ئىلتىپاتىنىڭ نەتىجىسى دەپ تەكىتلىنىدۇ. «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دېيىلىدۇ: "ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ پادىشاھلىقى ئاللاغا خاستۇر، ئاللا نېمىنى خالىسا شۇنى يارىتىدۇ، خالىغان ئادەمگە قىز پەرزەنت ئاتا قىلىدۇ، خالىغان ئادەمگە ئوغۇل پەرزەنت ئاتا قىلىدۇ" (42-سۈرە، 49-ئايەت). ئەنەس ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رىۋايەت قىلىنىشىچە، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "ئاللا-تائالا بالغا قورساقتىكى چېغىدىلا بىر پەرىشتىنى مۇئەككەل قىلىدۇ، پەرىشتە: 'ئى رەببىم، بۇ ئابد-مەندۇر؛ ئى رەببىم، بۇ ئۇيۇل قاندۇر؛ ئى رەببىم، بۇ بىر پارچە گۆشتۇر' دەيدۇ. ئاللاتائالا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى تولۇق ياراتماقچى بولغاندا، پەرىشتە: 'بۇ بالا ئوغۇلمۇ، قىزمۇ؟ ساڭا ئاسىيلىق قىلامدۇ، ئىتائەت قىلامدۇ؟ ئۇنىڭ رىزقى ۋە ئۆمرى قانچە-

لىك بولىدۇ؟ دەپ ئاللادىن سورايدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئاللا تەرىپىدىن بالا ئانىسىنىڭ قورسىقىدىكى چېغىدىلا پېشانىسىگە پۈتۈلىدۇ. بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ھامىلە ھالەتتىكى بالىنىڭ ئوغۇل، قىزلىقىنى بەلگىلەش ھەقىقەتەن ئاللاغا خاس سىردۇر. ھازىرقى زامان ئىلىم-پەن تەتقىقاتىدىن مەلۇم بولۇشىچە، ئاياللارنىڭ تۇخۇمىدا 22 جۈپ خروموسوم (بويالغۇچى تەنچە) بولىدىكەن، ئەرلەرنىڭ ئۇرۇقىدا بولسا بۇ 22 جۈپ X خروموسوم بولغاندىن باشقا يەنە بىر جۈپ Y خروموسوم بولىدىكەن، تۇخۇم ۋە ئۇرۇق-تىكى ئوخشاش بولغان XX خروموسوملار بىر-لەشكەن چاغدىكى بالا قىز، ئۆزئارا ئوخشاش بولمىغان XY خروموسوملار بىرلەشكەن چاغدىكى بالا ئوغۇل بولىدىكەن. قۇرامىغا يەتكەن ئەرلەر بىر قېتىم مەنى چىقارغاندا، بۇ مەنىلەر تەركىبىدە تەخمىنەن نەچچە مىليوندىن نەچچە يۈز مىليونغىچە ئۇرۇق بولىدىكەن، بىراق بۇ ئۇرۇقلار ئىچىدە پەقەت بىر ئۇرۇقلا تۇخۇم بىلەن بىرلەشەلەيدىكەن. ئۇنداقتا، بۇ ئۇرۇقنىڭ X خروموسوملۇق ئۇرۇق ياكى Y خروموسوملۇق ئۇرۇق ئىكەنلىكى پەقەت ئاللاغلا مەلۇم بولۇپ، بىز پەقەت ئۇنىڭ شۇنداقلىقىنىلا ئۇقۇپ، نېمە ئۈچۈن شۇنداق بولىدىغانلىقىنى ئۇقالمايمىز. شۇڭا ھەربىر مۇسۇلمان ئاللا تائالاغا بولغان ئىشەنچىسىنى جەزمەن كۈچەيتىشى، ئەرلەرنى ئەزىز، ئاياللارنى پەس كۆرىدىغان كۆز قاراشلارنى يېڭىپ، ئاللاتائالانىڭ ئىرادىسىگە ئىتائەت قىلىپ، ئاللاتائالا نېمىنى ئاتا قىلسا شۇنى قوبۇل قىلىشى، ئېتىقادىنى ھەرگىز يوقىتىپ قويماستىنلا ماسلىقى لازىم.

ئىسلام دىنىدا مەيلى ئەر ياكى ئايال بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئۇلارنىڭ ئىنسانىيەتكە قوشقان تۆھپىسى ناھايىتى زور دەپ ھېسابلىنىدۇ. ئەمەل-يەت ئىسپاتلىدىكى، ئاياللارمۇ ئەرلەرگە ئوخشاشلا ھەر خىل خىزمەتلەرنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدۇ. نۇرغۇن ئايال قەھرىمانلار ئۆز يۇرت ۋە ۋەتىنىنى قوغداش كۈرىشىدە ئۆچمەس تۆھپىلەرنى قوشقان؛ يۇقىرى پەن-تېخنىكا ساھەسىدە پەخىرلىك ئورۇنغا ئىگە بولغان ئاياللارمۇ ئاز ئەمەس؛ نۇرغۇن ئاياللار يەنە ئۆزىنىڭ ئادەتتىكى خىزمەت ئورنىدىمۇ ئەقىل-پاراسىتىنى ئىشقا سېلىپ، كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان نەتىجىلەرنى يارىتىپ، مەملىكىتىمىزنىڭ ئىقتىسادىي يۈكسەلىشى ئۈچۈن ئۇلۇغ تۆھپىلەرنى قوشماقتا. شۇنداق ئىكەن، بىزنىڭ ئاياللارنى كەمسىتىشكە يەنە نېمە ئاساسىمىز بار؟ ئاللاتائالانىڭ ئەر-ئاياللارغا تۇتقان مۇئامىلىسى ئادىلدۇر. «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق دېيىلگەن: «ئەر-ئايال مۆمىنلەردىن كىمكى ياخشى ئەمەل قىلىدىكەن، بىز ئۇنى ئەلۋەتتە (دۇنيادا قانائەتچانلىق، ھالال رىزىق ۋە ياخشى ئەمەللەرگە مۇۋەپپەقىيەت قىلىپ) ئوبدان ياشىتىمىز، ئۇلارغا، ئەلۋەتتە، قىلغان ئەمەلىدىن-مۇ ياخشىراق ساۋاب بېرىمىز» (16-سۈرە، 97-ئايەت).

جەمئىيەتنىڭ ئۈزلۈكسىز تەرەققىياتى ھەم ئىلگىرىلىشىگە ئەگىشىپ، ئىسلام دىنىنىڭ ئەر-ئاياللار باراۋەرلىك ئىدىيىسىگە يېڭى بىر دەۋرنىڭ ھاياتىي كۈچى سىڭىپ كىرىدۇ. بۇ ھال مۇسۇلمانلارنىڭ مەنىۋى مەدەنىيلىك سەۋىيىسىنى ئۆستۈردى. شىكە، نادان، قالاق ئىدىيىلىرىنى ئۆزگەرتىشكە ياردەم بېرىشتە ناھايىتى چوڭقۇر ئەھمىيەتكە ئىگە.

بۇ ساننىڭ تەرجىمە تەھرىرلىكىنى شەھىدىن ھاجى، غوپۇر ھاجى ئابدۇرەھىم، رىشت ھاجى ۋاھىدى، قەيسەر قۇربان، ياقۇپ مەترووزى ۋە ئەنۋەر مۇھەممەتلەر ئىشلىگەن.

«قۇرئان كەرىم» نى تۇمار قىلىپ ئېسىۋېلىش جايىزمۇ؟

ئىسمائىل ياقۇپ، مۇھەممەد تۇرسۇن يۈسۈپ

قالىمىز، تۇمارنى بالىلىرىمىزغا ئېسىپ قويساق كۆز تەگمەيدۇ، ساغلام، ئەقىللىق چوڭ بولىدۇ دەپ قارايدۇ ۋە باشقىلارنىمۇ بۇ خۇراپىلىققا قىزىقتۇرىدۇ، ئازدۇرىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئۇلار قۇرئاننى ئوقۇمايدۇ، ئوقۇسىمۇ مەنىسىگە چۈشىنىپ ئەمەل قىلمايدۇ. ئاقىۋەتتە ئىش ئۇلارنىڭ ئويلىغىنىنىڭ ئەكسىچە چىقىپ قالىدۇ. ئۇلار شۇنى بىلىشى لازىمكى، «قۇرئان كەرىم» ھەرگىز بايلىق، ھۆرمەت تېپىش، ئاپەتتىن ۋە بالىلارغا كۆز تېگىشتىن ساقلىنىش، جىن-ئالۋاستىلاردىن مۇداپىئەلىنىش ئۈچۈن ئېسىپ ياكى ساقلاپ قويدىغان سېھىرلىك ئەڭگۈشتەر ئەمەس، بەلكى ئوقۇپ ئەمەل قىلىشنى تەلەپ قىلىدىغان، پەقەت شۇ ئارقىلىق ئىنسانلارنى ئۆزى كۈتكەن سائادەتكە يېتەكلەيدىغان بۈيۈك دەستۇر، مۇقەددەس قانۇن. نان ھاياتلىقتا ناھايىتى ئۇلۇغ نەرسە، ئەمما ئەگەر بىر ئادەم ناننى يېمەي بىلىگە تۈگۈۋالسا ئۇ نان ئادەمگە قۇۋۋەت بېرىش ئورنىغا ئادەمگە يۈك بولىدۇ. پەقەت ناننى يەپ ھەزىم قىلغاندىلا، ئاندىن ئۇ قۇۋۋەتكە ئايلىنىپ، ئادەمگە ھاياتلىق بەخش ئېتىدۇ.

ئىبنى ھەببان رىۋايەت قىلغان بىر ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «قۇرئان كەرىم» سىلەرنىڭ پايدا-زىيىنىڭلار ئۈچۈن ھۆججەتتۇر، كىشىنىڭ تىرىشچانلىقى يا شۇ كىشىنى نەتىجىگە ئېرىشتۈرىدۇ ياكى مەغلۇپ قىلىدۇ. بۇ ھەدىستىن شۇنى كۆرۈۋالالايمىزكى، كىشىلەر ئەگەر قۇرئاننى چۈشىنىپ ئوقۇپ، ئۇنىڭغا ئەمەل قىلسا،

دۇنيادىكى بۈيۈك مۆجىزە بولغان، قولدىن قولغا ئۆتۈپ كۆچۈرۈلۈپ ھەر ھىل تىللارغا تەرجىمە قىلىنىپ سۆيۈپ ئوقۇلۇۋاتقان، ۋەھىيى ئايەتلىرى ئارقىلىق پۈتۈن دۇنيا مۇسۇلمانلىرىنى ھىدايەت ۋە نىجاتلىققا باشلاۋاتقان «قۇرئان كەرىم» نى ياكى ئۇنىڭدىكى ئايەتلەرنى تۇمار قىلىپ ئېسىۋالدىغان ئەھۋاللار ھېلىمۇ مەۋجۇت. بىزنىڭچە، بۇنداق قىلىش جايىز ئەمەس.

بىز ھازىر 21-ئەسىرگە قەدەم قويغان، پۈتۈن دۇنيا ئەللىرىدە پەن-تېخنىكا، ئىقتىساد مىسلى-سىز يۈكسىلىۋاتقان، شۇنداقلا ئېلىمىزدىمۇ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىش سىياسىتى يۈرگۈزۈلۈۋاتقان، زامانمىز بارغانچە تەرەققىي قىلىۋاتقان پەۋقۇلئاددە بىر دەۋردە ياشاۋاتىمىز. شۇنداقتىمۇ زاماننىڭ كەينىدە قېلىپ، ئىسلام ھەقىقىتىنى ناتوغرا ياكى چالا چۈشىنىپ، ئىسلام دىنىنى ۋە قۇرئاننى قانداقتۇر با-لا-قازادىن ساقلىغۇچى قورال قىلىۋالغان، «قۇرئان كەرىم» نىڭ ماھىيىتى ۋە ھېكمىتىنى ئاڭقىرالمايۋاتقان بىر قىسىم بىچارە، خۇراپىي، مۇتەئەسسەپ كىشىلەر ھېلىمۇ بار. بۇلار تېخىچە ئىسلام دىنىنى ئىلىم-پەنگە قارشى قويۇپ، ئىلىم-پەننى ھىيلە-مىكر مەنىسىدىكى «پەن» سۆزى بويىچە چۈشەندۈرۈپ، ئۆزىنى مۇتەئەسسەپلىكتىن ئازاد قىلالىمىغاننىڭ ئۈستىگە باشقىلارنىمۇ قايىمۇقتۇرۇپ، تەرەققىياتقا توسقۇنلۇق قىلىۋاتىدۇ. ئۇلار «قۇرئان كەرىم» ۋە باشقا دۇئالارنى تۇمار قىلىپ ئېسىۋالساق ئىشلىرىمىز ئوڭۇشلۇق بولىدۇ، بالايىئايەتتىن ساق

نەتىجىگە ئېرىشىدۇ؛ ئەگەر قۇرئان كۆرسەتكەن يولدا ماڭمىسا، يامان ئاقىۋەتكە قالدۇ.

تۇمار ۋە باشقا شۇ خىل نەرسىلەر توغرىلۇق پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ: "كىمكى تۇمار ئاسىدىكەن، ئۇ ئاللاتائالاغا جەزمەن شىرىك كەلتۈرگەن بولىدۇ" دېگەنلىكىنى ئىمام ئەھمەد رىۋايەت قىلغان.

ئاللاتائالا بارلىق شىرىك ئەقىدىلەرنىڭ ئىدى. ساننىڭ ئەمەلىنى بىكار قىلىۋېتىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ، سۈرە زۇمەر (39-سۈرە) نىڭ 65-ئايىتىدە: "ئەگەر سەن ئاللاغا شىرىك كەلتۈرسەڭ، سېنىڭ ئەمەلىڭ ئەلۋەتتە بىكار بولۇپ كېتىدۇ، سەن ئەلۋەتتە زىيان تارتقۇچىلاردىن بولۇپ قال-سەن" دېگەن.

ئابدۇللا ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تۇمار اتارلىقلارنىڭ نېمە ئۈچۈن شىرىك ئەقىدە بولىدىغانلىقىنى پەيغەمبىرىمىز ئەلەيھىسسالامنىڭ: "كىمكى (پايدا ئېلىپ كېلىدۇ ياكى زىيان-زەخمەتنى دەفتى قىلىدۇ دېگەن ئېتىقاد بىلەن تۇمارغا ئوخشاش) بىرەر نەرسە ئېسىۋالدىكەن، ئۇنىڭ قەلبى ئاللادىن شۇ نەرسىگە بۇرۇلۇپ كېتىدۇ" دېگەن سۆزى ئارقىلىق چۈشەندۈرگەن. ئۇقبە ئىبنى ئامىر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ پەي-

غەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ: "كىمكى تەمىمە (ئىسىم) لادىن ئىلگىرى ئەرەبلەر كۆز تەگمەسلىك ئۈچۈن بالىلىرىغا ئاسىدىغان مارجان، تۇمار) ئاسىدىكەن، ئاللا ئۇنى مەقسىتىگە يەتكۈزمىسۇن، كىمكى ۋەرەئە (ئىسلامدىن ئىلگىرىكى ئەرەبلەر كۆز تەگمەسلىك ئۈچۈن ئېسىۋالدىغان، دېڭىزدىن چىقىدىغان سەدەپكە ئوخشايدىغان نەرسە) ئاسىدىكەن، ئاللا ئۇنى خاتىرجەم قىلمىسۇن" دېگەنلىكىنى ئېيتىپ، تۇمار قاتارلىقلارنىڭ زىيىنىنى كۆرسىتىپ ئۆتكەن.

يۇقىرىقى ئايەت ۋە ھەدىسلەرنىڭ مەزمۇنىدىن ھەرقانداق تۇمار ۋە شۇ خاراكتېردىكى باشقا نەرسىلەرنى ئىشلەتكۈچىلەرنىڭ ئاخىرقى ھېسابتا ئاللاتائالاغا شىرىك كەلتۈرگەن بولىدىغانلىقىنى، بىدئەت، خۇراپىي ۋە شىرىك ئەقىدىلەر بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارنىڭ گۇناھىنىڭ بەكمۇ ئېغىرلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئاسقان نەرسىلىرىنىڭ ئۇلارغا خاتىرجەملىك ئەمەس، بەلكى بەختسىزلىك ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى كۆرگىلى بولىدۇ.

ئاخىردا، ئاللاتائالادىن ئاشۇنداق خۇراپىي ئىشلارنى بىلىپ، يا بىلمەي قىلىپ سالغان قېرىنداشلارغا مەغپىرەت تىلەيمىز. ئاللاتائالا جىمى مۇسۇلمانلارغا رەھمەت ۋە شەپقىتىنى ئايماي، ئۇلارنى توغرا يولغا باشلىغاي، ئامىن!

(بېشى 13-بەتتە)

«قۇرئان كەرىم» دە ئېيتىلغاندەك: "... بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم، سىلەرگە نېمىتىمنى تاماملىدىم، ئىسلام دىنىنى سىلەرنىڭ دىنىڭلار بولۇشقا تاللىدىم..." (5-سۈرە، 3-ئايەت). ئۇنىڭدىن باشقا، ئىسلام دىنىنىڭ ئىجتىمائىي ئىدىيە مەدەنىيىتىگە، مەنىۋى مەدەنىيلىككە ھەم ئەخلاق قۇرۇلۇشىغا پائال تەسىر كۆرسىتەلەشنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئىسلام دىنى بۇ قۇرۇلۇش-

نى ئورۇنلاشنى باشتىن ئاخىر ئۆزىنىڭ ئورۇنلاشقا تېگىشلىك ئىجتىمائىي مەجبۇرىيىتى قىلىپ كەلدى، ئىسلام ئەقىدىلىرى ئىسلام دىنىنىڭ ئىجتىمائىيلىق-قا، ئىجتىمائىي مەۋجۇدىيەت قىممىتىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى تۈپ جەھەتتىن بېكىتكەن. ئىسلام دىنىنىڭ ئەخلاق مەدەنىيلىك قۇرۇلۇشىغا ئەھمىيەت بەرگەنلىكى ئىسلام دىنىنىڭ ھالەتچانلىقىنى ۋە تەرەققىيەتچىلىكىنى نامايان قىلىپ بەردى.

تەۋھىد ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە

شەھابىدىن ئابدۇلئەھەد

1. تەۋھىد ھەققىدە

“تەۋھىد” ئەرەبچە سۆز بولۇپ، لۇغەت مەنىسى “شەيئىنىڭ بىر ئىكەنلىكىنى بىلمەك” دېگەنلىك بولىدۇ. دىنى ئاتالغۇ مەنىسى “ئاللا-تائالانىڭ بىرلىكىگە ھەقىقىي ئىشىنىپ، ئۇنىڭ زاتىغا، سۈپەتلىرىگە، قۇدرىتىگە تەستىق قىلغان ھالدا ئۇنىڭ ئۆزىگىلا ئىخلاس بىلەن ئىبادەت قىلماق” دېگەنلىك بولىدۇ. تەۋھىد ھەم “ئەقىدە”، “ئېتىقاد” ۋە “ئىمان” قاتارلىق ناملار بىلەنمۇ ئاتىلىدۇ.

ئاللاتائالا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ھەق دىن بولغان ئىسلام دىنى بىلەن پەيغەمبەر قىلىپ ئەۋەتكەن. شۇنداقلا «قۇرئان كەرىم» نى ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىكىنىڭ مۆجىزىسى ۋە ئۇ چاقىرىق قىلغان دىننىڭ مۇقەددەس دەستۇرى قىلىپ نازىل قىلغان.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ چاقىرىقى (دەۋىتى) تەۋھىد ۋە شەرىئەت ئەھكاملىرىدىن ئىبارەت ئىككى چوڭ تەرەپنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

تەۋھىد دېگىنىمىز ئاللاتائالاغا ئىشىنىش، ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىرىگە ئىشىنىش، كىتابلىرىغا ئىشىنىش، پەرىشتىلىرىگە ئىشىنىش، قىيامەت كۈنىگە ئىشىنىش ۋە تەقدىرگە ئىشىنىش قاتارلىقلارنى كۆرسىتىدۇ.

شەرىئەت ئەھكاملىرى دېگىنىمىز ئاللاتائالا بەندىلىرىگە بېكىتىپ بەرگەن پەرز، ۋاجىپ، سۈن-نەت، مۇستەھەب، ھالال، ھارام، مەكروھ ۋە مۇباھ قاتارلىق بەلگىلىمىلەرنى كۆرسىتىدۇ. كىشىلەر ئە-

شۇ بەلگىلىمىلەر ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ ئاللاتائالا بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى، ئىجتىمائىي جەمئىيەت بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى ۋە كىشىلىك ھايات بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى تونۇۋالالايدۇ.

2. ئىلمى تەۋھىد

ئىشەنچلىك ئەقلىي ۋە نەقلىي دەلىللەر ئارقىلىق شەك-شۈبھىلەرنى يوقىتىپ، ئىسلام دىنى ئەقىدىلىرىنى ئىسپاتلاش يولىدا مەخسۇس تەتقىقات ئېلىپ بارىدىغان ئىلىم—ئىلمى تەۋھىد دەپ ئاتىلىدۇ. ئىلمى تەۋھىد “ئىلمى كالام” ۋە “ئىلمى ئەقائىد” دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

بۇ ئىلىم ئاللاتائالاغا ئىشىنىش مۇشۇ ئىلىم تەتقىقاتىدىكى ئەڭ مۇھىم تېما بولغانلىقى ئۈچۈن “ئىلمى تەۋھىد” دەپ، ئاللاتائالانىڭ كالامى («قۇرئان كەرىم») مۇشۇ ئىلىم ساھەسىدىكى مۇنازىرە ۋە مۇھاكىمىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى بولغانلىقى ئۈچۈن “ئىلمى كالام” دەپ، بۇ ئىلىمنىڭ مەقسىتى دىنىي ئەقىدىلەرنى ئىسپاتلاش ۋە ئۇنى تۇرغۇزۇش بولغانلىقى ئۈچۈن ئىلمى ئەقائىد دەپ ئاتالغان.

3. ئىلمى تەۋھىدنىڭ تەتقىقات

ئوبىيېكتلىرى

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئىمان توغرىلۇق سوئال سورالغاندا، ئۇ مۇنداق دېگەن: “سېنىڭ ئاللاتائالاغا، ئۇنىڭ پەرىشتىلىرىگە، كىتابلىرىغا، پەيغەمبەرلىرىگە، ئاخىرەت (قىيامەت) كۈنىگە ۋە ياخشىلىق ۋە يامانلىقنىڭ ئاللاتائالانىڭ تەقدىرى

بىلەن بولىدىغانلىقىغا ئىشىنىشىڭنىڭ ئۆزى ئىمان-دۇر. بۇ ھەدىستە دېيىلگىنى ئىلمى تەۋھىدنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى ۋە ئىلمى تەۋھىد تەتقىقات ئوب-يېكتلىرىنىڭ كېلىش مەنبەسى بولۇپ، بىزگە ئىلمى تەۋھىد تەتقىقات ئوبېيكتلىرىنىڭ تۆۋەندىكى-دەك بىرقانچە تۈرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

(1) ئاللاتائالغا ئىشىنىش، ئۇنىڭ بىرلىكىنى تونۇش، ئۇنىڭغا شېرىك كەلتۈرمەسلىك ۋە ئۇنىڭغا بەجاندىل ئىبادەت قىلىش.

(2) ئاللاتائالانىڭ پەيغەمبەرلىرىگە ئىشىنىش، ئۇلارنىڭ راستچىلىق، ئىشەنچلىك بولۇشتەك خىس-لەتلىرىنى تونۇش، ئۇلاردا بولسا بولمايدىغان يال-غانچىلىق، ئامانەتكە خىيانەت قىلىشتەك ئىللەتلەر-نى تونۇش، ئۇلارنىڭ مۆجىزىلىرىنى ۋە پەيغەمبەر-لىكىنىڭ دەلىللىرىنى، بولۇپمۇ مۇھەممەد ئەلەيھىس-سالامنىڭ مۆجىزىلىرىنى ۋە پەيغەمبەرلىكىنىڭ دە-لىللىرىنى تونۇش.

(3) ئاللاتائالانىڭ ھەرقايسى تارىخىي دەۋر-لەردىكى پەيغەمبەرلىرى ئارقىلىق بەندىلىرىگە نازىل قىلغان مۇقەددەس كىتابلىرىغا ئىشىنىش.

(4) پەرىشتىلەرگە ئىشىنىش، ئۇلارنىڭ ۋەزى-پىلىرىگە ھەم دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ئىنسانلار بىلەن بولىدىغان مۇناسىۋەتلىرىگە ئىشىنىش.

(5) ئاخىرەت (قىيامەت) كۈنىگە ئىشىنىش، ئۇ كۈندە ئاللاتائالانىڭ ياخشىلارنى جەننەت بىلەن مۇكاپاتلايدىغانلىقىغا، يامانلارنى دوزاخ بىلەن جازا-لايدىغانلىقىغا ئىشىنىش.

(6) پۈتكۈل كائىناتنىڭ ھەرىكىتى ئاللاتائالا بېكىتىپ بەرگەن تەقدىر (ئورۇنلاشتۇرۇش)، قانۇ-نىيەت بويىچە بولىدىغانلىقىغا ئىشىنىش.

4. ئىلمى تەۋھىدنىڭ

ئىسلام دىنىدىكى ئورنى

ھەرقانداق ئىلمىنىڭ شان-شەرىپى شۇ ئىلم

تېمىسىنىڭ شان-شەرىپى بىلەن زىچ مۇناسىۋەت-لىك. دەرۋەقە، ياغاچچىلىق سەنئىتى (ئىلمى) دىن مېدىتسىنا ئىلمى يۇقىرى مەرتىۋىگە ئىگىدۇر. چۈن-كى ياغاچچىلىقنىڭ ئوبېيكتى ياغاچ ماتېرىياللىرىد-دۇر. مېدىتسىنا ئىلمىنىڭ تەتقىقات ئوبېيكتى بولسا ئادەم بەدىنىدۇر. تەۋھىد ئىلمىنى ئېلىپ ئېيتساق، ئۇنىڭ يۈكسەكلىكى ئۇنىڭ تەتقىقات مەزمۇنلىرىد-نىڭ يۈكسەكلىكىدىندۇر. چۈنكى، ئىنسان ئۈچۈن ئۆزىنىڭ پەرۋەردىگارىنى تونۇشتىن، پەيغەمبىرىنى تونۇشتىن، شۇنداقلا ئۆزىنىڭ يۇ دۇنيادا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىدىكى ھېكمەتنى، يەنى ئاللاتائالانىڭ ئۇنى بۇ دۇنياغا نېمە ئۈچۈن ياراتقانلىقىنى، ئاما-نەتنى ئالغاندىن كېيىن ئۇنى ئۆز دەرگاھىدا قانداق ئاقىۋەتكە دۇچار قىلىشى مۇمكىنلىكىنى تونۇشتىن مۇھىمراق نەرسە بولمايدۇ، ئەلۋەتتە. مانا بۇ ئىلمى تەۋھىد تەتقىقاتىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنىدۇر. شۇ ۋەجدىن ئىلمى تەۋھىد مۇقەررەر ھالدا ئىسلام ئىلمىلىرىنىڭ ئاساسى ۋە ئەڭ ئەۋزىلى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

«قۇرئان كەرىم» دە «بىلگىنىكى، ئاللادىن باشقا ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر» (47-سۈرە، 19-ئايەتنىڭ بىر قىسمى) دېيىلگەن. بۇ ئايەتتە ئاللاتائالانىڭ بىرلىكىنى بىلىش ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ھېچقانداق مەبۇد (ئىلاھ) نىڭ يوق ئىكەنلىكىنى بىلىش بۇيرۇق تۈسىدە قەتئىي تەلەپ قىلىنغان، ئاللاتائالانىڭ بارلىقى ۋە بىرلىكى ئەقلىي ۋە نەقلىي دەلىللەر ئارقىلىق دەلىللەنگەن، شۇنداقلا شۇ ئارقى-لىق شەكىللەنگەن بىر خىل سىستېمىلىق ئىلم (ئىلمى تەۋھىد) سۈپىتىدە ئاللاتائالانى (تەۋھىد-نىڭ بۇندىن باشقا مەزمۇنلىرىنى) ھەقىقىي رەۋىش-تە تونۇپ، ئۇنىڭ بىرلىكىنى بىلىشىمىز ئالاھىدە تەكىتلەنگەن، ئۆلىمالار بۇنىڭغا ئاساسەن ئىلمى تەۋھىدنى ھەربىر مۇسۇلماننىڭ ئۆزىنىڭ ھەق دىن-دا ئىكەنلىكىگە چىن قەلبىدىن ئىشەنگەن ئاساستا، ئومۇمىي ساۋات سۈپىتىدە ئۆگىنىشىنى پەرز ئەين

(ھەربىر مۇسۇلمان ئۆزى ئۆگەنمىسە گەدىنىدىن ساقىت بولمايدۇ) ، دەپ ئۇنى تەتقىقات دەرىجىسىگە كۆتۈرۈپ، سىستېمىلىق بىر ئىلىم سۈپىتىدە تەپسىلىي ئۆگەنمىسە باشقىلارنىڭ گەدىنىدىن ساقىت بولمايدۇ) ، دەپ ئىلمىي ھۆكۈم چىقارغان.

5. ئىلمى تەۋھىدنىڭ ئەھمىيىتى

«قۇرئان كەرىم» دىكى ئاساسىي تېما تەۋھىد تېمىسى بولۇپ، ئۇنىڭ بىرەر سەھىپىسىمۇ تەۋھىد چاقىرىق قىلىشتىن خالىي ئەمەس. ھىجرەتتىن ئىلگىرىكى 13 يىل ئىچىدە، مەككىدە نازىل بولغان ئايەتلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى تەۋھىدكە ئائىت مەسىلىلەر ھەققىدە نازىل بولغان.

«قۇرئان كەرىم» دە ئاللاتائالا ئىلمى تەۋھىدنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ ئىمانى ۋە كىشىلىك ھاياتىدا مۇھىم ھاياتى كۈچكە ئىگە ئىكەنلىكىنى، تەۋھىد كىتابى بولغان «قۇرئان كەرىم» نىڭ ھەق كالام ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىغان ئادەم بىلەن ئۇنى بىلىدىغان ئادەمنىڭ باراۋەر بولالمايدىغانلىقىنى، شۇنداقلا ئۆزىنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنى ئىشلىتىدىغان كىشىلەرنىڭ «قۇرئان كەرىم» ئايەتلىرىدىن بەھرىمەن بولالايدىغانلىقىنى مەدھىيەلەپ مۇنداق دەيدۇ: «ئى مۇھەممەد! پەرۋەردىگارىڭ تەرىپىدىن ساڭا نازىل قىلىنغان نەرسىنىڭ ھەق ئىكەنلىكىنى بىلىدىغان ئادەم (ھەقىقىي كۆرمەيدىغان دىلى) كۆر ئادەم بىلەن ئوخشاش بولامدۇ؟ (ئاللانىڭ ئايەتلىرىدىن) پەقەت ئەقىل ئىگىلىرىلا پەندە-تەسەھت ئالىدۇ» (13-سۈرە، 19-ئايەت).

ئاللاتائالا ئىمان (تەۋھىد) نىڭ ئەمەلىي ئاساسى ۋە شەرتى ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «بىز ئۇلارنىڭ قىلغان ياخشى ئەمەللىرىنى بىر تەرەپ قىلىپ، ئۇنى ئۇچۇپ يۈرگەن توزاندەك قىلىۋېتىمىز (يەنى ئۇلار ئىمانسىز بولغانلىقتىن، قىلغان ياخشى ئەمەللىرىنى يوققا چىقىرىمىز)»

(25-سۈرە، 23-ئايەت).

يۇقىرىقى ئايەتتە، ئىمان ئەمەلىي ئاساسى بولغاچقا ئاللاتائالانىڭ ئەمەلىي پەقەت ئىمانلىق كىشىدىنلا قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى، ياخشى ئەمەلنىڭ ئىمان بىلەن ۋۇجۇدقا چىقىدىغانلىقى، ئىماننىڭ ئىلمى تەۋھىد بىلەن ۋۇجۇدقا چىقىدىغانلىقى، تەۋھىد بۇزۇلسا ئىماننىڭ يوققا چىقىدىغانلىقى ۋە ئىمان بۇزۇلسا ياخشى ئەمەلنىڭ يوققا چىقىدىغانلىقى ئەمەلىي پاكىت بىلەن چۈشەندۈرۈلگەن.

ئاللاتائالانىڭ بارلىقىغا، ئۇنىڭ شېرىكى يوق يەككە-يېگانە ئىكەنلىكىگە ئىشىنىش ۋە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاللاتائالانىڭ بەندىسى، بەرھەق پەيغەمبىرى ئىكەنلىكىگە، ئاللاتائالاغا ئىتائەت قىلىش پەقەت مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامغا ئەگىشىش بىلەنلا ۋۇجۇدقا چىقىدىغانلىقىغا ئىشىنىشنىڭ ئۆزى ئىسلام ئاساسلىرىنىڭ دەسلەپكى ئاساسى ئىكەنلىكى ۋە مۇشۇ ئىمان كەلىمىسى بىلەن شاھادەت (گۇۋاھلىق) ئېيتىش بولسا ئىسلام دىنىغا كىرىشنىڭ بىرىنچى ۋاسىتىسى ئىكەنلىكى تۆۋەندىكى ئايەت، ھەدىسلەردە ئېنىق كۆرسىتىپ بېرىلگەن. «سەلەرنىڭ ئىلاھىڭلار بىر ئىلاھتۇر، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر» (2-سۈرە، 163-ئايەتنىڭ بىر قىسمى). «ئى مۇھەممەد! ئۇلارغا) ئېيتقىنكى ئەگەر سىلەر ئاللانى دوست تۇتساڭلار، ماڭا ئەگىشىڭلاركى، ئاللا سىلەرنى دوست تۇتىدۇ...» (3-سۈرە، 31-ئايەتنىڭ بىر قىسمى). «ئىسلام دىنى بەش نەرسە ئۈستىگە قۇرۇلغان. ئۇ بولسىمۇ، بىر ئاللادىن باشقا ھېچ ئىلاھ يوق، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئاللانىڭ بەرھەق پەيغەمبىرى دەپ كەلىمە شاھادەت ئېيتىشتىن، پەرز نامازلارنى ئادا قىلىشتىن، زاكات بېرىشتىن، ھەج قىلىشتىن ۋە رامىزان روزىسىنى تۇتۇشتىن ئىبارەت» («ئايەت-ھەدىسلەردىن تاللانما»، 49-بەتتىكى ھەدىس).

بىز يۇقىرىدا ئىلمى تەۋھىدنىڭ رولى ۋە ئەھمىيىتىنى چۈشەندۈردىمىز.

مىيىتى توغرىسىدا ئازدۇر-كۆپتۇر توختىلىپ ئۆت-
تۇق. تۆۋەندە ئۇنىڭ كىشىلىك ھاياتقا كۆرسىتى-
دىغان تەسىرىنى «قۇرئان كەرىم» دىكى «ئۇلار...
ئاسمانلارنىڭ ۋە زېمىننىڭ يارىتىلىشى توغرىسىدا
پىكىر يۈرگۈزىدۇ...» (3-سۈرە 191-ئايەت)،
«زادى قايسى ئادەم يول تاپالايدۇ؟ بېيىشنى ساڭ-
گىلىتىپ ماڭغان ئادەممۇ؟ ياكى قەددىنى رۇس
تۇتۇپ، تۈز يولدا ماڭغان ئادەممۇ؟» (67-سۈرە،
22-ئايەت)؛ «ئىمان ئېيتقان، ياخشى ئەمەللەرنى
قىلغان، بىر-بىرىگە ھەقنى تەۋسىيە قىلىشقان،
بىر-بىرىگە سەۋرىنى تەۋسىيە قىلىشقان كىشىلەر-
دىن باشقا ھەممە ئادەم چوقۇم زىيان ئىچىدۇ-
دۇر» (103-سۈرە، 2-3-ئايەتلەر)؛ «مۆمىنلەر
ھەقىقەتەن (دىندا) قېرىنداشلاردۇر» (49-سۈرە،
10-ئايەتنىڭ بىر قىسمى)؛ «ئۇلارغا بېرىلگەن
نەرسىلەر ئۈچۈن ئىچى تارلىق قىلمايدۇ، ئۇلار
موھتاج تۇرۇقلۇق (مۇھاجىرلارنىڭ مەنپەئىتىنى)
ئۆزلىرىنىڭ (مەنپەئىتى) دىن ئەلا بىلىدۇ» (59-
سۈرە، 9-ئايەتنىڭ بىر قىسمى)؛ «روھىنى پاك
قىلغان ئادەم چوقۇم مۇرادىغا يېتىدۇ؛ نەپسىنى
(كوفرى ۋە پېسقى-فۇجۇر بىلەن) كەمستىكەن
ئادەم چوقۇم ئاتۇمىد بولىدۇ» (91-سۈرە، 9-
10-ئايەتلەر)؛ «(پۇل-مېلىنى ئاللاننىڭ رازىلىقى
ئۈچۈن) سەرپ قىلغان، تەقۋادارلىق قىلغان،
(كەلىمە تەۋھىدىنى) تەستىق قىلغان ئادەمگە كەل-
سەك، ئۇنىڭغا بىز ياخشى يولنى مۇيەسسەر قىلىپ
بېرىمىز» (92-سۈرە، 5-7-ئايەتلەر) قاتارلىق
ئايەتلەر شۇنداقلا بۇنىڭدىن باشقا تەۋھىدكە ئائىت
بولغان بارلىق ئايەت-ھەدىسلەر ئاساسىدا يىغىنچاق-
لاپ ئۆتىمىز.

تەۋھىد (ئىمان) كىشىلەردە ئاللاتائالانىڭ
رەھىمىتىدىن ئۈمىدۋار بولىدىغان، ئازابىدىن قورق-
دىغان، قىلغان ياخشى ئەمەللىرىدە ئاللاتائالانىڭ
رازىلىقىنى ئىزدەيدىغان، ھالال-ھارام چېگرىسىنى
ئېنىق ئايرىيدىغان، داۋاملىق ئاللاتائالانىڭ دىنى

ھەققىدە ئىزدىنىدىغان، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام
يەتكۈزگەن ئىلاھىي بايانلارغا قۇلاق سېلىپ ئۇ-
نىڭغا چىن دىلىدىن ئەمەل قىلىدىغان ياخشى كەي-
پىياتنى شەكىللەندۈرىدۇ.

تەۋھىد كىشىلەرنى ئۆزلىرىنىڭ نېمە ئۈچۈن
يارىتىلغانلىقى توغرىسىدا تەپەككۈر قىلىشقا، شۇند-
داقلا ئۆزلىرىنىڭ بۇ دۇنيادا مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇ-
شىدىكى ھېكمەتنى تونۇشقا يېتەكلەيدۇ.

ئىمان كىشىلەردە ھاياتىي دۇنيا بىلەن مەغ-
رۇرلانمايدىغان، شەخسىي مەنپەئەتنى دەپ باشقىد-
لارغا زۇلۇم قىلمايدىغان، باشقىلارغا ئىچى تارلىق،
ھەسەتخورلۇق قىلمايدىغان ئېسىل ئەخلاق-پەزد-
لەتنى يېتىلدۈرۈپ، ئۇلارنىڭ ساغلام بولغان ئەڭ
گۈزەل مۇھىت يارىتىشىغا تۈرتكە بولىدۇ.

ئەگەر ئىلمى تەۋھىد توغرا يوسۇندا ياخشى
ئۆگىنىلمىسە، ئېتىقاد بۇزۇلۇپ، يامان ئىش-ھەرد-
كەتلەر ئۈزلۈكسىز كۆپىيىدۇ، كىشىلەر قەلبىنى
غەشلىك، خاتىرجەمسىزلىك قاپلايدۇ.

تەۋھىد كىشىلەرنى بىر ئىلاھقا ئىبادەت قى-
لىش، بىر كىتابقا ئەمەل قىلىش، بىر پەيغەمبەرگە
ئەگىشىش ۋە بىر قىبلىگە يۈز كەلتۈرۈش ئاساسىدا
ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، ئۆزلىرىنىڭ مەڭگۈلۈك
بەخت-سائادىتىنى ئورتاق قولغا كەلتۈرۈشىگە
شەرت ھازىرلاپ بېرىدۇ.

ئىمان ياخشى ئەمەللەرنى ئاللاتائالانىڭ رازى-
لىقىغا ئېرىشتۈرىدۇ. ئاللاتائالا ئۆزىنىڭ ھېسابسىز
بەرىكەتلىرىنى كىشىلەر ئارىسىغا چاچىدۇ.

دېمەك، بىز ئىلمى تەۋھىدنىڭ ئىسلام دىنى
ئىلىملىرىنىڭ ئاساسى ۋە ئەڭ ئەۋزىلى ئىكەنلىكىد-
ى، ئۇنىڭ مۇسۇلمانلارنىڭ دىنىي ھاياتىدا ئىنتاي-
ىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى تونۇپ
يەتكەن ۋاقتىمىزدا، ئۇنى ياخشى ئۆگىنىشنىڭ، ئىند-
چىكە تەتقىق قىلىشنىڭ تېخىمۇ مۇھىم ئىكەنلىكىد-
ىنى چوڭقۇر ھېس قىلالايمىز.

(ئاپتور: شىنجاڭ ئىسلام ئىنستىتۇتىنىڭ مۇددەرسى)

«ئاللاھى بىر دەپ تونۇش» ئىماننىڭ مېغىزىدۇر

— «سۈرە ئىخلاس» ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە

ما يېخا

ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللاننىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن.

«بىردىنبىرچىلىك» ھېسابلىنىدۇ. مەلۇم بىر ئۆلما مۇنداق دېگەندى: «ئىسلام پەلسەپىسى ياراتقۇچى بىردىنبىر دەيدىغان ئەقىدە بولۇپ، ئۇ پەلسەپىنىڭ ھەر خىل ئېقىملىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ، لېكىن ئۆزى ھېچقانداق بىر ئېقىمغا تەۋە ئەمەس، ئۇ ھەرقانداق بىر پەلسەپە ئالەم مەسىلىسىنى پەقەت بىرلا ئاللاننىڭ يارىتىشى ئارقىلىقلا تەلۋكۈس ھەم مۇپەسسەل ھەل قىلالايدۇ، دەپ تەشەببۇس قىلىدۇ.»

ئاللا پۈتۈن كائىناتنىڭ ياراتقۇچىسىدۇر، پەقەت ئاللا ئىبادەت قىلىنىشقا لايىق، ئۇنىڭ مەۋجۇتلۇقى شۈبھىسىز، بىز ئۇنى كۆرەلمىسەكمۇ، لېكىن ئۇ ياراتقان مۆجىزىلەر ئالەمگە تولۇپ تۇرۇپتۇ.

«قۇرئان كەرىم» كۆپ ئېتىقادلىققا ۋە بۇتقا چوقۇنۇشقا قەتئىي قارشى تۇرىدۇ، ئاللا بىردۇر، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ مەبۇد يوقتۇر، ئۇ ناھايىتى ئىززەتلىك ۋە ئۇلۇغدۇر دەپ كۆرسىتىدۇ. «ئەگەر ئاسمان-زېمىندا ئاللادىن باشقا ئىلاھلار بولسا ئىدى، (كائىناتنىڭ تەرتىپى) ئەلۋەتتە بۇزۇلاتتى» (21-سۈرە، 22-ئايەت). «سەلەرنىڭ ئىلاھىڭلار بىر ئىلاھتۇر، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ مەبۇد (بەر-ھەق) يوقتۇر؛ ئۇ ناھايىتى شەپقەتلىكتۇر، ناھايىتى مېھرىبانىدۇر» (2-سۈرە، 163-ئايەت).

كىشىلەر ھەمىشە «بىر نەرسىنى ياساش ئۇ-

(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، ئۇ —

ئاللا بىردۇر (1). ھەممە ئاللاغا موھتاجدۇر (2). ئاللا بالا تاپقانمۇ ئەمەس، تۇغۇلغانمۇ ئەمەس (3). ھېچ كىشى ئۇنىڭغا تەشەببۇس بولالمايدۇ (4).

«قۇرئان كەرىم» ئىسلام دىنىنىڭ تۈپ كىتابى، ئاللاننىڭ بىرلىكىنى تونۇش ئىماننىڭ ئاساسى، «ئىخلاس» سۈرىسى بولسا «قۇرئان كەرىم» نىڭ ئاللاننىڭ بىرلىكىنى تەشۋىق قىلىدىغان جەۋھىرى ھېسابلىنىدۇ؛ چۈنكى، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەندى: «بەرھەق، ھەربىر شەيئەدە نۇر بولىدۇ، «قۇرئان كەرىم» نىڭ نۇرى «ئىخلاس» سۈرىسىدۇر». بۇ ھەدىس شەرىپتىن شۇنى بىلىشكە بولىدۇكى، كۆز ئادەمنىڭ نۇرى بولغىنىغا ئوخشاش، «ئىخلاس» سۈرىسى «قۇرئان كەرىم» دە ئادەمدىكى كۆزدەك مۇھىم، قەدىر-قىممەتلىك بولۇپ، ئىماننىڭ پروگراممىسى دەپ ئاتىلىدۇ.

(ئى مۇھەممەد!) ئېيتقىنكى، ئۇ — ئاللا

بىردۇر (1)

ئومۇمەن ئىسلام دىنىنى ئۆگەنگۈچى ۋە تەتقىق قىلغۇچى ئۆگىنىش ۋە تەتقىقاتنى ئالدى بىلەن ئاللاننىڭ بىرلىكىنى تونۇشتىن ئىبارەت تۈپ كۆز قاراشتىن باشلىشى كېرەك، «قۇرئان كەرىم» نىڭ تەشەببۇس قىلىدىغىنى «بىر مەنبەچىلىك» ئالەم قارشى بولغاچقا، ئىسلام دىنىنىڭ ئاساسى

چۈن ئۇستام بولۇش كېرەك“ دېيىشىدۇ، بىز رد- تىملىق چىكىلداپ مېڭىپ، كىشىلەرگە ۋاقتتىن خەۋەر بېرىدىغان سائەتنى كۆرگىنىمىزدە، ئۇنى قولى گۈل ئىشچىلارنىڭ ياسىغانلىقىنى ئەسكە ئال- مىز. بىز تۇرۇۋاتقان ئېگىز ئۆي-ئىمارەتلەرنى، ياشالغان تۆمۈريول، قېزىلغان كۆمۈر كانلارنى كۆر- گەن كىشىلەر بۇ نەرسىلەرنى ھەرگىز تەبىئىيلا بار نەرسە دەپ قارىماستىن، ئىشچىلارنىڭ ئەجرى ئار- قىلىق بارلىققا كەلگەن دەيدۇ. ئىنسانلار ياشاۋاتقان يەر شارى ھەر مىنۇت-ھەر سېكۇنت قانۇنىيەتلىك ھەرىكەتلىنىپ تۇرىدۇ، بۇنىڭ بىلەن ئەتىياز، ياز، كۈز، قىش بولىدۇ، قىش كېلىپ ياز كېتىدۇ، بۇلارنى كىم باشقۇرۇپ تۇرىدۇ؟ يەنە قۇياش سى- تېمىسى، سامانىيولى سىستېمىسى ۋە باشقا ئاسمان جىسىملىرى تەرتىپلىك، قانۇنىيەتلىك ھەرىكەتلى- نىپ تۇرىدۇ، ئۇنداقتا غايەت زور بۇ ماددىلارنىڭ ھەممىسىنى كىم تىزگىنلەپ تۇرىدۇ؟ جاۋاب شۇكى، ئاسمان-زېمىندىكى ھەممىنى ياراتقۇچى ئاللا تىز- گىنلەپ تۇرىدۇ، ناۋادا ھەممىگە قانۇن ئۇلۇغ ئاللا- نىڭ ئىلكىدە بولمايدىكەن، كائىناتتىكى ھەممە نەرسە ئۆز قانۇنىيىتىنى يوقىتىدۇ-دە، دۇنيامۇ مەۋ- جۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ؛ شۇڭا، ئاسمان-زېمىننىڭ قانۇنىيەتلىك يارىتىلىشىنى كۆزىتىدىغان بولساقلا، ئۇنى ياراتقان ئىگىسى بارلىقىنى بىلەلەيمىز.

ھەممە ئاللاغا موھتاجدۇر (2)

بۇ ئايەتنىڭ بىرقانچە مەنىسى بار، ئەمما ئەڭ ياخشى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ: ”تۈرلۈك ئېھتىياجدا ئىگىمىزگە موھتاجمىز“ دېگەن جاۋابى بولۇپ، ئۇ كائىناتتىكى ھەرقانداق ئادەم ياكى ماد- دىنىڭ ئۇلۇغ ئاللاننىڭ يارىتىشىدىن مۇستەسنا مەۋ- جۇت بولۇپ تۇرالمايدىغانلىقىنى، ماددىي دۇنيانىڭ- مۇ، مەنىۋى دۇنيانىڭمۇ شۇنداق ئىكەنلىكىنى چۈ- شەندۈرۈپ بېرىدۇ.

كائىناتتىكى ھەممە نەرسە نېمە ئۈچۈن ئاللا-

تائالاسىز مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ؟ بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، كائىناتتىكى ھەممە شەيئى ئۆزلۈكىدىن بارلىققا كېلەلمەيدۇ، ئۆز ھاجىتىدىن ئۆزى چىقال- مايدۇ، ئۇلار مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشتا چەكلىمىگە ئۇچرايدۇ، تاكامۇل ھالەتتە مەۋجۇت بولۇپ تۇرال- مايدۇ. مەسىلەن، ئالتۇننىڭ قىممىتى ناھايىتى يۇ- قىرى، بۇ ئۇنىڭ ئېسىل تەرىپى، ئەمما ئۇنىڭ جېنى يوق، مۇشۇ جەھەتتىن چەكلىمىگە ئۇچراي- دۇ؛ يېسىۋىلەكنى ئىستېمال قىلىشقا بولىدۇ، بۇ ئۇنىڭ ئېسىل تەرىپى، ئەمما ئۇ سەزگۈ ئىقتىدارغا ئىگە ئەمەس، بۇ جەھەتتىن چەكلىمىلىككە ئۇچراي- دۇ؛ ئارىستوتېل ئەقىل-پاراسەتتە ئادەتتىكى ئادەم- لەردىن ھالقىپ كەتكەن، بۇ ئۇنىڭ ئېسىل تەرىپى، لېكىن ئۇ پانىي ئالەمدە ئەبەدىي ياشىيالماي، ھاياتلىق جەھەتتىن چەكلىمىگە ئۇچرىدى ...؛ لې- كىن ناھايىتى شەپقەتلىك ۋە مېھرىبان ئاللا ئۇلارغا پۈتۈنلەي ئوخشىمايدۇ، ئاللا ھەممىلا جەھەتتە مۇتلەق كامىل بولۇپ، ھېچقانداق چەكلىمىگە ئۇچرىمايدۇ. چۈنكى ئۇ بارلىق شەيئىلەردىن ھالقى- غان ھالدا مۇستەقىل مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. ئۇ كائىناتتىكى ھەممىنى يارىتىشقا قادىر، ناۋادا ئالەمدە ”تارتىش كۈچى“ بولمىغاندا ئىدى، پۈتكۈل ئالەمنىڭ ھالىتىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايتتى، شۇڭا، ئاللاتائالا بارلىق مەۋقۇلات-مەۋجۇداتلار موھتاج بولغان، تايىنىدىغان، پاناھلىنىدىغان پەرۋەردىگارمىزدۇر.

ئاللا بالا تاپقانمۇ ئەمەس، تۇغۇلغانمۇ

ئەمەس (3)

بۇ ئايەتتە بەزى دىنلاردىكى خاتالىقلار كۆر- سىتىلىپ، ئاللاننىڭ ھەممىدىن ئۈستۈن تۇرىدىغان- لىقى ۋە ئەزەلدىن بىرلا ئىكەنلىكى توغرىسىدىكى قاراش يەنىمۇ شەرھلەنگەن. ئاللا بەرھەق كامىلدۇر. ئەگەر ئاللاننىڭ ”دادىسى“ بار، ”بالىسى“ بار دې- يىلسە، ئاللا ئادەملەشتۈرۈپ قويۇلغان بولىدۇ،

بۇنداق قاراش ئۇچىغا چىققان مەنتىقىسىزلىق، ئە- قىلگە مۇخالىپ، شۇنداقلا ئىسلام دىنىنىڭ ئالانى بىر دەپ تونۇش دېگەن ئېتىقادىدىن چەتنەپ كەت- كەن قاراش ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى ئاللا كائىناتتىكى ھەممە نەرسىدىن ھالقىغان ھالدا مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ، ئاللا ئىپتىداسى يوق ھالدا ئەزەلىي مەۋ- جۇت، كائىناتتىكى ھەممە نەرسە ئاللا تەرىپىدىن بارلىققا كەلتۈرۈلگەن ۋە ئايرىدە قىلىنغان. مۇنداق ئەھۋالدا ئاللانىڭ "دادىسى" بار، "بالىسى" بار دېيىش ئاللاننىڭ شان-شەرىپىنى تۆۋەنلەتكەنلىك، ئاللاننىڭ ئىززەت-ھۆرمىتىنى يەرگە ئۇرغانلىق، ئا- دەم زاتىنىڭ قىسمەن ئىقتىدارىنى ئاللاغا تەۋە قىلىپ قويۇش بولۇپ، ئاللاغا قىلىنغان ئەڭ زور ھۆرمەت- سىزلىك ھېسابلىنىدۇ.

ھېچ كىشى ئۇنىڭغا تەڭداش بولالمايدۇ (4) بۇ ئايەتتە ئاتەشپەرەسلەر ۋە مۇشرىكلارنىڭ ئىككى ياكى كۆپ خۇدا مەۋجۇت دېگەندەك تەلۋە سۆزلىرىگە رەددىيە بېرىلگەن. ئالانى بىر دەپ تونۇغان ھەربىر مۆمىن ئاللاننىڭ بىرلىكىگە چىن ئىخلاسى بىلەن ئىشىنىشى ھەمدە كائىناتتا كۆپ خۇدا بولمايدۇ، ئاللاغا شېرىك كەلتۈرىدىغان ھەر-

قانداق قىلمىش ئىمانسىزلىق جۈملىسىدىندۇر، دەپ بىلىشى كېرەك. شۇڭا «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق بايان قىلىنغان: "ئاللا ھەقىقەتەن ئاللاغا شېرىك كەلتۈرۈش گۇناھىنى مەغپىرەت قىلمايدۇ، خالىغان ئادەمنىڭ ئۇنىڭدىن باشقا گۇناھىنى مەغپىرەت قى- لىدۇ. كىمكى ئاللاغا شېرىك كەلتۈرىدىكەن، چوڭ گۇناھ قىلغان بولىدۇ" (4-سۈرە، 48-ئايەت). ئەلەمدۇللىلا! پۈتۈن كائىناتنىڭ پەرۋەردىگا- رى بولغان ئاللا جىمى شەيئىلەردىن تاشقىرى مەۋ- جۇت بولۇپ تۇرىدۇ، مەڭگۈ ئۆلمەيدۇ، ئاللاننىڭ ئىپتىداسى ۋە ئىنتىھاسى (باشلىنىشى ۋە ئاخىرلى- شىشى) يوقتۇر، ئاللا پۈتۈن مەخلۇقاتنىڭ مالى- كىدۇر، پاكىتۇر، ئالادىن باشقا ھېچ مەبۇد (بەرھەق) يوقتۇر. كائىناتتىكى بارلىق شەيئى تەڭكەش ھەم گۈزەل بولغان بۇ كائىنات تەرتىپىدە ھەيۋەتلىك ھەم ئۇلۇغۋار قەسىدىلەرنى بىللە ئو- رۇنداپ، ئاللاننىڭ ھەممىنى بىلگۈچى ۋە ھەممىگە قانداق ئىكەنلىكىنى، ئاللاننىڭ ئۇلۇغ مېھرى-شەپقىتى نى بىرلىكتە مەدھىيەلەيدۇ. پەقەت ئاللاتائالا ھە- مىدىن ئىززەتلىك ۋە ئۇلۇغدۇر، پەقەت ئاللاتائالا ھەمدۇسانا ئوقۇلۇشقا ھەقلىقتۇر!

(بېشى 52-بەتتە) مەجلىسنىڭ قارارى، «قاھىرە خىتابنامىسى» ۋە مەجلىسنىڭ مۇبارەك زۇڭتۇڭغا ھۆرمەت تېلېگراممىسى ماقۇللاندى.

7-ئاينىڭ 17-كۈنى "مەۋلۇت" كۈنى ئىدى. مۇبا- رەك زۇڭتۇڭ ۋە مىسىر ھۆكۈمىتىنىڭ ئاساسلىق ئەربابلى- رى، ھەرقايسى ئەللەرنىڭ مىسىردا تۇرۇشلۇق ئەلچىلىرى ۋە بۇ نۆۋەتتىكى مەجلىسكە قاتناشقان ۋەكىللەرنىڭ ھەممى- سى قاھىرە مەجلىس زالىدا ئۆتكۈزۈلگەن مەۋلۇت خاتىرى- سىگە ئىشتىراك قىلدى. مۇبارەك زۇڭتۇڭ خاتىرە يىغىنىدا مۇھىم نۇتۇق سۆزلىدى.

مەجلىس ئارىلىقىدا، ئەزھەر شەيخى ۋە دىنىي ئىشلار فوندى مىنىستىرى ئايرىم-ئايرىم ھالدا جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى ۋەكىللىرى بىلەن كۆرۈشتى. مۇئاۋىن رەئىس ما يۇنڧۇ ئالدى بىلەن جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى ۋە

جۇڭگو مۇسۇلمانلىرىنىڭ بۇ ئىككى رەھبەرگە ۋە مىسىر مۇسۇلمانلىرىغا يوللىغان سەمىمىي سالامىنى يەتكۈزدى ھەمدە مىسىرلىق قېرىنداشلارنىڭ سەمىمىي تەكلىپى ۋە قىزغىن كۈتۈۋالغانلىقىغا تەشەككۈر ئېيتتى، جۇڭگو-مىسىر ئىككى دۆلەت مۇسۇلمانلىرى ئارىسىدىكى دوستانە بې- رىش-كېلىشنىڭ ئۈزلۈكسىز كۈچىيىشىنى ئۈمىد قىلدى. مەجلىس مەزگىلىدە جەمئىيىتىمىز ۋەكىللىرى يەنە مەج- لىسكە قاتناشقان نۇرغۇن ۋەكىللەر بىلەن دوستانە ئۇچ- راشتى ۋە سۆھبەتتە بولدى، 20 نەچچە قېتىم ئاخبارات ۋە تېلېۋىزىيە مۇخبىرلىرىنىڭ زىيارىتىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇلارنىڭ جۇڭگونىڭ دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى سىياسى- تى، جۇڭگو مۇسۇلمانلىرىنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالى توغرىلۇق سورىغان سوئاللىرىغا جاۋاب بەردى.

ئىسلام دىنىنىڭ

ئىتتىپاقلىق نۇقتىسىنى زىرى توغرىسىدا

♣ دەي جۇننىڭ ♣

ئىسلام دىنى—تىنچلىق دىنى، "ئىخلاسلۇق ئىتتىپاق بولۇش" ئىسلام دىنىنىڭ نېگىزلىك ئىدىيىسى ۋە مۇھىم ئالامەتلىرىدىن بىرى، ئۇ، ئىنسانلار ئارىسىدىكى بارلىق ئارازلىقلارنى تۈگىتىپ، ئاخىردا، تەڭ-باراۋەر، ئىتتىپاق، ئۆزئارا ھەمكارلىشىدىغان ۋە يار-يۆلەكتە بولۇشىدىغان ئىجتىمائىي چوڭ ئائىلە قۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىدۇ. خۇددى «قۇرئان كەرىم» دە ئېيتىلغاندەك: "ئى مۆمىنلەر! تىنچلىق دىنىغا (ئىسلام دىنىغا) پۈتۈنلەي كىرىڭلار" (2-سۈرە، 208-ئايەت) دەپ تەلىم بېرىدۇ. "ئىتتىپاقلىق" دېگەن سۆزنىڭ ئۆزىدىن مەلۇمكى، ئۇ ئىجتىمائىي كوللېكتىپنىڭ مەلۇم ئورتاق غايىنى ئىشقا ئاشۇرۇش يولىدا بىرلىشىشنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنىڭ چوڭقۇر مەزمۇنى كىشىلەرنىڭ توختىماي ئېلىپ بارىدىغان ئەمەلىيەتلىرىدە گەۋدەلىنىدۇ ۋە راۋاج تاپىدۇ. مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك ئىجتىمائىي تۇرمۇشى داۋامىدا، «قۇرئان كەرىم» ۋە «ھەدىس شەرىپ» كە ئەمەل قىلىپ، ئۇنىڭدىكى تەلىم-نەسىھەتلەر بويىچە ئىش كۆرۈپ، تەدرىجىي ھالدا بىر يۈرۈش، مۇكەممەل بولغان ئىتتىپاقلىق نۇقتىسىنى زىرىنى شەكىللەندۈرۈپ، ئۇنى ئاللاتائالانى رازى قىلىش، ئىنسانلار جەمئىيىتىگە بەخت-سائادەت يەتكۈزۈش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ دىنىي پائالىيىتى ۋە رېئال تۇرمۇشىدا، ئۆزىنىڭ سۆز-ھەرىكەتلىرىنى مۇكەممەللەشتۈرۈشكە يېتەكچى قىلغان.

ئاللاتائالا «قۇرئان كەرىم» دە مۇنداق تەۋسىيە:

يە قىلىدۇ: "ھەممىڭلار ئاللاننىڭ ئارغام-چىسىغا (يەنى ئاللاننىڭ دىنىغا) مەھكەم يېپىشىڭلار، ئايى-رىلماڭلار" (3-سۈرە، 103-ئايەت). يەنە مۇنداق دەيدۇ: "ئىنسانلار (دەسلەپتە) بىر ئۈممەت ئىدى (كېيىن ئۇلارنىڭ بەزىسى ئىمان ئېيتىپ، بەزىسى ئىمان ئېيتماي ئىختىلاپ قىلىشتى)، ئاللا (مۆمىنلەرگە جەننەت بىلەن) خۇش خەۋەر بەرگۈچى، (كۆپچىلىكلەرنى دوزاختىن) ئاگاھلاندۇرغۇچى، پەيغەمبەرلەرنى ئەۋەتتى؛ (ئاللا) كىشىلەرنىڭ ئىختىلاپ قىلىشقان نەرسىلىرى ئۈستىدە ھۆكۈم چىقىرىش ئۈچۈن، ئۇلارغا ھەق كىتابنى نازىل قىلدى... (2-سۈرە، 213-ئايەت)؛ "ئى ئىنسانلار! سىلەرنى بىز ھەقىقەتەن بىر ئەر، بىر ئايال، بىر ئادەم بىلەن ھەۋۋادىن ئىبارەت) بىر ئاتا، بىر ئانىدىن ياراتتۇق، ئۆزئارا تونۇشۇڭلار ئۈچۈن سىلەرنى نۇرغۇن مىللەت ۋە ئۇرۇق قىلدۇق... (49-سۈرە، 13-ئايەت). ئالدىنقى ئايەتتە، مۆمىنلەر ئاللا يولىدا زىچ ئىتتىپاق بولۇشقا، ئايرىلىپ كەتمەسلىككە روشەن ئاگاھلاندۇرۇلغان؛ كېيىنكى ئايەتلەر بولسا، ئىنسانلارنىڭ بىر يىلتىز-بىر مەنبە-لىك ئىكەنلىكى، كېيىن تارىخنىڭ تەرەققىياتى ۋە جەمئىيەتتە ئىش تەقسىماتىنىڭ بولغانلىقى سەۋەب-لىك، ئۇلارنىڭ تۈرلۈك مىللەت ۋە دۆلەت بولۇپ شەكىللەنگەنلىكى، ئەمما بىرلىكتە ئالغا يۈكسەلىش ئۈچۈن باشتىن ئاخىر تىنچ بىللە ياشاپ، بىر-بىرىگە ئىززەت-ھۆرمەت قىلىشىپ كەلگەنلىكى چوڭقۇر يېشىپ بېرىلگەن. بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈ-

ۋېلىش تەس ئەمەسكى، ئىسلام دىنىنىڭ ئىتتىپاق-لىق نۇقتىسىنى زىرى ئىككى نېگىزلىك مەزمۇنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ: ئۇنىڭ بىرى مۇسۇلمانلارنىڭ ئىچكى ئىتتىپاقلىقى، يەنە بىرى مۇسۇلمانلار بىلەن باشقا مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقى.

ئىسلام دىنىنىڭ ئىتتىپاقلىق نۇقتىسىنى زىرى مۇسۇلمانلارنىڭ كىشىلىك قارىشى ۋە دۇنيا قارىشى-نىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى، شۇنداقلا ئىسلام دىنى تەشەببۇس قىلىدىغان ئىتتىپاقلىق ئىدىيىسى مۇسۇلمانلارنىڭ ئىبرەتلىك سۆزلىرى ۋە ئېسىل خۇسۇسىيەتلىرى ئارقىلىق گەۋدىلىنىپ چىقىدۇ. «قۇر-ئان كەرىم» دە مۆمىنلەرگە: «ئاللادىن باشقا ئىبادەت قىلماسلىققا، ئاتا-ئانىغا، خىش-ئەقربالارغا، يېتىملەرگە، مەسكۇنلەرگە ياخشىلىق قىلىشقا، كەشلىرىگە ياخشى سۆز قىلىشقا، ناماز ئۆتەشكە، زىكات بېرىشكە...» ئەمىر قىلىنغان (2-سۈرە، 83-ئايەت). بۇلار ھەم ئىخلاسمەن مۆمىنلەر ھا-زىرلاشقا تېگىشلىك دىيانەت ۋە گۈزەل ئەخلاقىي پەزىلەت، ھەم جەمئىيەت مۇقىملىقىنىڭ ئاساسى. بۇنىڭ ئاللانىڭ ئەمرى (پەرز) يۈكسەكلىكىدە قو-يۇلۇشىدىن ئىسلام دىنىنىڭ ئىتتىپاقلىققا يۈكسەك دەرىجىدە ئەھمىيەت بېرىدىغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

مۇسۇلمانلارنىڭ ئىجتىمائىي تۇرمۇشى ۋە دىنىي پائالىيەتلىرىدە يۇقىرى-تۆۋەن، ئەزىز-پەس دې-گەن پەرق بولمايدۇ، چۈنكى «قۇرئان كەرىم» دە: «...ھەقىقەتەن ئەڭ تەقۋادار بولغانلىرىڭلار ئاللا-نىڭ دەرگاھىدا ئەڭ ھۆرمەتلىك ھېسابلىنىسە-لەر...» (49-سۈرە، 13-ئايەت) دېيىلگەن. شۇ-ڭا، مۇسۇلمانلار تەڭ باراۋەرلىك، ئىتتىپاقلىق روھى ئاساسىدا، ئەمەلدار ئالىيچانلاردىن تارتىپ ئاددىي پۇقرالارغىچە بىر مەسچىتتە، بىر قىبلىگە يۈزلىنىپ، بىر ئىمامغا ئىقتىدا قىلىپ، ئوخشاش «قۇرئان كە-رىم» ئايەتلىرىنى ئوقۇپ، بىرلىكتە ناماز ئۆتەيدۇ،

ئۇلار نام-نەسەب، قەدىر-قىممەت، سەن-مەنلىك سۈرۈشتە قىلىشماي، دوستانە-ئىناق كەيپىياتتا بو-لۇشىدۇ. شۇنداقلا، ھەپتىدە بىر قېتىم ئوقۇلىدىغان جۈمە نامىزى، يىلدا بىر قېتىم بولىدىغان ھەج-تا-ۋاپ، يىلدا بىر نۆۋەت ئوقۇلىدىغان روزا ھېيت ۋە قۇربان ھېيت نامىزى قاتارلىق دىنىي ئەمەللەردە، «مۆمىنلەر قېرىنداشتۇر» دېگەن ئىتتىپاقلىق ئىدى-يىسىنى گەۋدىلەندۈرىدۇ. پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام: «مۆمىنلەر خۇددى بىر ئىمارەتكە ئوخشاش بولۇپ، بىر-بىرىگە جىپىلاشتۇرۇپ ئو-رۇنلاشتۇرۇلغان» دېگەندى. شۇنداقلا «لەۋزى ۋە قولى مۇسۇلمانغا زىيان-زەخمەت يەتكۈزۈشكەن ئا-دەملا ھەقىقىي مۆمىن ھېسابلىنىدۇ» دەپ قاراپ، مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزئارا ئىناق ئۆتۈپ، يار-يۆلەك بولۇشىنى، ئاداۋەت-ئۆچمەنلىككە قارشى تۇرۇشىنى ھەمدە ئىتتىپاقلىقنى بۇزىدىغان بارلىق ئامىللاردىن ساقىت بولۇشىنى تەشەببۇس قىلغان.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئىزباسار «دېموكراتىك ئۇسۇلدا سايلاش» تىن ئىبارەت كېڭەش ئارقىلىق بارلىققا كېلىدىغان ئىخلاسلۇق خەلىپە تۈزۈمى روناق تېپىۋاتقان ئىسلا-مىيەت ئىشلىرىنى ساقلاپ قالدى ۋە راۋاجلاندۇردى. ھالبۇكى، ئىخلاسلۇق خەلىپە تۈزۈمى ئاخىرلىشىش بىلەن، ئۇرۇشلار ئەۋج ئېلىپ، دىنىي مەزھەپلەر باش كۆتۈرۈپ، دىن تارقىتىشتىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار ئىش بىر مەزگىل ئۈزۈلۈپ قالدى، دېموكراتىك سايلام تۈزۈمىنىڭ بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىشى، ھو-قۇق تالىشىشنىڭ بارغانسېرى كۈچىيىپ كەتكەنلى-كى بۇنداق بولۇشتىكى ئاساسىي ئامىل ئىدى. بۇنىڭدىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئىتتىپاق-لىققا تەسىر يەتكۈزگەن ئاساسىي ئامىل باشباشتا-لىق، ھەركىم ئۆزى بىلگىنىچە ئىش كۆرۈش، ھو-قۇقۋازلىق ئەلاچىلىغىدىن ئىبارەت بولدى. بۇنداق قىلىش «قۇرئان كەرىم» تەلىماتىغا مۇخالپ يول

تۇتۇش ئىدى.

ھەممىگە مەلۇمكى، تىرىكچىلىك ئارزۇسى ئاللاتائالا ئىنسانلارغا بەخش ئەتكەن تەبىئىي خاس-لىق، تىرىكچىلىك ھوقۇقى ئىنسانلارنىڭ ئەڭ نې-گىزلىك ھوقۇقى. ھالبۇكى، ئادەم بىلەن ھايۋاننىڭ ماھىيەتلىك پەرقى ئادەمنىڭ يەنە ئىجتىمائىي خاس-لىققا ئىگە ئىكەنلىكىدە كۆرۈلىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە تەبىئىي خاسلىق ئىجتىمائىي خاسلىق ئارقىلىق گەۋدىلىنىدۇ ھەم ئىجتىمائىي خاسلىقنى شەرت قىلىدۇ، ئادەمنىڭ تىرىكچىلىكى ۋە راۋاج تېپىشى جەمئىيەتتىن ئايرىلالمايدۇ. ئىسلام دىنىنىڭ يامان-لىقنى توسۇپ، ياخشىلىقنى نامايان قىلىش، يې-تىم-مىسكىنلەرنى قۇتقۇزۇش، كەمتەر ۋە ئىلىمگە ھېرىسمەن بولۇش، خىش-ئەقىربالار بىلەن ئىناق بولۇش قاتارلىق چۈشەنچىلىرىمۇ دەل ئادەمنىڭ ئىجتىمائىي خاسلىقى بىلەن تەبىئىي خاسلىقىنىڭ وشۇلمىسىدىن بارلىققا كەلگەن. شۇڭا، ئادەم بىلەن ئادەم ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ئىناق ۋە دوستانە، بىر-بىرىگە ھۆرمەت قىلىش ۋە كۆيۈنۈش مۇناسىۋىتى بولۇشى كېرەك. «قۇرئان كەرىم»: «مۆمىنلەر ھەقىقەتەن (دىندا) قېرىنداشلاردۇر، (ئۇرۇشۇپ قالسا) قېرىنداشلىرىڭلارنىڭ ئارىسىنى تۈزەڭلار، رەھمەتكە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن، ئاللا-دىن قورقۇڭلار» (49-سۈرە، 10-ئايەت) دەپ تەلىم بېرىدۇ.

تالايلىغان تارىخىي پاكىتلار شۇنى چۈشەندۈرىدۇكى، ئىسلام دىنى تەرغىپ قىلىدىغان ئىتتى-پاقلىق ھەرگىز تار دائىرىدىكى، بېكىنمە ھالەتلىك ۋە يەككە-يېگانە ئىتتىپاقلىق ئەمەس، بەلكى كەڭ كۆلەملىك، كۆپ تەرەپلىملىك، ئىجتىمائىي تۈر-مۇشقا باغلانغان ئىتتىپاقلىق. ئۇزاق زامانلاردىن بېرى كۆپ مىللەتلىك مۇھىتتا ياشاپ كەلگەن جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى ئۈچۈن ئېيتقاندا، باشقا مىللەتلەر بىلەن بولغان ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىپ،

بىرلىكتە يۈكسىلىش ئىنتايىن مۇھىم رېئال ئەھمىيەتكە ۋە چوڭقۇر تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە. ئىسلام دىنى تارقىتىلغان دەسلەپكى چاغلاردا، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەن قىيىنچىلىق ۋە توسالغۇلار ئىنتايىن كۆپ بولغان. ئەمما كۈچ جەھەتتىن شۇنچە ئاجىز بولغان ئىسلام دىنىنىڭ چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ كەتكەن مۇشرىك-لىك ئۈستىدىن غالىپ كېلىپ، ھاكىمىيەت بىلەن دىن بىرلەشتۈرۈلگەن ئەرەب ئىسلام ھاكىمىيىتىنى بەرپا قىلىپ، ئاخىر ھازىرقىدەك 1 مىلياردتىن ئارتۇق ئېتىقادچىغا ئىگە دۇنياۋى دىن بولۇپ قالالىشى دەل مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ ۋارىسلىرى-نىڭ ئاللاتائالانىڭ ۋەھىي تەلىماتلىرى بويىچە، سىياسەت-تەدبىرلەرنى جانلىق تۈزۈپ ۋە تەتبىقلاپ، يەھۇدىيلار ۋە ناسارىلار (يەھۇدىي دىنىدىكىلەر ۋە خرىستىئان دىنىدىكىلەر) نى ھەم ئىتتىپاقلىشىغا بولىدىغان بارلىق كۈچلەرنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇشقا ماھىر بولۇپ، ئۇلارنىڭ قوللاپ-قۇۋۋەتلىشى ۋە ئېتىراپ قىلىشىنى قولغا كەلتۈرەلىگەنلىكىدىن بول-غان. مەسىلەن، مىلادى 622-يىلى مۇھەممەد ئە-لەيھىسسالام مەدىنە مۇنەۋۋەرەگە ھىجرەت قىلىپ بار-غاندىن كېيىن، بىۋاسىتە رىياسەتچىلىك قىلىپ سى-ياسىي پروگرامما—«مەدىنە نىزامنامىسى» نى تۈ-زۈپ چىققانلىقىدىن ئىبارەت تارىخىي پاكىت ھەمدە مىلادى 628-يىلى ئۆزىنىڭ دۆلەت باشلىقى سالا-ھىيىتى بىلەن سەككىز قوشنا دۆلەت پادىشاھلىرىغا مەكتۇپ يوللىغان تەدبىرى ئىسلام دىنىنىڭ ئىتتى-پاقلىشىغا ماھىر بولۇشتەك مەقسەت-مۇددىئاسىنى تولۇق كۆرسىتىپ بېرىدۇ. تارىخىي كۆزىتىپ، «قۇرئان كەرىم» ئايەتلىرى ۋە «ھەدىس شەرىپ» لەرگە ماسلاشتۇرۇپ قاراش نەتىجىسىدە، جەمئىيەت-نىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، ئىتتىپاقلىقنىڭ مۇھىملىقى ۋە زۆرۈرلۈكىنى تېخىمۇ تونۇپ يەتتۇق. شۇڭا، بىز مۇسۇلمانلار دەۋر ئېقىمىغا ماسلىشىپ،

ئىسلام دىنىنىڭ

توغۇلۇش-ئۆلۈش نۇقتىسىنى زىرى توغرىسىدا

♣ خۇاڭ يىچۈەن ♣

ئىسلام دىنى ئىككىلا دۇنياغا تەڭ ئېتىبار بېرىدىغان دىن بولۇپ، ئۇنىڭ قارشىچە، بۇ دۇنيا ئاخىرەتنىڭ ئۇرۇق سېلىپ ئىككىنچىلىك قىلىش مەيدانى؛ ئادەمنىڭ ئۆمرىنى ئاللا بەلگىلەيدۇ، تۇ-غۇلۇش ئۆلۈشنىڭ باشلىنىشى، ئۆلۈش توغۇلۇش-نىڭ مۇقەررەر نەتىجىسىدۇر، توغۇلۇش بىلەن ئۆ-لۈش ئاللانىڭ ئىلكىدە بولىدۇ، ئىنسانلار ھەرقانچە قىلغان بىلەنمۇ ئۇنى قىلچە ئۆزگەرتەلمەيدۇ. ئاللا-تائالا مۇنداق دېگەندى: "ئاللانى قانداقمۇ ئىنكار قىلسىلەركى، جانىز ئىدىڭلار، ئاللا سىلەرگە جان بەردى (ئاناڭلارنىڭ پۇشتىدا، ئاناڭلارنىڭ قارىنىدا ئابىمەنى ئىدىڭلار)، كېيىن (ئەجلىڭلار توشقان-دا) ئاللا جېنىڭلارنى ئالىدۇ، ئاندىن كېيىن تىرىل-دۈرىدۇ، ئاندىن كېيىن ئاللانىڭ دەرگاھىغا (ھېساب بېرىش ئۈچۈن) قايتۇرۇلسىلەر" (2-سۈرە، 28-ئايەت). بۇ ئايەتتىن كۆرۈۋېلىشقا بول-دۇكى، بىز توغۇلۇشتىن ئاۋۋال، ئەسلىدە ئۆلۈك ھالەتتە تۇرغاندۇق، ئاللانا بىزنى ياراتتى، بىزگە جان ۋە ساغلام بەدەن ئاپىرىدە قىلدى. شۇنىڭ

ئۈچۈن ئاللانا ئالانىڭ بىزنى ياراتقانلىقى شەپقىتىنى دائىم ئەسلەپ تۇرۇشىمىز ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن ئاللانا-ئاللاغا تەشەككۈر بىلدۈرۈشىمىز، ئاللانا ئالانىڭ ئەم-رىنى ئېسىمىزدە چىڭ تۇتۇپ، ئۆزىمىزنىڭ بىر مەزگىللىك ھاياتلىقىدا، ئاللانا ئاللا بىزگە ئاتا قىلغان جان ۋە ئەقىل-پاراسەتتىن پايدىلىنىپ، ئاللا يولى ئۈچۈن، جەمئىيەت ئۈچۈن قوللىمىزدىن كېلىدىغان-لىكى ئىشلارنى كۆپرەك قىلىشىمىز لازىم، شۇنداق قىلغاندىلا، ئۆلۈم بېشىمىزغا كەلگەندە، كائىناتنىڭ پەرۋەردىگارى ئاللانا ئاللاغا پۇشايىمانسىز، ئەندىشە-سىز، ئوچۇق كۆڭۈل بىلەن مۇلاقات بولالايمىز. ئاللانا مۇنداق دەيدۇ: "ھەربىر جان ئۆلۈمىدا تەمىنى تېتىغۇچىدۇر، سىلەرنى بىز يامانلىققا مۇپتىلا قىلىش، ياخشىلىق بېرىش ئارقىلىق سىناي-مىز..." (21-سۈرە، 35-ئايەت). ئاللانا ئاللا يەنە مۇنداق دەيدۇ: "ئۇلارغا بىرەر مۇسبەت كەلگەن چاغدا، ئۇلار: 'بىز ئەلۋەتتە ئاللانا ئالانىڭ ئىگىدار-چىلىقىدىمىز (يەنى ئاللانىڭ بەندىلىرىمىز)، چوقۇم ئاللانىڭ دەرگاھىغا قايتىمىز، دەيدۇ"

ھەم ئىسلام دىنى تەشەببۇس قىلىدىغان "ئىخ-لاسلق ئىتتىپاق" نىڭ گەۋدىلىنىشى ھېسابلىنىدۇ. ھەممىمىز قولىنى قولغا تۇتۇشۇپ، ئاللانا ئاللا يولدا چىڭ تۇرۇپ، ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىپ، سوتسىيا-لىستىك ئىككى مەدەنىيلىك قۇرۇلۇشى ئۈچۈن تۆھپە قوشايلى!

قۇرئان-كىتابلار بويىچە ئىش كۆرۈپ، يېڭى تىپتە-كى، دەۋر ئالاھىدىلىكىگە ئىگە ئىجتىمائىي مۇناسى-ۋەت ۋە ئائىلە مۇناسىۋىتى ئورنىتىپ، شەخسلىك ئەخلاقىي پەزىلىتىمىزنى قېلىپلاشتۇرۇپ، كەسپىي ئەخلاقىي پەزىلەتنى ئۆستۈرۈپ، ياخشى ئىجتىمائىي ئومۇمىي ئەخلاقى تىكلەشمىز لازىم. بۇ، ھەم جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ مۇقەررەر يۈزلىنىشى،

(2-سۈرە، 156-ئايەت). ئاخىرقى پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالاممۇ مۇنداق دېگەندى: "ئادەمنىڭ ئەجلى توشقاندا، ئاللا ئۇنى ھەرگىزمۇ كېچىكتۈرمەيدۇ". يۇقىرىقى ئايەت ۋە ھەدىسلەر بىزگە شۇنى كۆرسىتىدۇكى، ئىنسان ئەسلىدە ئاللا-تائالانىڭ دەرگاھىدىن كەلگەن بولۇپ، ئاخىردا يەنە ئاللا-تائالانىڭ دەرگاھىغا قايتىدۇ، ئەزرائىل پەرىشتە يېتىپ كەلگەندە، ھەرقانداق ئادەم ئۇنىڭدىن ئۆزىنى چەتكە ئالالمايدۇ ياكى ئۇنى توسۇۋالالمايدۇ. ئۆلۈم ئادەم ھاياتىدىكى بىر باسقۇچ، ھەرگىز ئادەم ھاياتىنىڭ ئاخىرلىشىشى ئەمەس. ئۆلۈم دېگىنىمىز بىر ئادەمنىڭ ئۆزى ئىشلەۋاتقان، تىرىشىۋاتقان بۇ دۇنيا بىلەن خۇشلىشىپ، ئاللا-تائالانىڭ دەرگاھىغا بېرىپ، ئاللا-تائالاغا ئۆزىنىڭ بۇ دۇنيادا قىلغان بارلىق ئىشلىرىدىن ھېساب بېرىپ، ئاللا-تائالانىڭ ھەققانىي ھۆكۈمىنى كۈتۈشتۈر. بىر مۇسۇلمان ئۆلۈمگە دۇچ كەلگەن پەيتتە، ئۇنىڭدا، ئۆزىنىڭ قىسقا ھاياتلىق يولىنى مېڭىپ بولۇپ، يەنە بىر دۇنياغا يۈزلەنگەندە، ئىمانى بىلەن ئۆلۈمگە راۋان بولۇش؛ قىيامەت كۈنى، ھەممىگە قانداق خۇدا ياخشىلارنى مۇكاپاتلاپ، يامانلارنى جازالايدىغان ھال-قىلىق پەيتتە، بەزى پەيغەمبەرلەر ھەم ساۋابلىق ئىش قىلغانلار بىلەن بىرگە بولۇپ، دوزاخ ئازابىدىن ساقىت بولۇش ئۈمىدى ۋە ئارزۇسى بولىدۇ. ئۇنداق بولسا، قانداق قىلغاندا ئۆزىمىزنىڭ بۇ ئارزۇسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ، ئۆزىمىزنىڭ دۇنيادىكى قىسقا ۋە جىددىي ۋاقىتلىرىنى شاد-خۇرام ئۆتۈپ كۈزەلەيمىز؟ ئالدى بىلەن، بۇ دۇنيانىڭ پەقەت ئادەمنى سىنايدىغانلا ماكان ئىكەنلىكىنى، ساۋاب ئىش قىلغۇچىلارنىڭ جەننەتكە كىرىدىغانلىقىنى، يامان ئىش قىلغۇچىلارنىڭ دوزاخقا تاشلىنىدىغانلىقىنى ئوچۇق بىلىۋېلىشىمىز كېرەك. ئەگەر بىز ئاللادىن، ئاخىرەتتىكى ئازابتىن قورقۇدىغان بولساق، ئۇ چاغدا، ئاللانى تونۇپ، ئۇنىڭغا ئىبادەت

قىلىشىمىز، ئاللانىڭ ئەمرىگە ئەمەل قىلىپ، ئىنسانلار جەمئىيىتىگە پايدىلىق ئىشلارنى كۆپرەك قىلىپ، شۇ ئارقىلىق ئاللادىن ئىلتىپات سورىشىمىز، بۇ دۇنيادىكى شان-شەۋكەت ۋە بايلىق-مەنئەتتە كېلىپ كەتمەسلىكىمىز لازىم. ئەگەر بۇ دۇنيادىكى بەھرىمەنلىككە بەكمۇ بېرىلىپ كېتىپ، ئۆلۈمنى ئالتە تاغنىڭ نېرىسىغا چۆرۈۋېتىپ، ئاللا-تائالانى سېغىنىشقا ۋە ئاخىرەتنىڭ كېلىدىغانلىقىغا پەرۋاسىز قارىساق، ئۇنىڭ نەتىجىسى ئىنتايىن ئېچىنىشلىق بولىدۇ. ئاللا-تائالا مۇنداق دېگەندى: "ئى مۆمىنلەر! ماللىرىڭلار ۋە بالىلىرىڭلار سىلەرنى ئاللانىڭ زىكرىدىن (ئاللانىڭ تائەت-ئىبادىتىدىن) غەپلەتتە قالدۇرمىسۇن. كىملىرىكى، شۇنداق قىلىدىكەن، ئۇلار زىيان تارتقۇچىلاردۇر" (63-سۈرە، 9-ئايەت). ئاللا-تائالا يەنە مۇنداق دېگەندى: "ئاياللار، ئوغۇللار، ئالتۇن-كۈمۈشتىن توپلانغان كۆپ ماللار، ئارغىماقلار، چارۋىلار ۋە ئېكىنلەردىن ئىبارەت كۆڭۈل تارتىدىغان نەرسىلەرنىڭ مۇھەببىتى ئىدى. سانلارغا چىرايلىق كۆرسىتىلدى. ئۇلار دۇنيا تىرىكچىلىكىدە مەنپەئەتلىنىدىغان (باقاسى يوق) شەيئىلەردۇر؛ ئاللانىڭ دەرگاھىدا بولسا، قايتىدىغان گۈزەل جاي (يەنى جەننەت) باردۇر (شۇنىڭ ئۈچۈن باشقىغا ئەمەس، جەننەتكە قىزىقىش كېرەك)" (3-سۈرە، 14-ئايەت). بۇ ئىككى ئايەت يەتتىن شۇنى چۈشىنىش قىيىن ئەمەسكى، مۇبادا مال-مۈلۈك، پەرزەنتكە ئوخشاش دۇنيادا كىشىنى قىزىقتۇرىدىغان شەيئىلەرگە بەك كۆپ بېرىلىپ كېتىلسە، بىردىنبىر ئاللاغا ئىبادەت قىلىشقا تەس بېتىدۇ ۋە توسقۇن بولىدۇ، ئۇ ھالدا، سەن تەلمۈر-گەن ھەممە نەرسە بىراقلا بىكار بولىدۇ. سەن مىڭلىغان-تۈمەنلىكەن بايلىققا، بىرتالاي پەرزەنت ۋە نەۋرىلەرگە ئىگە بولساڭمۇ، لېكىن ئۇلار سېنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزالمايدۇ، ھەرگىزمۇ سېنىڭ بىلەن بىللە گۆرگە كىرمەيدۇ، سەن پەقەت بۇ دۇنيادا

قىلغان بارلىق ئەمەللىرىڭ ۋە ياخشىلىقلىرىڭنىلا گۆرگە بىللە ئېلىپ كىرالايسەن. ئاللاتائالا مۇنداق دېگەندى: "بىلىڭلاركى، دۇنيا تىرىكچىلىكى ئو-يۇندىن، (كىشىنى ئاخىرەتتىن غەپلەتتە قالدۇرىدۇ-غان) مەشغۇلاتتىن، زىبۇزىننەتتىن، ئۆزئارا پە-خىرلىنىشتىن، پۇل-مال، پەرزەنت كۆپەيتىپ پە-خىرلىنىشتىن ئىبارەتتۇر، (بىرەر يېغىش بىلەن ئۆستۈرگەن) ئۆسۈملۈكى، دېھقانلارنى خۇرسەن قىلغان يامغۇرغا ئوخشايدۇ، ئاندىن بۇ ئۆسۈملۈك قۇرۇپ قالىدۇ، ئۇنىڭ سارغىيىپ قالغانلىقىنى كۆ-رسەن، ئاندىن ئۇ يەنچىلگەن چۈپكە ئايلىنىدۇ. ئاخىرەتتە (كۇپپارلار ئۈچۈن) قاتتىق ئازاب بار، (ياخشى بەندىلەر ئۈچۈن) ئاللانىڭ مەغپىرىتى ۋە رازىلىقى بار، دۇنيا تىرىكچىلىكى پەقەت (غاپىل ئا-دەم) ئالدىنىدىغان بەھرىمەن بولۇشتۇر" (57-سۈرە، 20-ئايەت). بىز ئاللاتائالا بىزنى باشلىغان كەڭتاشا يولغا—ئىسلامغا مەھكەم ئېسىلىشىمىز، «قۇرئان كەرىم» نىڭ تەلىماتلىرىغا ئەمەل قىلىشىمىز، ئاخىرقى پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ: "بۇ دۇنيانىڭ ئۈچۈن تىرىشىشنى گويا مەڭگۈ ياشايدىغاندەك، ئاخىرىنىڭ ئۈچۈن تىرىشىش-قىن گويا ئەتىلا ئۆلىدىغاندەك" دېگەن ھەدىسىگە قۇلاق سېلىپ، ئىككى دۇنيالىق بەخت-سائادەت ۋە

خەيرلىكنى ئەمەلىي ھەرىكىتىمىز بىلەن ئىزدىشىمىز كېرەك. چۈنكى، بىزگە شۇ ئىنتايىن ئېنىق ۋە ئوچۇق مەلۇمكى، ئاخىرەتكە بۇ دۇنيادا تەييارلىق كۆرۈلىدۇ، بۇ دۇنيا ئاخىرەتكە بارىدىغان كۆۋرۈك، ئادەم ئۈچۈن بۇ دۇنيا خۇددى يولۇچىلار چۈشىدۇ-غان سارايغا ئوخشايدۇ، پەقەت ئاخىرەتلا مەڭگۈلۈك ماكاندۇر. بۇ دۇنيا قىسقا بولىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن، پاسسىپ ھالەتتە كۆتۈپ تۇرماستىن، ھاياتلىق مەز-گىلىنى چىڭ تۇتۇپ، ئاللانى رازى قىلىدىغان ئىش-لارنى كۆپرەك قىلىش كېرەك، مۇشۇنداق قىلغان-دىلا ئىككى دۇنيالىق بەخت-سائادەتكە ئېرىشكىلى بولىدۇ. "پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە دۇنيادا ياخشىلىق ئاتا قىلغىن، ئاخىرەتتىمۇ ياخشىلىق ئاتا قىلغىن، بىزنى دوزاخ ئازابىدىن ساقلىغىن" (2-سۈرە، 201-ئايەت). قېرىنداشلار ئىتتىپاقلىشىپ، ئاللا-تائالا ۋە پەيغەمبىرىمىزنىڭ يولغا ئەمەل قىلىپ، ئاللاتائالانىڭ رازىلىقىغا ئېرىشىپ، مەڭگۈلۈك جەن-نەتكە كىرىش يولىدا بىر-بىرىمىزگە مەدەت بېرەي-لى! "ئى ئارام تاپقۇچى جان! سەن پەرۋەردىگارنىڭ-دىن مەمنۇن، پەرۋەردىگارنىڭ سەندىن رازى بولغان ھالدا، ئۇنىڭ دەرگاھىغا قايتقىن" (89-سۈرە، 27-28-ئايەتلەر). تەڭداشسىز خۇدا! بىزنىڭ دۇئا-تەلىپىمىزنى قوبۇل قىلغايىسەن، ئامىن!

(بېشى 41-بەتتە)

يېقىنقى ئىككى يىلدىن بېرى، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى «قۇرئان كەرىم» نى ئوقۇشتىكى غەيرىي نورمال ئەھۋاللارنى تۈزىتىش، ئۆزگەرتىش ۋە قې-لىپلاشتۇرۇش ئۈچۈن، ھەر يىلى خەلقئارا قىرائەت مۇسابىقىلىرىگە قارىيلارنى ئەۋەتىشتىن باشقا، ھەر ئىككى يىلدا بىر نۆۋەت مەملىكەت بويىچە قىرائەت مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈپ، خۇشاللىنارلىق نەتىجىلەر-

نى قولغا كەلتۈردى. شىنجاڭدىن بارغان قارىيلىرىمىز كىشىنى مەمنۇن قىلىدىغان ئۇتۇقلارنى قازان-دى. بۇنىڭدىن كېيىنمۇ، كەڭ ئېتىقادچى ئامما، بولۇپمۇ قارىيلىرىمىزنىڭ يەرلىك شېۋىنى تاشلاپ، تەجۋىدىنى ئاساس قىلىپ، قىرائەتنى بىرلىككە كەل-تۈرۈشىنى، قۇرئان ئوقۇشتىكى شەرت، بەلگىلىمە-لەرگە قاتتىق رىئايە قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

«قۇرئان كەرىم» دىكى 36-سۈرە (ياسىن سۈرىسى) 36-ئايەت بىلەن 21-سۈرە (ئەنئىيا سۈرىسى) 32-ئايەتنىڭ ئىلمىي شەرھىسى

غازىز ھاجى داموللا (قازاق)

شلىق بىلەن يامانلىق، مۇھەببەت بىلەن نەپرەت، ھەرىكەت بىلەن جىملىق، توغرىلىق بىلەن خاتالىق قاتارلىقلار.

تەبىئەت دۇنياسىدىكى زىتلىق ھەم جۈپلۈك-نى تەبىئىي پەننىڭ تەتقىق ۋە تەتبىق قىلغىنىغا ئانچە ئۇزاق بولمىدى. ھالبۇكى، «قۇرئان كەرىم» دە زىتلىق ھەم جۈپلۈك بېشارىتى بېرىلگىنىگە 14 ئەسىردىن ئارتۇق بولدى. دېمەك، «قۇرئان كەرىم» ئىنسانلارغا ھىدايەت يولىنىلا كۆرسىتىپ ۋە ئۆگەتپ قالمىستىن، ئىنسانلارنى تەبىئەت دۇنياسى بىلەن كۈرىشىپ، ئۇنى بويسۇندۇرۇشقا، شۇنداقلا، تەبىئەت قانۇنىيىتىگە ئەمەل قىلىشقا تەرغىپ قىلىدۇ.

«قۇرئان كەرىم» نىڭ 21-سۈرە، 32-ئايەت تىدە مۇنداق دېيىلىدۇ: «ئاسماننى بىز بىخەتەر ئۆگزە قىلدۇق، ھالبۇكى، ئۇلار (يەنى مۇشرىكلار) ئاسماندىكى (كۈن، ئاي، يۇلتۇزلارغا ئوخشاش ئاللانىڭ بارلىقىنى ۋە ئۇنىڭ قۇدرىتىنى كۆرسىتىدىغان) ئالامەتلەردىن غەپلەتتىدۇر». بۇ ئايەتتىكى «بىخەتەر ئۆگزە» توغرىلۇق قەدىمكى مۇپەسسىرلەر ھەر خىل تەئۋىللەرنى، مەسىلەن، ئۇلار ئاسماننى جىن-شەيتانلاردىن قوغداپ تۇردىدەن مالا ئىكلىرىنى ۋە شۇنىڭغا ئوخشاشلارنى مىسال قىلىپ باقتى. مېنىڭچە، زامان تەرەققىياتى بىلەن بىرگە بۇ ئايەتنىڭ باشقا بىر ئىلمىي سىرىمۇ ئېچىلىۋاتىدۇ. يېقىنقى زاماندىكى ئالىملارنىڭ يەر شارىنى قاپلاپ تۇرغان ئاتموسفېرا قەۋىتى ۋە توغ-

«قۇرئان كەرىم» نىڭ 36-سۈرە، 36-ئايەت تىدە مۇنداق دېيىلىدۇ: «ئاللا (پۈتۈن ئەيب-نۇقسانلاردىن) پاكىتۇر، ئۇ پۈتۈن شەيئىلەرنى جۈپ ياراتتى. زېمىندىن ئۈنۈپ چىقىدىغان نەرسە-لەرنىڭ، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭ ۋە ئۇلار بىلمەيدىغان نەرسىلەر (يەنى ئاجايىپ مەخلۇقاتلار) نىڭ ھەممىسىنىڭ جۈپتى بار». تەتقىق قىلىدىغان بولساق، بۇ ئايەتتە «زېمىندىن ئۈنۈپ چىقىدىغان نەرسىلەر» دېيىلگىنىدە بوتانىكا، «ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى» دېيىلگىنىدە زوئولوگىيە ۋە ئاناتومىيە ئىلمى، «ئۇلار بىلمەيدىغان نەرسىلەر» دېيىلگىنىدە فىزىكا ئىلمى نىشان قىلىنىدۇ ھەمدە ئاللانىڭ كۈللى مەۋجۇداتىنى جۈپ ۋە بىر-بىرىگە زىت ئايرىدە قىلغانلىقى بايان قىلىنىدۇ. بۇ ئارقىلىق جانلىقلار بىلەن ئۆسۈملۈكلەردىلا ئىككى جىنسلىق ئەھۋال بولۇپ قالماستىن، باشقا ماددىي نەرسىلەردىمۇ شۇنداق ئەھۋال (ئەركەك-چىشىلىك) مەۋجۇت ئىكەنلىكى ئىشارەتلىنىدۇ. ئوچۇقراق ئېيتقاندا، ئا-تومدا بىر-بىرىگە زىت ئىككى زەررىچە ئامىل-ئېلېكترون بىلەن پروتون بولسا، ئېلېكتر ئېنېرگىيەسىدىمۇ بىر-بىرىگە زىت ۋە بىر-بىرىگە جۈپ (بىرى بولمىسا يەنە بىرى مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدىغان) مەنپىي ۋە مۇسبەت دەيدىغان ئىككى ئامىل بار. بۇنىڭدىن باشقا تەبىئەت دۇنياسى بىلەن ھاياتلىق قانۇنىيىتىدىمۇ بىر-بىرىگە زىت ئامىللار مەۋجۇت، مەسىلەن، ھاياتلىق بىلەن ئۆلۈم، ئىسسىق بىلەن سوغۇق، ئەركەك بىلەن چىشى، ياخ-

گە، مەسىلەن، ئاسترونومىيە، بىئولوگىيە، ماتىماتېكا، جۇغراپىيە، پەلسەپە، كوسمولوگىيە قاتارلىق ھەر خىل تەبىئىي پەن ۋە ئىجتىمائىي پەنلەرگە مۇناسىۋەتلىك مەزمۇنلار ۋە بېشارەتلەر بار. ئۇنىڭ ھەممىسىنى ۋە جىمى شەرھىسىنى بۇ بىر كىچىك ماقالىگە يىغىنچاقلاپ بولغىلى بولمايدۇ.

ئېيتىش كېرەككى، خېلى كۆپ مۇسۇلمانلار «قۇرئان كەرىم» نى پەقەت ناماز قىلىشقا، ئەر-ۋاھلارنىڭ قەبرىسىگە، مېيىت چىققان ئائىلىگە، كېسەللەرگە دېمىدە قىلىشقا ئاتاپلا ئوقۇلىدىغان بىر كىتاب دەپ چۈشىنىدۇ. ئەڭ قاتتىق شۇكى، بەزى سائىللار ئالدى بىلەن بىرەر ئايەت ئوقۇپلا ئاندىن خەقتىن بىر نەرسە تىلەيدۇ. قۇرئان ئايەتلەرنى چۈشەنمەسلىك ۋە ئۇنى خالىغانچە سۈيىش-تېپال قىلىشتەك بۇنداق ناچار ئىش پەقەت شۇ مۇسۇلماننى مۇسۇلمانلىق پەزىلىتى ۋە غۇرۇرىدىن مەھرۇم قىلىدۇ، خالاس.

«قۇرئان كەرىم» ئىنسانلارغا توغرا يول كۆرسىتىدىغان، ئىنسانلارنى ياخشىلىققا بۇيرۇپ، يامانلىقتىن توسايدىغان نۇرغۇن ئايەتلەردىن باشقا، يەنە خىلمۇخىل پەنلەرگە مۇناسىۋەتلىك كۆپلىگەن ئايەتلەرنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان بۈيۈك كىتاب بولۇپ، بىز مۇسۇلمانلار ئۇنى ئېتىقاد ئىشلىرىمىزغا ئىشلىتىپ قالماي (بۇمۇ ئىنتايىن زۆرۈر)، ھەم قۇرئاننىڭ ئىمان نۇرىنىلا كۆرۈپ قالماي، ئۇنىڭ ئىلىم نۇرىنىمۇ كۆرۈۋالمايمىز، ئىمان ۋە ئىلىمدە تەڭ يېتىلىشىمىز، قەلبىمىزنى ئىمان ۋە ئىلىم نۇرى بىلەن يورۇتۇشىمىز، ياش-ئۆسمۈرلەرنىمۇ شۇنىڭغا دالالەت قىلىشىمىز، ئۇلارنى ئىلىمگە قىزىقىدىغان ۋە ئىلىمنى چەتكە قاقمايدىغان قىلىپ تەربىيىلەش-مىز كېرەك.

(ئاپتور: جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ھەيئىتى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئىتى، كۆكتوقاي ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، «قۇرئان كەرىم» نىڭ قازاقچە تەرجىمىسىنىڭ تەرجىمە قىلغۇچىسى.)

رىسدىكى ئىلمىي يەكۈنى ئەنە شۇ "بىخەتەر ئۆگزە" نىڭ قىياپىتىنى كۆرسىتىپ بەردى. ئالىم-لارنىڭ تەتقىق قىلىشىچە، ئاتموسفېرادىن ئىبارەت بۇ بىر تون (يەر شارى تونى) بىر-بىرىدىن پەرقلىق كۆپ قەۋەتلەردىن تەركىب تاپقان بولۇپ، ئۇ گازسىمان، يۇمشاق تۇمانلىق ھالەتتە يەر شارىنى 10 مىڭ كىلومېتىر قېلىنلىقتا مەھكەم ئوراپ تۇرىدۇ. دېگەن، ئاتموسفېرانىڭ ئىقلىم، ھاۋا رايى ھادىسى-لىرىنى بارلىققا كەلتۈرىدىغان ئەڭ ئاستىنقى قەۋەتتىن 12 كىلومېتىر قېلىنلىقتا بولۇپ، بۇنىڭ 78 پىرسەنتىنى ئازوت، 21 پىرسەنتىنى ئوكسىگېن تەشكىل قىلىدىكەن. بىزنىڭ تىرىكلىكىمىزگە زۆرۈر بولغان ئازوت ۋە ئوكسىگېننى پەقەت مۇشۇ قەۋەتتە تەمىنلەيدىكەن. بۇنىڭدىن يۇقىرىقى قەۋەتلەر مۇدا-پىئە قەۋەتلىرى بولۇپ، ئۇ ھەرقانداق ۋاقىتتا ئالەم بوشلۇقىدىن ئېقىپ چۈشىدىغان ئاقما يۇلتۇزلار ۋە مېتېئورىت تاشلارنىڭ زىيىنىنى زور مىقداردا ئازايتىش ئارقىلىق يەر شارىدىكى جانلىقلارنى، ئۆسۈملۈكلەرنى قوغداپ قالالايدىغان پۇختا نىقاب ئىكەن. ئەگەر ئاتموسفېرا تونى بولمىغان بولسا، يەر شارى مېتېئورىتلارنىڭ زەربىسىدىن ۋەيران بولۇپ، جانلىقلار تۈگىشىپ كېتىدىكەن. ئاتموسفېرا بولمىغاندا، مېتېئورىتلار يەر شارىغا سوقۇلۇپ بولغۇچە گاز مولېكۇلىلىرىغا سوقۇلۇپ، پارچىلىنىپ، توپا-توزانغا ئايلىنىپ كېتىدىكەن، پەقەت ئاتموسفېرالار يەر شارىنى قۇياشنىڭ ئوتتەك ئىسسىقلىقىدىن ۋە دەھشەتلىك سوغۇقلاردىن ساقلاپ تۇرىدىكەن. دېمەك، "بىخەتەر ئۆگزە قىلدۇق" دېگەن ئايەتنىڭ مەزمۇنىنى "يەر شارىنى ھەر خىل ھادىسى-لەردىن ساقلاپ تۇرىدىغان ئاتموسفېرا ياراتتۇق" دېگەن مەنىدە چۈشەنسەك خاتا كەتمەيمىز.

يۇقىرىدا «قۇرئان كەرىم» نىڭ ئىككى ئايەتى-نىڭ ئىلمى سىرىغا ئازراق شەرھ بەردۇق. «قۇرئان كەرىم» دىكى يەنە باشقا نۇرغۇن ئايەتلەردە ئىلىم-

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەخلاق-پەزىلىتى

ئابدۇخالىق ئالىم

شەنچىلىك ھالدا ئامانەت قويۇشقان. قۇرەيشلەر كەبىنىڭ بىناسىنى قايتىدىن رېمونت قىلىدىغان ۋاقتىدا ھە-جەر ئەسۋەد (قاراتاش) نى ئۆز ئورنىغا قويۇشتا كىمنىڭ قويۇشى توغرىلىق پىكىر بىرلىكىگە كېلىشەلمەي، ئا-خىر، بەيتۇللاغا كىم بىرىنچى بولۇپ كىرسە ھەجەر ئەسۋەدنى شۇ ئۆز ئورنى-غا قويىسۇن دېگەن پىكىرگە كېلىش-كەن. شۇ ئەسنادا پەيغەمبىرىمىز مۇ-ھەممەد ئەلەيھىسسالام بەيتۇللاغا بىرىن-چى بولۇپ كىرىپ كەلگەن، بۇنى كۆرگەن قۇرەيشلەر، "مانا ماۋۇ مۇ-ھەممەد، بۇ ناھايىتى ئىشەنچلىك، بۇ-نىڭغا بىز رازى" دەپ بىردەك ئاۋاز قوشقان. بۇ پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ پەيغەمبەر بولۇشتىن ئىلگىرىكى مەشھۇر نامايەندىلىرىنىڭ بىرى.

پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەي-ھىسسالام ناھايىتى كەمتەر، تەمكىن زات بولۇپ، ئاللاتائالا ئۇنىڭ كېلىپ چىقىش نەسەبىنى ناھايىتى ياخشى تال-لاپ، ئىنسانىيەتنى ھەققانىي يولغا يې-تەكلەيدىغان ھەمدە ئىجتىمائىي تۈر-مۇش ئىشلىرىدا ھەممىگە ئۈلگە بولا-لايدىغان بۈيۈك ئەخلاق-پەزىلەتنى شۇ زاتقا ئاتا قىلغان. بۇ ھەقتە ئاللاتائالا

پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەي-ھىسسالام بۈيۈك ئەخلاققا ئىگە زات بو-لۇپ، ئاللاتائالا ئۇ زاتنى ئۆزىنىڭ مۇ-قەددەس كالامىدا ئالاھىدە تەرىپلەپ مۇن-داق دېگەن: "ئى مۇھەممەد! سەن ھە-قىقەتەن بۈيۈك ئەخلاققا ئىگىسەن" (68-سۈرە، 4-ئايەت). "ئاللاننىڭ رەھىمىتى بىلەن سەن ئۇلارغا مۇلايىم بولدۇڭ؛ ئە-گەر قوپال، باغرى قاتتىق بولغان بول-ساڭ، ئۇلار چۆرەڭلەردىن تارقاپ كې-تەتتى" (3-سۈرە، 159-ئايەت).

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بالىلىق چاغلىرىدىن تارتىپلا ئەمىنلىك ۋە راست-چىللىقى بىلەن تونۇلغان بولۇپ، ئۇ دەل پەيغەمبەرلەرگە ۋە ھەققانىيەتكە يې-تەكلىگۈچىلەرگە خاس سۈپەتتۇر.

مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ياشىغان دەۋر زۇلمەتلىك جاھىلىيەت دەۋرى بو-لۇپ، ئۇ دەۋردىكى كىشىلەردە ئېتىد-قاد، ئەخلاق، مەدەنىيەت سۈپەتلىرى ئاسانلىقچە تېپىلمايتتى. ھالبۇكى، پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسا-لام شۇ دەۋردە پۈتكۈل ئەرەبلەر ئارىسىد-دا، راستچىل، سەمىمىي، ئەخلاقلىق دېگەن سۈپەتلىرى بىلەن تونۇلغان. ئۇ-لار پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىس-سالامغا ئىشىنىپ، ئۆزىنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى ئامانەتلىرىنى خاتىرجەم ۋە ئى-

مۇنداق دەيدۇ: "سىلەرگە—ئاللانى، ئا-
خىرەت كۈنىنى ئۈمىد قىلغان ۋە ئاللانى
كۆپ ياد ئەتكەنلەرگە—رەسۇلۇللا ئەل-
ۋەتتە ياخشى ئۈلگىدۇر" (33-سۈرە،
21-ئايەت).

پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەي-
ھىسسالام ئۆزىنى چوڭ تۇتۇشتىن ناھا-
يتى يىراق بولۇپ، پېقىر-مىسكىن-
لەرنى دائىم يوقلايتتى، ئۇلار بىلەن
ھەمسۆھبەت بولۇپ، ئۇلاردىن ھال-
ئەھۋال سورايتتى، شۇنداقلا بارلىق سا-
ھابىلەر بىلەن قويۇق ئارىلىشىپ، ئۇ-
لارنىڭ زىتىغا تېگىدىغان ھېچقانداق
سۆز-ھەرىكەتلەردە بولمايتتى. پەيغەم-
بىرىمىزنىڭ ئەخلاقى توغرىسىدا بىر
ھەدىستە مۇنداق نەقىل قىلىنغان: "بىر
كۈنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ساھابى-
لەر توپلىشىپ ئولتۇرغان بىر سورۇنغا
كىرگەندە پۈتۈن ساھابىلەر ئورنىدىن
تۇرۇشقان. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام
ئۇلارغا 'بولدى، ئورنۇڭلاردىن قوزغال-
ماڭلار، بۇنداق ئورنىدىن تۇرۇش ئە-
جەملەرنىڭ قىلىقى. مەن بولسام سى-
لەرگە ئوخشاش بىر بەندە، مەنمۇ باش-
قىلار يېگەندەك يەيمەن، ئىچكەندەك
ئىچىمەن، كىيگەندەك كىيىمەن، ئول-
تۇرغاندەك ئولتۇرىمەن' دېگەن".

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىرەر
سورۇندا ئولتۇرسا شۇ سورۇن بويىچە
ئەڭ تەمكىن، ئەڭ كەمتەر، ئەڭ خۇش
پېشىل بولۇپ، يېقىمىسىز، سەت گەپ-
لەردىن ئۆزىنى ئەپقاچاتتى، تايىنى يوق
گەپنى زادىلا قىلمايتتى، بەكمۇ ئورۇن-
لۇق سۆزلەيتتى ھەم ساھابىلەر بىلەن
ناھايىتى يېقىملىق چاقچاقلارنى قىل-
دى.

شاتتى.

ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن قىلىند-
غان بىر رىۋايەتتە باشقىلار، رەسۇلۇللا
ئائىلە ئىچىدە قانداق ئىشلار بىلەن
مەشغۇل بولاتتى، دەپ سورىغاندا، ئا-
ئىشە (رەزىيەللاھۇ ئەنھا) ئۇلارغا:
"رەسۇلۇللا ئائىلىدە ئائىلە ئىشلىرىغا
ياردەملىشەتتى، ناماز ۋاقتى بولۇپ قال-
سا نامازغا چىقاتتى" دەپ جاۋاب بەر-
گەن. دېمەك، رەسۇلۇللا ئائىلىدە ئايال-
لار قىلىدىغان قوي، تۈگىلەرنى سې-
غىش ۋە باشقا ئىشلارنى پەقەت ئاياللار-
غىلا يۈكلەپ قويماستىن، شۇ ئىشلارنى
قىلىشقا ئۆزىمۇ بىۋاسىتە قاتناشقان.
مانا بۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆز
ھەقىقى ئەھلى ۋە ھەققۇللانى ئادا قىلىش-
قا رىئايە قىلىشتىكى بىردىنبىر ئەخلا-
قىي پەزىلەتكە مەنسۇپ بولغان دەلىل بو-
لۇپ، مۇشۇنداق دەلىل-پاكتلار ناھايى-
تى كۆپ.

پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەي-
ھىسسالام: "مەن بارلىق ئەخلاق-پەزى-
لەتلەرنى ئومۇملاشتۇرۇش ئۈچۈن پەي-
غەمبەر قىلىپ ئەۋەتىلدىم" دېگەنىدى.
بىز ئەنە شۇنداق ئەخلاق-پەزىلەتلىك
پەيغەمبەرنىڭ بىر ئۈممىتى، شۇڭا بىز
بارلىق ئىجتىمائىي ئەخلاق جەھەتتە پەي-
غەمبىرىمىزنى ئۈلگە قىلىشىمىز، بىز-
دە بار بولغان ئەخلاقسىزلىق، تەكەببۇر-
لۇق ۋە ھەر قىسىم ناچار ئىللەتلەرنى
تەلتۈكۈس تۈگىتىپ، ياخشى ئىشلارنى
قوللايدىغان، ناچار ئىش-ھەرىكەتلەرگە
زەربە بېرەلەيدىغان ئاڭلىق مۇسۇلمان-
لاردىن بولۇشىمىز بەكمۇ زۆرۈر.

ئىسلام دىنى ۋە ئىنسانىي پەزىلەت

ئۆمەر جان مۇھەممەد

زىننىتى بولغان ئەخلاق-پەزىلەت ئىنتايىن مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. ئەھلى مۇسۇلمانلار «قۇرئان كە-رىم» ۋە «ھەدىس شەرىپ» تىكى ئەخلاق-پەزىلەتكە دائىر نۇرغۇن مەزمۇنلاردىن بۇ نۇقتىنى ناھايىتى ئېنىق چۈشىنىۋالالايدۇ. ئەقەللىي ئادەتلەردىن ئېلىپ ئېيتساق، ئىككى مۇسۇلمان ئۇچراشقاندا ئۆز ئارا سالام-سائەت قىلىش، سۆزلەشكەندە خۇش يېتىل، مۇلايىم بولۇش، كىشىلەرنى دەرىجىگە ئاي-رىپ مۇئامىلە قىلىشتىن يىراق تۇرۇش، قورساقنى كەڭ تۇتۇش، بىر-بىرىگە ياردەم بېرىش، مۇناسى-ۋەتسىز ئىشلارغا ئارىلاشماسلىق، مېھماندارچىلىق ۋە تاماق سورۇنلىرىدا ئەدەبلىك بولۇش، قىسقىسى، ئۆزىنىڭ مۇسۇلمانلىق پەزىلىتىنى ساقلاشقا ھەر ۋاقىت دىققەت قىلىش؛ ئۇنىڭدىن باشقا، يەنە ئا-تائىنى ھۆرمەتلەش، قېرىنداشلىرىغا كۆيۈنۈش، قولۇم-قوشنىلار بىلەن ئىناق ئۆتۈش، ئاجىز-مىس-كىنلەرگە ساخاۋەت قىلىش، ئەر-ئايال ئىككى تە-رەپ بىر-بىرىنى ئىززەتلەش، دوستلۇقنى قەدىر-لەش، كىشىنىڭ ئەمگىكىنى ھۆرمەت قىلىش دې-گەندەك نۇرغۇن ئېسىل پەزىلەتلەر بۈگۈنكى كۈن-دە بۇ دۇنيا ۋە ئاخىرەت ئىززىتىنى ئىستەيدىغان مۇسۇلمانلارنىڭ تۇرمۇش قىبلىنامىسىغا ئايلىنىپ كەتتى.

بىر ھەدىستە ئېيتىلىشىچە پەيغەمبەر ئەلەي-ھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئىمان ئاتىمىش نەچچە شاخچىدىن تەركىب تاپقان، ھايامۇ ئىماننىڭ بىر شاخچىسى» بۇ يەردە كۆزدە تۇتۇلغان ھايامۇ كىشى-لەرنىڭ سەت ئىشلاردىن ساقلىنىشىغا تۈرتكە بول-دىغان بىر خىل بۈيۈك پەزىلەتتۇر. ھاياننىڭ ئالا-

ھەممىگە مەلۇمكى، ئىنسان ماددا بىلەن روھ-نىڭ ئورگانىك بىرىكمىسىدىن يارالغان ئاڭلىق مەۋجۇدات بولۇپ، ئۇ ئۆزىنىڭ ماددىي ۋە روھىي تۇرمۇشىدا يارالمىشىدىنلا ئاتا قىلىنغان ئاڭ، ئەقىل، ئىرادە، ھېسسىياتنىڭ كونتروللۇقىدا، شۇنداقلا تاشقى دۇنيا ۋە ئىجتىمائىي مۇناسىۋەتلەرنىڭ چەك-لىمىسىدە ياشايدۇ. ئىنسان ئۆزىنى مەدەنىيەت بى-لەن باغلىغاندا رېئاللىقنى گۈزەللەشتۈرەلەيدۇ، ياۋا-يىلىق بىلەن باغلىغاندا رېئاللىقنى ھەم ئۆزىنى خۇنۇكلەشتۈرۈۋېتىدۇ. ئەرەبلەرنى بەدۋىيلىكتىن مەدەنىيەتلىك ئادەم بولۇشقا ئاتلاندۇرغان بۈيۈك ئىسلام دىنىنىڭ ئىنسانىي ئىدراك ۋە ئىنسانىي پەزى-لەتنى قوزغىتىدىغان ئېسىل ئەنئەنىسى بۈگۈنكى كۈندە ئىنتايىن مۇھىم رېئال ئەھمىيەتكە ئىگە.

«قۇرئان كەرىم» دىكى «ئى مۇھەممەد! سەن ھەقىقەتەن بۈيۈك ئەخلاققا ئىگەسەن» (68-سۈرە، 4-ئايەت) دېگەن ئايەتتىن روشەن كۆرۈنۈپ تۇ-رۇپتۇكى، ئاللاتائالا مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى ئاۋ-ۋال ئەنە شۇنداق گۈزەل سۈپەتلىك ئىنسان قىلىپ ياراتقان، ئۇنىڭغا ئاجايىپ ھېكمەت، پەزىلەت ئاتا قىلغان، ئاندىن ئۇنى پۈتۈن ئىنسانلارنى ھىدايەتكە باشلىيالايدىغان ئۇلۇغ مۆجىزىلەرگە ئائىل قىلغان. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەقىقەتەن ئېسىل سۈپەتلىك، ئەخلاق-پەزىلەتلىك، شۇنداقلا باشقا جەھەتلەردىنمۇ ئاجايىپ كارامەتلىك شەخس ئى-كەنلىكىنى تارىخشۇناسلارلا ئەمەس، زامانىمىزدىكى پۈتۈن دۇنيا خەلقى شەرتسىز ئېتىراپ قىلىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىگە بولغان سانسىز سۈپەتلەر ئىچىدە ئىنسان كۆركىنىڭ ئەڭ مۇھىم

ھىدە تىلغا ئېلىنىشى ئۇنىڭ ئىماننىڭ باشقا شاخ-چىلىرىنىڭ (تۈرلىرىنىڭ) ئورۇنلىنىشىغا سەۋەب بولىدىغانلىقىدىندۇر. چۈنكى ھايا كىشىدە بۇ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە رەسۋا بولۇپ قالارمەنمۇ دېگەن قور-قۇنچىنى پەيدا قىلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن كىشى ئوبدان ئىشلارنى قىلىپ، ناچار ئىشلاردىن ساقلىنىدۇ.

ئاللا ئۈچۈن بولغان مۇھەببەت بىلەن نەپ-رەتنىڭمۇ ئىماننىڭ جۈملىسىدىن ئىكەنلىكى توغ-رىسىدىكى بىر ھەدىستە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام-نىڭ مۇنۇ سۆزى قەيت قىلىنغان: ”سۆزى ۋە ھەرىكىتى ئارقىلىق مۇسۇلمانلارغا زىيان-زەخمەت يەتكۈزۈمگەن ئادەم ھەقىقىي مۇسۇلمان ھېسابلىنىدۇ، ئاللا مەنئى قىلغان نەرسىلەرنى تەرك ئەتكەن ئادەم مۇھاجىرلار (مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ مەككىدىن مەدىنىگە ھىجرەت قىلىشىنىڭ ئالدى-كەينىدە مەككىدىن مەدىنىگە كۆچۈپ بارغان مۇسۇلمانلار) قاتارىدا سانلىدۇ“. بۇ ھەدىسنىڭ مەنە دائىرىسى ۋە مەزمۇن چوڭقۇرلۇقى مۇسۇلمانلىق پەزىلىتىنىڭ ھەممە تەرەپلىرىگە دېگۈدەك چېتىلىدۇ. بۇنىڭدىن قارىغاندىمۇ، ھەرقانداق مۇسۇلمان جەز-مەن ئىسلام ئەھلىگە خاس گۈزەل ئەخلاق-پەزى-لەت بىلەن سۈپەتلىنىشى كېرەك.

مۇسۇلمانلار ئوتتۇرىسىدىكى ئېتىقاد بىرلىكى ئۇلارنىڭ ناماز سورۇنلىرىدىكى ئىبادەتلىرىدىن باشقا، يەنە رېئال تۇرمۇشتىكى ئەمەلىي پەزىلىتىدە-مۇ گەۋدىلەنسە، بۇ تېخىمۇ مۇكەممەل ۋە كاتتا ئىش بولغان بولىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: ”سىلەردىن ھەرقانداق بىر كىشى

ئۆزى ياخشى كۆرگەن نەرسىنى قېرىندىشىغىمۇ ياخشى كۆرگەندىلا، ئاندىن مۇسۇلمانلىقى كامىل ھېسابلىنىدۇ“. بۇ نېمىدېگەن بۈيۈك ھېكمەت-ھە-نىيەت-ئىقبالىنى بىر بۈيۈك قۇدرەت ئىككىسىگە باغ-لىغان كەڭ مۇسۇلمانلار ئاممىسى ئەگەر بىر نە-يەت-بىر مەقسەتتە ھەمكارلىشىپ، ھەقىقىي پەزى-لىتىنى يوقاتماي، ئۆزئارا ئىللىقلىق يەتكۈزىدىغانلا بولسا، ئىسلامىيەت ئورنىنىڭ شانلىق مۆجىزىلىرى ئەبەدىي نامايان بولۇپ تۇرىدۇ.

بىز مۇسۇلمانلار پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئە-لەيھىسسالامنىڭ: ”مەن يەر شارغا گۈزەل ئەخلاق-لارنى ئومۇملاشتۇرۇش ئۈچۈن ئەۋەتىلدىم“ دېگەن سۆزىنى ئۇنتۇپ قالمايلى، گۈزەل ئەخ-لاق-پەزىلەتنى مۇسۇلمانلىق خىسلەتنىڭ تەلىپى بويىچە ئۆزىمىزدە مۇجەسسەملەشتۈرۈپ، گۈزەل ئەخلاقىي سۈپەتلەرگە ئىگە پەيغەمبىرىمىزگە مۇ-كىنقەدەر يېقىنلىشىش ۋە ئاللانىڭ رازىلىقىغا ئېرى-شىش نېمىدېگەن زور شەرەپ-ھە!

بۈگۈنكىدەك جۇشقۇن تەرەققىيات دەۋرىدە تىرىكچىلىك تەلىپىگە ئاساسەن ھەر ساھە بويىچە ھەر خىل يوسۇندا ياشاۋاتقان مۇسۇلمانلارغا، بو-لۇپمۇ ياشلارغا، بالىلارغا ئىسلام ئەخلاق-پەزىلىتى بەكمۇ زۆرۈر، چۈنكى ماددىي تەرەققىياتنىڭ بەزى پاسسىپ ئامبىللىرى پەزىلەتكە سەل قارايدىغان مۇ-سۇلمانلارنى ۋە ئۇلارنىڭ پەرزەنتلىرىنى ئاقىۋەت تۇيۇق يولغا باشلىشى مۇمكىن.

(تولۇقلاپ تەھرىرلىگۈچى: ئەنۋەر مۇھەممەد)

«قۇرئان كەرىم» نى ئوقۇشتا بىلىشكە تېگىشلىك نۇقتىلار توغرىسىدا

ياقۇپ ھاجى مۇھەممەد

114-سۈرە، 6236 ئايەت، 77409 سۆز، 308123 ھەرپتىن تەشكىل تاپقان. بۇنىڭ ئىچىدە 86 سۈرە، 4613 ئايەت مەككە مۇكەررەمەدە، 28 سۈرە، 1623 ئايەت مەدىنە مۇنەۋۋەرەدە جەمئىي 23 يىلدا تەدرىجىي نازىل بولغان. «قۇرئان كەرىم» رەتلىنىپ بولغاندىن كېيىن كىشىلەر ئۇنى ئوقۇشقا ئوڭاي بولسۇن ئۈچۈن قۇرئاننى يەتتە بۆلەك (مەنزىل)كە، 30 پارە، 60 كىچىك بۆلەك (ھىزب)كە، 558 رۇكۇغا ئايرىپ چىققان. بۇنىڭ ئىچىدە يەتتە بۆلەكنىڭ ئايرىلىشى مۇنداق:

بىرىنچى بۆلەك	1—4—سۈرە
ئىككىنچى بۆلەك	5—9—سۈرە
ئۈچىنچى بۆلەك	10—16—سۈرە
تۆتىنچى بۆلەك	17—25—سۈرە
بەشىنچى بۆلەك	26—36—سۈرە
ئالتىنچى بۆلەك	37—49—سۈرە
يەتتىنچى بۆلەك	50—114—سۈرە

پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام «قۇرئان كەرىم» نى توغرا ئوقۇش توغرىسىدا مۇنداق دېگەن: «سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىكى ئەڭ ياخشى ئادەم ئىلىم تەلەپ قىلغان ۋە «قۇرئان كەرىم» نى ئوقۇغان كىشىلەردۇر»، «سىلەر «قۇرئان كەرىم» نى ئوقۇغاندا، ئۇنى ئوقۇشنىڭ شەرتى ۋە قائىدىسىگە چوقۇم ئەمەل قىلىڭلار، چۈنكى، قۇرئان ئاللاتائالانىڭ سۆزى، ئۇنى قىراپ قىلساڭلار ۋە ئۇنىڭغا ئەمەل قىلساڭلار زور بەخت-سائادەتكە

«قۇرئان كەرىم» ئاللاتائالانىڭ سۆزى بولۇپ، ئىسلام دىنىنىڭ ئەڭ مۇقەددەس كىتابى. ئۇ ئىسلام دىنى ئەھكاملىرى، ئىسلام دىنى شەرىئىتى ۋە ئەدەب-ئەخلاق تەلىماتىنىڭ مەنبەسى بولۇپ، ئۇنى قىراپ قىلىش، ئوقۇش مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆتەشكە تېگىشلىك مۇھىم مەجبۇرىيەتلىرىنىڭ بىرىدۇر. فىقھە كىتابلىرىدا مۇسۇلمانلارنىڭ ئىبادەتكە يېتەرلىك ئايەتلەرنى يادلاپ ئېلىشى پەرز ئەين، قۇرئان ئايەتلىرىنى كۆپرەك يادلىشى پەرز كىپايە ياكى ۋاجىپ دەپ قەيت قىلىنغان.

«قۇرئان كەرىم» ئەرەب تىلىدا نازىل قىلىنغان، بىزنىڭ بىر قىسىم قارىيلىرىمىز «قۇرئان كەرىم» نى قائىدىلىك قىراپ قىلالىمىز، ئەمما نۇرغۇن قارىيلىرىمىز ۋە كەڭ ئېتىقادچى ئاممىدا «قۇرئان كەرىم» نى ئوقۇش، قىراپ قىلىش شەرتى ۋە قائىدىسىگە خىلاپ ھالدا قىراپ قىلىدىغان، توختاشقا تېگىشلىك جايدا توختىماي ئوقۇپ، توختىمايدىغان جايدا توختاپ ئوقۇيدىغان، سوزۇپ ئوقۇيدىغان جاينى سوزۇپ ئوقۇماي، سوزۇماي ئوقۇيدىغان جاينى سوزۇپ ئوقۇيدىغان ۋە يەرلىك شېۋە بويىچە قىراپ قىلىدىغان ئەھۋاللار ئوخشىمىغان دەرىجىدە مەۋجۇت بولۇپ كەلمەكتە. شۇڭا قۇرئان ئوقۇغۇچىلار قۇرئان ئوقۇش قائىدىسى، شەرتى ۋە قۇرئانغا مۇناسىۋەتلىك بىر قاتار بىلىملەرنى پۇختا ئىگىلىۋېلىشى زۆرۈر. «قۇرئان كەرىم» جەمئىي 30 پارە بولۇپ،

ئىكە بولسىلەر.

«قۇرئان كەرىم» نى ئوقۇش ئۈچۈن تۆۋەندىكى شەرت ۋە قائىدىلەرگە قاتتىق ئەمەل قىلىش كېرەك.

بىرىنچى، «قۇرئان كەرىم» نى ئوقۇغۇچى «قۇرئان كەرىم» نى ئوقۇشتىن ئاۋۋال «قۇرئان كەرىم» نى ئوقۇغۇچىنىڭ چوقۇم چوڭ تاھارىتى بولۇشى، «قۇرئان كەرىم» نى رەسمىي ئوقۇغاندا كىچىك تاھارەت ئېلىشى، قىسقىسى، پاك بولۇشى لازىم. ئاللاتائالا مۇنداق دەيدۇ: «ئۇنى پەقەت پاك بولغانلارلا تۇتىدۇ. ئۇ ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى تەرىپىدىن نازىل قىلىنغاندۇر» (56-سۈرە، 79-80-ئايەتلەر).

ئىككىنچى، «قۇرئان كەرىم» نى ئوقۇيدىغان جاي پاكىز، رەتلىك، غەيرىي پۇراقتىن خالىي بولۇشى لازىم.

ئۈچىنچى، «قۇرئان كەرىم» نى ئوقۇشقا باشلاشتىن ئىلگىرى چوقۇم «ئەنۇزۇ» (ئەنۇزۇ بىللاھىمىنەش شەيتانەر رەجىم) ۋە «تەسى» (بىسىللاھىر رەھمانەر رەھىم) نى ئوقۇش، قۇرئان سۈرىسىنىڭ بوغۇم، جۈملىلىرىنى دانىمۇدانە ئېنىق ئوقۇش، ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئوقۇش، ئاڭلىغۇچىلارنى «قۇرئان كەرىم» نىڭ قايسى سۈرە، قايسى ئايىتىنىڭ قىرائەت قىلىنىۋاتقانلىقىنى ۋە مەزمۇنىنى چۈشىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش كېرەك.

تۆتىنچى، «قۇرئان كەرىم» نى قىرائەت قىلغاندا، «قۇرئان كەرىم» گە ھۆرمەت بىلدۈرۈش ئۈچۈن مىسكىن قىياپەتتە قىرائەت قىلىش لازىم. بۇ ھەقتە مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «دەرۋەقە، «قۇرئان كەرىم» مىسكىن ھېسسىيات ئىچىدە نازىل بولغان، سىلەر ئۇنى ئوقۇغاندا چوقۇم مىسكىن قىياپەتتە ئوقۇڭلار».

بەشىنچى، قىرائەت ئاخىرلاشقاندا قول كۆتۈرۈپ دۇئا قىلىش كېرەك.

ئالتىنچى، «قۇرئان كەرىم» قىرائەت قىلىندى ۋاتقاندا باشقىلار قۇرئاننىڭ كۆرسەتمىلىرىگە ئەمەل قىلىپ ئەستايىدىل ئاڭلىشى لازىم. ئاللاتائالا قۇرئاندا مۇنداق دەپ تەلىم بېرىدۇ: «ئاللانىڭ رەھىمىتىگە ئېرىشىشىڭلار ئۈچۈن، قۇرئان ئوقۇلغان چاغدا ئۇنى دىققەت بىلەن ئاڭلاڭلار ۋە جىم تۇرۇڭلار (يەنى سۆز قىلماڭلار)» (7-سۈرە، 204-ئايەت).

«قۇرئان كەرىم» نى ئوقۇشتا بىلىشكە تېگىشلىك شەرتلىك بەلگىلەر:

م—چوقۇم توختاش.

لا—توختىسىمۇ بولىدۇ.

ج—توختىسىمۇ ياكى ئوقۇۋەرسىمۇ بولىدۇ.

صلى—توختىسا بولىدۇ، ئەڭ ياخشى توختىماسلىق.

قلى—ئوقۇۋەرسە بولىدۇ، ئەڭ ياخشى توختاش.

ط—ئادەتتىكى توختاش.

ز—لى بىلەن ئوخشاش.

ق—توختىسا بولىدۇ.

س—بىرئاز سۈكۈت قىلىپ، ئاندىن يەنە ئوقۇش، بۇ خىل ئەھۋال پەقەت 18-، 36-، 75-، 83-سۈرىلەردە بار.

ص—ئىككى جۈملىنى باغلاش مۇناسىۋىتى بولسا توختاش، ئەڭ ياخشى توختىماي ئوقۇۋېرىش مەنىسىنى بىلدۈرىدۇ.

پەقەت يۇقىرىقى شەرت، قائىدە، بەلگىلىمىلەرگە ئەمەل قىلغاندىلا ئىككى ئالەمدە ئاللاتائالا نىڭ رەھىمىتىگە ئېرىشكىلى، قۇرئاننىڭ چوڭقۇر مەنىسىنى چۈشەنگىلى، سۆز-ھەرىكەتنى «قۇرئان كەرىم» دىكى كۆرسەتمىلەر بويىچە بىردەك قىلغىلى، ۋەتەننى، دىننى سۆيۈپ، ئاللانىڭ ھىممىتىگە ئېرىشىپ، ئىككى دۇنيانىڭ بەخت-سائادىتى ئۈچۈن ئۇل سالغىلى بولىدۇ. (ئاخىرى 33-بەتتە)

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى ئەرەب تىلى ۋە ئىسلام دىنى دەرسلىرىنى ئوقۇتۇش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش ۋە مۇھاكىمە قىلىش يىغىنى ئۆتكۈزدى

خۇاڭ ليا

ۋەزىپە بولۇپ قالغانىدى. شۇڭا، خەلقئارالىق ئىسلام مائارىپ، ئىلىم-پەن ۋە مەدەنىيەت تەشكىلاتى ۋە سەئۇدى ئەرەبىستاندىكى «ئىقرا» خەيرىيەت ئۇيۇشمىسىنىڭ راسخوت تەمىنلىشى بىلەن، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى بۇ قېتىمقى ئوقۇتۇش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش ۋە مۇھاكىمە قىلىش پائالىيەتىنى كونكرېت ئۇيۇشتۇردى.

بۇ قېتىمقى ئۆگىنىشكە شىنجاڭ، ئىچكى موڭغۇل، نىڭشيا، چىڭخەي، گەنسۇ قاتارلىق 13 ئۆلكە، شەھەر، ئاپتونوم رايوندىن ۋە ئىسلام ئىنىستىتۇتلىرىدىن خۇيزۇ، ئۇيغۇر، قازاق مىللەتلىرىدىن تەركىب تاپقان 30 نەپەر ئوقۇغۇچى قاتناشتى (بۇنىڭ ئىچىدە شىنجاڭ ئىسلام ئىنىستىتۇتىنىڭ بەش نەپەر مۇدەررىسى بار)، ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى كۆپ يىللاردىن بۇيان ئەرەب تىلى ۋە ئىسلام دىنى ئوقۇتۇشى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلگەن مۇدەررىسلەر. ئۇنىڭدىن باشقا، ئەرەب مۇتەخەسسىسلىرىدىن ماراكەشلىك دوكتور ھەبىب، ئوردانىيلىك دوكتور ئارۇف تەۋفىقلەر تەجرىبە ئالماشتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىندى. ئۇلار «ئىسلام دىنى دەرسلىرىنى ئوقۇتۇش»، «ئىسلام دىنى دەرسلىرىنى ئوقۇتۇشنىڭ باسقۇچلىرى ۋە دەرسلىكلەرى»، «غەيرىي ئىسلام رايونلىرىدىكى مۇسۇلمانلارغا ئىسلام مەدەنىيىتى تەلىم-تەربىيىسى ئېلىپ بېرىش»، «ئەرەب تىلى ئوقۇتۇش پروگراممىسى»، «زامانىۋى ئەرەب تىلى ئوقۇتۇش ئۇسۇلى ۋە ۋاسىتىلىرى» قاتارلىق تېمىلاردا ئوقۇتۇش نەزەرىيىسى

1997-يىلى 7-ئاينىڭ 21-كۈنىدىن 31-كۈنىگىچە، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى جۇڭگو ئىسلام ئىنىستىتۇتىدا ئەرەب تىلى ۋە ئىسلام دىنى دەرسلىرىنى ئوقۇتۇش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش ۋە مۇھاكىمە قىلىش يىغىنى ئۆتكۈزدى. جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى، مۇئاۋىن رەئىسلىرى، ئىسلام ئىنىستىتۇتىنىڭ مۇدىر، مۇئاۋىن مۇدىرلىرى، جەمئىيەتتىكى ھەرقايسى تارماقلارنىڭ مەسئۇللىرى ۋە بارلىق مۇدەررىسلەر باشلىنىش مۇراسىمىغا قاتناشتى، بېيجىڭدىكى مۇسۇلمان ئەرەب تىلى مۇتەخەسسىسلىرى ۋە سەئۇدى ئەرەبىستانى، مىسىر، سودان قاتارلىق ئىسلام ئەللىرىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق ئەلچىلىرى قاتارلىقلارمۇ تەكلىپكە بىنائەن مۇراسىمغا قاتناشتى. ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى سالىھ ئەن شىۋېي ئاخۇن مۇراسىمنى باشلاش نۆتىسى سۆزلىدى، چەت ئەللىك مۇتەخەسسىس، دوكتور ھەبىب ئىسلام مائارىپ، ئىلىم-پەن ۋە مەدەنىيەت تەشكىلاتىغا ۋاكالىتەن سۆز قىلدى.

ھازىر مەملىكىتىمىزدە توققۇز ئىسلام ئىنىستىتۇتى، 33 مىڭدىن ئارتۇق مەسچىت بار، بۇ ئورۇنلاردا 26 مىڭدىن ئارتۇق تالىپ ئوقۇۋاتىدۇ، جۇڭگو مۇسۇلمانلىرىنىڭ ئىقتىسادى، تۇرمۇشى ۋە مەدەنىيەت سەۋىيىسىنىڭ ئۈزلۈكسىز ئۆسۈپ بېرىشىغا ئەگىشىپ، جەمئىيەت تەرەققىياتىغا ئۇيغۇنلىشالايدىغان يۇقىرى سەۋىيىلىك ئىسلام مائارىپى خادىملىرىنى يەنى مۇدەررىس ۋە ئىماملارنى يېتىشتۈرۈش مەملىكىتىمىزدە ئىسلام دىنى ساھەسىدىكى جىددىي

دائىر سىنئالغۇلارنى كۆردى ۋە مۇناسىۋەتلىك ئو-
رۇنلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى. ئوقۇغۇچىلار ئوقۇ-
تۇش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش ۋە مۇھاكىمە
قىلىش ئارقىلىق بىلىم سەۋىيىسىنى ئاشۇرۇپ، نەزەر
دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، يېڭى ئوقۇتۇش ئۇسۇلى ۋە
ماھارىتىنى ئىگىلەپ، ئەرەبچە ئاڭلاش ۋە سۆزلەش
سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈپ، ناھايىتى زور ئۈنۈم ھا-
سىل قىلغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى ۋە قايتىپ
بارغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ سەۋىيىسىنى ئۈزلۈكسىز
ئۆستۈرۈپ ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈپ، ئۆزىگە يۈكلەن-
گەن تارىخىي ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىپ،
ئىسلام دىنى ساھەسىدە تېخىمۇ كۆپ لايىقەتلىك
خادىملارنى يېتىشتۈرۈش ئۈچۈن، ھەر مىللەت مۇ-
سۇلمانلىرىنىڭ مەدەنىيەت ساپاسىنى ئۆستۈرۈش
ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ تېگىشلىك تۆھپىسىنى قوش-
دىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى.

ۋە ئەمەلىيىتى بىلىملىرىنى ئەرەب تىلى بىلەن
سۆزلەپ سىستېمىلىق تونۇشتۇردى، ئوقۇغۇچىلار-
مۇ «ئەرەب تىلى ۋە ئىسلام دىنى دەرسى ئوقۇتۇ-
شىدىكى مەسىلىلەر»، «ئوقۇتۇش ئۇسۇلى ۋە ما-
ھارىتى» قاتارلىق مەخسۇس تېمىلار بويىچە مۇھا-
كىمە ئېلىپ باردى.
جۇڭگو ئىسلام ئىنستىتۇتىنىڭ مەخسۇس
مۇئاۋىن مۇدىرى، پروفېسسور ھاجى خالىد ياك
زۇڭشەن «ئوقۇتۇش ئۇسۇلىغا دائىر ئومۇمىي با-
يان»، «ئىسلام دىنى دەرسلىرىدىن "ھەدىس"
دەرسىنى ئوقۇتۇش» دېگەن مەخسۇس تېمىلاردا
دوكلات بەردى. جۇڭگو ئىسلام ئىنستىتۇتىنىڭ مۇ-
دەرىسى خۇ جىجىيەنمۇ ئەرەب تىلى ۋە ئىسلام دىنى
دەرسلىرىنى ئوقۇتۇش تەجرىبىلىرىنى ۋە بۇ جە-
ھەتتىكى تەسىراتلىرىنى تونۇشتۇردى.
ئۆگىنىش جەريانىدا، ئوقۇغۇچىلار ئوقۇتۇشقا

تۇرپان ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى ياش دىنى كەسپى خادىملارنى تەربىيەلەش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىمەكتە

نەپەر تالىپ تەربىيەلەپ بەردى. بۇ تالىپلار ئىككى يىل
ئوقۇش جەريانىدا ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى تۈزۈگەن
كالىپدارلىق پىلان بويىچە سىياسىي ۋە كەسپىي دەرسلەرنى
تولۇق تاماملاپ، لايىقەتلىك گۇۋاھنامىسى ئالدى.
تالىپلار ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن ھەرقايسى نا-
ھىيە، شەھەرلىك بىرلىك سەپ، مىللەتلەر-دىن ئىشلىرى
ئىدارىسى ۋە ئىسلام جەمئىيەتلىرىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا
ئاساسەن، يېزا-كەنتلەردىكى ھەرقايسى مەسچىتلەردە ئىمام،
مۇئاۋىن ئىمام، خاتىپ، مۇئاۋىن خاتىپلىق ۋەزىپىلىرىگە
تەيىنلىنىپ، كەڭ جامائەتنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى. ئۇلار
ۋەزىپىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن ئۆز ۋەزىپىسىنى تولۇق ئادا
قىلىپ، ۋىلايىتىمىزدىكى دىنىي پائالىيەتلەرنىڭ نورمال،
تەرتىپلىك ئېلىپ بېرىلىشىغا پائال ماسلىشىپ، ۋىلايىتىمىز-
نىڭ مۇقىملىقىغا زور تۆھپىلەرنى قوشتى. نوۋەتتە 3-
قارارلىق تالىپ تەربىيەلەشنىڭ تەييارلىق خىزمەتلىرى
ئىشلەنمەكتە. (شاھمەردان ئىمىنىياز)

تۇرپان ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى يېقىنقى بىر-
قانچە يىلدىن بۇيان پارتىيىنىڭ مىللى-دىنىي سىياسەتلى-
رىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، ياش دىنى كەسپىي
خادىملارنى تەربىيەلەشكە يۈكسەك ئەھمىيەت بېرىپ، خېلى
يۇقىرى پەننىي ۋە دىنىي بىلىمگە ئىگە بولغان بىر تۈركۈم
دىنىي كەسپىي خادىملارنى تەربىيەلەپ، ھەرقايسى جايلاردا
دىنىي پائالىيەتلەرنىڭ تەرتىپلىك، نورمال ئېلىپ بېرىلىشىغا
پۇختا ئاساس سالدى.
ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى ياش دىنى كەسپىي
خادىملارنى تەربىيەلەپ يېتىشتۈرۈش خىزمىتىنى مۇھىم
ئىشلار كۈنتەرتىپىگە كىرگۈزۈپ، بۇ خىزمەتكە باشچىلىق
قىلىدىغان سەككىز كىشىلىك رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇر-
دى. 1992-يىلدىن بۇيان بۇ جەمئىيەت ۋىلايەت بويىچە
دىنىي كەسپىي خادىملارنى يېتىشتۈرۈش سىنىپى(نۇقتىسى)
دىن ئىككى قارار ئېچىپ، 130 نەپەر تالىپ تەربىيەلىدى.
قوشنا ۋىلايەت، ئوبلاست، ناھىيە (شەھەر) لەرگە توققۇز

ھەزرىتى ئەلپەتتا غوجام مازىرى

ئابدۇراخمان ئابدۇللا

ئاتاپ ئەلپەتتا غوجام مازىرىنى بەرپا قىلغان. بۇ يەر شۇ-
نىڭدىن تارتىپ تەۋەررۈك جايغا ئايلىنىپ، ۋاپات بولغانلار
دەپنە قىلىنىدىغان زاراتىگاھ، جۈمە، ھېيت نامازلىرى ئوقۇ-
لىدىغان جامە ۋە ھېيتگاھ بولۇپ قالغان. بۇ مازارنىڭ
كۆلىمى 200 مودىن ئارتۇق بولۇپ، دەپنە قىلىنغان جە-
سەتلەرنىڭ زىچلىقى جەھەتتە ئالدىنقى ئورۇندا تۇرىدىغان
مازارلارنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. بۇ يەرنىڭ تۈپرىقى سېغىز
تۇپراق ھەم قۇرغاق بولغاچقا زاراتىگاھ قىلىشقا تولمۇ
مۇۋاپىق كېلىدۇ. شۇڭا ھازىر جەسەتلەر يەر ئاستىغا قاراپ
چوڭقۇرلاپ 4-، 5-قەۋەتلەرگە دەپنە قىلىنماقتا.

ئەلپەتتا غوجام مازىرىنى دەسلەپتە كىملىرىنىڭ ياسى-
غانلىقى بىزگە نامەلۇم. ئەسلىدىكى مازار گۈمبەز، ئىچكى
ھۇجرا، تاشقى ھۇجرا، نامازخانا، ئايۋان، لەمپە قاتارلىقلار
تۇتاش ياسالغان مازار بولۇپ، ئىسلام بىناكارلىق ئۇسلۇبىدا
سېلىنغان ھەيۋەتلىك، كۆركەم ھەم سۈرلۈك بىنا ئىدى؛
1966-يىلى "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى" دا ئىسيانچىلار
تەرىپىدىن پۈتۈنلەي بۇزۇۋېتىلگەن.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئۇ-
مۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيىنىڭ دىنىي سىياسەتلىرى
ئىزىغا چۈشتى، خەلق 1980-يىللارنىڭ بېشىدا ئۆز ئىچى-
دىن مەبلەغ يىغىپ ئەلپەتتا غوجام گۈمبىزىنى قايتا ياسى-
دى، 1575 كۋادرات مېتىر كېلىدىغان، 62 تۈۋرۈكلۈك
نامازخانا سالدى. 1987-يىلى ئامما يەنە مەبلەغ توپلاپ،
زامانىۋى قۇرۇلۇش تېخنىكىسى بىلەن ئىسلام بىناكارلىق
ئۇسلۇبى بىرلەشتۈرۈلگەن ئىككى قەۋەتلىك، 102
تۈۋرۈكلۈك، 1530 كۋادرات مېتىرلىق بىنا سالدى. بۇ
يېڭى بىنا كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرگۈدەك كۆركەم ھەم
چىرايلىق. ئەلپەتتا غوجام مازىرى ھازىر مۇسۇلمانلارنىڭ
تائەت-ئىبادەت قىلىدىغان جايى بولۇپلا قالماي، يەنە ھەر-
قايسى زاتلارنىڭ زىيارەتگاھى بولۇپ قالدى.

(ئاپتور: تۇرپان شەھەر ئاستانە يېزىسىدىن بو-
لۇپ، تۇرپان ئىستانىسى ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى،
تۇرپان ۋىلايەتلىك يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت
ئەزاسى.)

ھەزرىتى ئەلپەتتا غوجام مازىرى تۇرپان شەھىرىگە
قاراشلىق ئاستانە يېزىسىنىڭ مەركىزىي قىسمىغا جايلاشقان
بولۇپ، شىنجاڭدىكى داڭلىق مازارلارنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ.
1956-يىلى "ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك مۇھاپىزەت
قىلىنىدىغان يادىكارلىق" دەپ بېكىتىلگەن.

ئەلپەتتا غوجام سامانلار دۆلىتىدىن شىنجاڭغا ئىسلام
دىنىنى تەرغىپ قىلىشقا كەلگەن ئەبۇ ناسىر ساماننىڭ
ئوغلى، ئۇنىڭ ئەسلى ئىسمى ئابدۇلپەتتاھ (بەزىلەر ئوبۇل-
پەتتاھ دەيدۇ) بولۇپ، كېيىن "ئەلپەتتا" غا ئۆزگىرىپ
قالغان. ئەلپەتتا غوجام مىلادى 948-يىللىرى ئىسلام دىنى-
نى كېڭەيتىش ئۈچۈن غازات قىلىپ ئىلى، ئاقسۇ، كۇچا،
ئىدىقۇت ئۇيغۇر خانلىقى قاتارلىق جايلارنى بويسۇندۇر-
غان. قاراخانىلار خانلىقى ئۇنىڭ بۇ قېتىمقى جەڭدە كۆر-
سەتكەن قەھرىمانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنىڭغا "ئالب
تېكىن" (قەھرىمان شاھزادە) دەپ نام بەرگەن. ئەلپەتتا
غوجام قەشقەرگە قايتقاندىن كېيىن، ئۇيغۇر ئىدىقۇت خان-
لىقىدىكى خېلى كۆپ كىشىلەر ئىسلام دىنىدىن چېكىنىپ
بۇددا دىنىغا قايتىۋالغان.

مىلادى 970-يىلى قاراخانىلار خانى توڭگائىلىك
(سۇلايمان بۇغرا) ئەلپەتتا غوجامنى ئۇيغۇر ئىدىقۇت
خانلىقىنى ئۈزۈلۈكسىز بويسۇندۇرۇشقا بۇيرۇغان. ئەلپەتتا
غوجام ئاقسۇ، كۇچا، قارا شەھەرلەردىن ئۆتۈپ ئۇيغۇر
ئىدىقۇت خانلىقىغا ھۇجۇم قىلغان. بۇ كەسكىن ئۇرۇشتا
ئىدىقۇت خانى ئارسلانخان مەغلۇپ بولۇپ، تەڭرى تاغلى-
رىنىڭ شىمالىي تەرىپىدىكى يازلىق پايتەخت—بەشبالىققا
چېكىنگەن. ئارسلانخان تەڭرى تاغلىرىنىڭ ئىچىگە كى-
رىپ، قوشۇنىنى تەرتىپكە سېلىپ، ھەل قىلغۇچ جەڭگە
تەييارلىق كۆرگەن. ئەلپەتتا غوجام قوشۇنى تاغ ئىچىگە
كىرگەندە ئارسلانخان قوشۇنى يەر شارائىتى ئۈستۈنلۈك-
دىن پايدىلىنىپ ئۇلارغا تۇيۇقسىز زەربە بەرگەن. بۇ
قېتىمقى ئۇرۇشتا ئەلپەتتا غوجام قوشۇنلىرى مەغلۇپ بو-
لۇپ، ئەلپەتتا غوجاممۇ ۋاپات بولغان.

تۇرپان ئاستانىدىكى ئۇيغۇرلار مۇسۇلمان بولغاندىن
كېيىن ئەلپەتتا غوجامنى ئۇلۇغلاش يۈزىسىدىن ئۇنىڭغا

مەرىپەتكە ساخاۋەت

1995-يىلى 12-ئاينىڭ 20-كۈنى قەشقەر يېڭىشەھەر ناھىيىسىگە تەۋە خانئېرىق بازىرىنىڭ قامچىۋاپ كەنتىدە كىشىلەر قەلبىنى لەرزىگە سالغان خاسىيەتلىك بىر ئىش بولدى، يەنى بۇ كۈنى بۇنىڭدىن نەچچە يىللار ئىلگىرى قامچىۋاپ كەنتىدىن ھالقىپ سودا-تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىپ تېزلا بېيىغان قۇربان ھاجىم بىلەن ئۇنىڭ ئىنىسى ھىدايەت ھاجىم بىرلىشىپ 460 مىڭ يۈەن مەبلەغ سالغان، كۆلىمى 1200 كۋادرات مېتىر كېلىدىغان (18 مو يەرنى ئىگىلىگەن، 21 ئېغىزلىق ئۆيدىن تەركىب تاپقان) "قۇربان ھاجىم، ھىدايەت ھاجىم باشلانغۇچ مەكتىپى" نىڭ پۈتكەنلىكىنى تەبرىكلەش ۋە ئوقۇش باشلاش يۈزىسىدىن كەنتتە كاتتا مۇراسىم ئۆتكۈزۈلدى. پېئونىرلار ۋەكىلى بۇ ئىككى مەرىپەتپەرۋەرنىڭ بويىغا قىزىل گالىستۇك تاققاندا مۇراسىمغا قاتناشقان ئوقۇتقۇچى-ئوقۇغۇچىلار ۋە ئاممىنىڭ كۆزىدىن ئىسسىق ياشلار تۆكۈلدى، چا-ۋاكلار ئۇزاققىچە ئۈزۈلمىدى. قەشقەر ۋىلايەتلىك مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى زىننەت ئۆمەرنىڭ قولىدىن شەرەپ گۇۋاھنامىلىرىنى تاپشۇ-رۇۋالغان قۇربان ھاجىم بىلەن ھىدايەت ھاجىم چوڭقۇر ھاياجانلانغان ھالدا: "بىز پارتىيىنىڭ ياخشى سىياسىتىنىڭ بەرىكەتىدىن بېيىدۇق، بېيى-غاندا يۈرتىمىزدىكى نامرات خەلققە، مەرىپەتكە تەشنا مىللىتىمىزگە بىر ياخشى ئىش قىلىپ بېرىش-نى پىلانلاپ، سەبىيلەرنىڭ ئوقۇش شارائىتىنىڭ ناچارلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن، پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قوللىشى بىلەن بۇ مەكتەپنى سېلىپ بەردۇق، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ مائارىپقا، سەبىيلەرگە دائىم ياردەم بېرىپ تۇرىمىز" دېيىشتى.

ئۇلار دېگىنىنى ئەمەلىيەتتە كۆرسەتتى، مەك-تەپ پۈتكەندىن كېيىنمۇ مۇشۇ ئىككى يىل مابەي-نىدە ئۇلار ئوقۇتقۇچى-ئوقۇغۇچىلارنىڭ قىشلىق

ئىسسىنىش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن 4000 يۈەن قىممىتىدە سەككىز توننا كۆمۈر ئاپ-رىپ بەردى، 2700 يۈەن سەرپ قىلىپ، تەنتەربى-يە سايمانلىرىنى تولۇقلاپ بەردى. مەكتەپ ئىك-لىكىدىكى 48 مو يەرنى تېرىش، ئوغۇتلاش ۋە باشقا چىقىملار ئۈچۈن 12 مىڭ يۈەن بەردى. ئۆتكەن يىلى ئوقۇتقۇچىلار بايرىمىدا مەكتەپتىكى 23 ئوقۇتقۇچىغا جىڭ سارجىدىن 5900 يۈەن قىممىتىدە بىر قۇردىن كىيىم تىككۈزۈپ بەردى. قىيىنچىلىقى بار ئوقۇغۇچىلارغا يەنە 3200 يۈەن خەجلەپ كىيىملىك رەخت، 100 دانە باشياغلىق ۋە 2000 دانە دەپتەر ياردەم قىلدى. مەكتەپتە يەنە ئوقۇتقۇچىلار ياتقى، ئاشخانا، ئامبار قىلىشقا ئۆي يوقلۇقىدىن خەۋەر تاپقان بۇ ئىككى ساخاۋەتچى ھاجىم بۇ يىلى يەنە 60 مىڭ يۈەن پۇل چىقىرىپ، سەككىز ئېغىز ئۆي سېلىپ بەردى ۋە يەنە 6000 يۈەن پۇل بىلەن 30 مېتىرلىق ھويلا تام ئېتىپ بەردى.

"قۇربان ھاجىم، ھىدايەت ھاجىم باشلانغۇچ مەكتىپى" دە ھازىر 21 ئىشچى-خىزمەتچى بار. توققۇز سىنىپتا 300 نەپەر تولۇقسىز ئوتتۇرا مەك-تەپ ئوقۇغۇچىسى، تۆت سىنىپتا 123 نەپەر باش-لانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئوقۇيدۇ. يېزا تەۋە-سىدىكى يەتتە كەنت، بىر مەيداندىكى دېھقان بال-لىرى يول ئازابىدىن قۇتۇلۇپ، يېقىن يەردە ئو-قۇش پۇرسىتىگە ئېرىشكەچكە ئۇلارمۇ، ئۇلارنىڭ ئاتا-ئانىلىرىمۇ بىرمۇنچە غەم-قايغۇلاردىن خالاس بولدى.

بۇ مەرىپەتپەرۋەر ھاجىملارنىڭ ساخاۋىتى سەبىيلەر ۋە ئۇلارنىڭ ئاتا-ئانىلىرى قەلبىدە، شۇنداقلا ئانا يۇرت ۋە خەلق ئىچىدە ئۇلۇغلىقنىڭ ئابىدىسى بولۇپ تىكلەندى، مەرىپەتپەرۋەرلەرنىڭ نامى ئەۋلادتىن ئەۋلادقا ئۆچمەيدۇ.

(ئابدۇكېرىم ئۆمەر)

پەن-تېخنىكىغا تايىنىپ باي بولغان دىنىي زات

كىشىلەر دائىم كۈنئىشەھەر ناھىيە ئوغۇساق يېزا 1-كەنت جۈمە مەسچىتىنىڭ ئىمامى، ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى ھامۇت قارىي ھا-جىمنى پەن-تېخنىكىغا تايىنىپ باي بولغان كىشىلەرنىڭ ئۈلگىسى دەپ تەرىپلىشىدۇ.

ھامۇت قارىي ھاجىم ئىلگىرى بۇ كەنتتىكى نامرات ئائىلىلەرنىڭ بىرى ئىدى. پارتىيە، ھۆكۈمەتنىڭ پەن-تېخنىكىغا تايىنىپ يېزا ئىگىلىكىنى گۈللەندۈرۈش سىياسىتىنىڭ ئىلھامى بىلەن، بولۇپمۇ يەرلەر ئائىلىلەرگىچە ھۆددىگە بېرىلگەندىن كېيىن، ئۇ باي بولۇش يولىغا قاراپ قەدەم قويدى. ئۇ ھەر يىلى يېزا-كەنتلەردە ئاچقان "قىشلىق پەن-تېخنىكا ئۆگىنىش كۇرسى"غا باشلامچىلىق بىلەن قاتنىشىپ، پەن-تېخنىكا بىلىملىرىنى ئۆگەندى. بوش ۋاقىتنى قولدىن بەرمەي، پەن-تېخنىكا بىلىملىرىگە ئائىت كىتاب-ژۇرناللارنى كۆپلەپ كۆرۈپ، بۇ جەھەتتىكى سەۋىيىسىنى ئۆستۈردى. ئۇ ناھىيە ئوتتۇرىغا قويغان "ئوندا بىر قۇرۇلۇش" قا ئاكتىپ قاتنىشىپ، پەن-تېخنىكا كىتابىغا تايىنىپ تېرىقچىلىق قىلىپ، كىرىمىنى ئاشۇردى. 1996-يىلى 13-ئاي 13-كۈنى ئۇسۇلدا بۇغداي تېرىپ، 6000 جىڭ ئاشلىق ئالدى. سەككىز مو يەرگە سۈلياۋ يوپۇق يېپىپ كېۋەز تېرىپ، 10 مىڭ يۈەن كىرىم قىلدى. بۇلتۇر يەنە ئۆز ئورنىنىڭ تەبىئىي شارائىتىدىن پايدىلىنىپ 15 مو بىنەم يەر ئېچىپ، شال مايسىسى كۆچۈرۈپ، تۈجۈپلەپ پەرۋىش قىلىپ، تېخنىكا تەلپى بويىچە باشقۇرۇپ، ئۇنىڭدىن شۇ يىلىلا 12 مىڭ جىڭ گۆرۈچ ئالدى. ئۇ يەنە ھويلا-ئارام ئىگىلىكىنى زاۋاجلاندى. رۇش ئارقىلىق ھەر خىل قوشۇمچە كەسىپلەرنى يولغا قويۇپ ئۈنۈمىنى كۆردى. چارۋىچىلىق ۋە بورداقچىلىق كەسىپىنى چىڭ تۇتۇپ، بۇ يىل چارۋىنىڭ قوتاندىكى

سانىنى 98 تۇياققا يەتكۈزدى. بىر قىسىم چارۋىلارنى تاۋار چارۋىغا ئايلاندۇرۇش ئارقىلىق ئائىلە كىرىمىنى ئاشۇردى. 96-يىلى ئائىلىنىڭ كىرىمىنى 35 مىڭ يۈەنگە يەتكۈزۈپ، نوپۇسقا 3000 يۈەن كەلتۈرۈپ، يېزىدىكى ئالدىن باي بولغان كىشىلەر ئۈلگىسى بولۇپ قالدى.

ھامۇت قارىي ھاجىم باي بولغاندىن كېيىن ئىسلام دىنىنىڭ ئېسىل ئەنئەنىسىنى جارى قىلدۇرۇپ، نامرات ئائىلىلەر ۋە يۇرتىنىڭ جامائەت پاراۋانلىق ئىشلىرى ئۈچۈن كۆپ ئەجر سىڭدۈردى. 96-يىلىدىن بېرى مەھەللىدىكى قىيىنچىلىقى بار سەككىز ئائىلىگە 3000 جىڭ ئاشلىق، 4500 يۈەن نەق پۇل ياردەم قىلىپ، ئۇلارنىڭ قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلدى. ئۇ يەنە مەھەللىۋى گۈرۈپپىدىكى ئاممىنىڭ توك قىيىنچىلىقىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ئۆز يېنىدىن 4000 يۈەن پۇل چىقىم قىلىپ، توك مەسىلىسىنى ھەل قىلىپ، ئاممىنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى.

ھامۇت قارىي ھاجىم يەنە ئۆزى ئىماملىق قىلغان مەسچىتتە پارتىيىنىڭ دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى سىياسىتىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىپ، كەڭ ئېتىقادچى ئاممىنى نورمال دىنىي پائالىيەت ئېلىپ بېرىشقا يېتەكلەپ ھەمدە ھالال ئەمگىكى ئارقىلىق باي بولۇش، توي-تۆكۈن، ئۆلۈم-يېتىم ئىشلىرىنى ئاددىي-ساددا قىلىش، ياشلار ئەدەب-ئەخلاقلىق بولۇش توغرىلۇق تەپسىر، تەبلىغ قىلىپ، كەنت تەۋەسىدە ياخشى ئىجتىمائىي مۇھىت ھاسىل قىلدى. يولدىن ئازغان تۆت نەپەر ياش ھامۇت قارىي ھاجىمنىڭ تەربىيىسى، يېتەكلىشى بىلەن توغرا كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىپ، باي بولۇش يولىغا قەدەم قويدى. ھامۇت قارىي ھاجىم ھەر يىلى يېزا، ناھىيە، ۋىلايەت تەرىپىدىن "بەشتە ياخشى دىنىي زات"، "ھالال ئەمگىكى ئارقىلىق باي بولغان دىنىي زات"، "پەن-تېخنىكا ماھىرى" دېگەن شەرىپلىك ناملارغا ئېرىشىپ كەلمەكتە. (ياقۇپ ھاجى مۇھەممەت)

ئىسلام دۇنياسىدىكى غەربلىشىش مەسىلىسى

مۇسا

بەخت-سائادەتلىك، تىنچ-خاتىرجەم، ئىناقلىق ۋە ئەمىنلىككە چۆمگەن بىر خىل تۇرمۇش شارائىتى يارىتىپ بېرىدىغان دىن. ئەگەر مۇسۇلمانلار مۇشۇ ھەقىقەتنى چۈشىنىپ يېتەلسە، غەربنىڭ ئىسلام دۇنياسىنى غەربچىلەشتۈرۈشىگە تۆۋەندىكى ئۈچ جەھەتتىن تاقابىل تۇرۇپ، زىيانلىق ئامىلىنى پايدىلىق ئامىلغا ئايلاندۇرالايدۇ:

بىرىنچىدىن، تەلىم-تەربىيىگە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك. مۇسۇلمانلار ئىسلام دىنى جەھەتتىكى ئاساسىي تەربىيىگە ئەھمىيەت بېرىشى، ئەمەلىي تۇرمۇشتا ئىسلام دىنىنىڭ ئەخلاق-پەزىلەت مىزانى جەھەتتىكى تەربىيىنى يولغا قويۇشى، بولۇپمۇ ياش-ئۆسمۈرلەرگە تەربىيە بېرىشكە ئەھمىيەت بېرىشى، ئۇلارنىڭ ئالدىدا چوقۇم ياخشى ئۆلگە كۆرسىتىشى لازىم. «قۇرئان كەرىم» دە: «ئاللانىڭ ئەلچىسى ئەڭ ياخشى ئۆلگەڭلەر» دېيىلگەن. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۇلۇغ بىر ئۇستاز، مۇسۇلمانلارنىڭ ئەڭ ياخشى نەمۇنىسى. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەندى: «ئاللا، پەرىشتىلەر ۋە ئاسمان-زېمىندىكى جىمى كائىنات، ھەتتا ئۇۋۇسىدىكى چۈمۈلە، دېڭىزدىكى كىتلىرىمۇ ئىنسانلار ئۇستازىنىڭ خەير-سائادىتى ئۈچۈن دۇئا قىلىدۇ».

ئىككىنچىدىن، زامانىۋى خەۋەر-ئالاقە ۋە تەشۋىقات قوراللىرىدىن پايدىلىنىپ، مەسىلەن، سۈنئىي ھەمراھ ئارقىلىق پۈتۈن دۇنياغا، بولۇپمۇ غەرب ئەللىرىگە ئىسلام دىنىنىڭ ھەقىقىي ئەقىدى-لىرىنى ۋە ئەخلاق-پەزىلەت پىرىنسىپلىرىنى توغرا نۇشتۇرۇش، ھەر خىل ئۇسۇل-چارىلەر بىلەن مەقسەتلىك ھالدا، دۇنيادىكى كىشىلەرگە ئىسلام

ئەرەب-ئىسلام ئەللىرىدىكى بىرمۇنچە ئالىملار ھازىر غەربنىڭ چىرىك ئىدىيىسى، مەدەنىيىتى ۋە تۇرمۇش ئۇسۇلىنىڭ ئىسلام دۇنياسىغا سىڭىپ كىرىشى بارغانسېرى كۈچىيىۋاتىدۇ دەپ ھېسابلاۋاتىدۇ. ھەتتا ئۇلاردىن بەزىلىرى 21-ئەسىردىكى ئىسلام دۇنياسى غەربنىڭ چىرىك ئىدىيىسى ۋە مەدەنىيىتىنىڭ بېسىپ كىرىشى بىلەن ئومۇميۈزلۈك غەربلىشىش دولقۇنىغا يولۇقىدۇ، دەپ قارىماقتا. ھازىر غەرب ئەللىرىدىكى بەزى ئورگانلار ۋە مەدەنىيەت ساھەسىدىكى يۇقىرى قاتلام زاتلار ئۆزلىرىنىڭ زامانىۋى خەۋەر-ئالاقە ئەسۋابلىرى ۋە ئاخبارات ۋاسىتىلىرىدىن پايدىلىنىپ، ئىسلام دىنى بىلەن قىلچە سىغىشالمايدىغان ئىجتىمائىي ئادەتلەردى، تۇرمۇش ئۇسۇللىرى ۋە ئىدىيىلىرىنى ئىسلام دۇنياسىغا تارقىتىۋاتىدۇ، ئۇلارنىڭ بۇنداق قىلىشى كىم مەقسىتى ئىسلام دۇنياسىدىكى مۇسۇلمانلار ئاممىسىنى، بولۇپمۇ ياشلارنى غەربنىڭ تۇرمۇش ئەندىزىسى ۋە ئادىتى بويىچە ياشايدىغان قىلىش، ئاخىرى مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىنى پۈتۈنلەي غەرب-مەدەنىيەت كويىدا بولۇشتىن ئىبارەت. ئۇنداقتا، ئىسلام دۇنياسىدىكى مۇسۇلمانلار بۇنداق غەرب مەدەنىيىتى ئېقىمىنىڭ چىرىتىشىگە قارىتا قانداق مۇداپىئە كۆرۈشى ۋە تاقابىل تۇرۇشى كېرەك؟ ئاللىلارنىڭ جاۋابى شۇكى، ئىسلام دىنى كىشىلەرنىڭ ئېسىل ئەخلاق-پەزىلىتىگە ئەھمىيەت بېرىدىغان، كىشىلەرنىڭ ئىجتىمائىي ئىش-ھەرىكەتلىرىگە يېتەكچىلىك قىلىدىغان، ئىنسانلارنى تىنچ-خاتىرجەملىككە مۇۋەپپەقىيەت قىلىدىغان مەنئى ئۇسۇل، كىشىلەرنىڭ جىسمانىي ۋە مەنئى تەلەپلىرىنى تەڭپۇڭلۇق دەرىجىسىگە تەڭشەش ئارقىلىق

دۇنيا مۇسۇلمانلىرى ئاھالىسىنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى

مۇسا

دوكلاتتا كۆرسىتىلىشىچە، غەيرىي ئىسلام ئەللىرىدىكى مۇسۇلمانلار ئاھالىسى دۇنيا مۇسۇلمانلىرى ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ تەخمىنەن 46 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدىكەن. بۇنىڭ ئىچىدە، ئاسىيا رايونىدىكى غەيرىي ئىسلام ئەللىرىدىكى مۇسۇلمانلار ئاھالىسى 330 مىليون، ئافرىقىدىكىلەر 110 مىليون، ياۋروپا ۋە جەنۇبىي-شىمالىي ئامېرىكىدا بولسا مۇسۇلمانلار ناھايىتى ئاز بولۇپ، سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى مۇسۇلمانلاردىن باشقا،

بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى ۋە بەزى خەلقئارالىق تەشكىلاتلارنىڭ يېقىندا ئېلان قىلغان دوكلاتىدا كۆرسىتىلىشىچە، ھازىر پۈتۈن دۇنيا مۇسۇلمانلىرى 1 مىليارد 300 مىليونغا يەتكەن بولۇپ، ئۇلار 46 ئىسلام دۆلىتى ۋە 90 غەيرىي ئىسلام دۆلىتىگە تارقالغان. مەزكۇر دوكلاتتا مۇلازىمەتلىنىشىچە، 2000-يىلغا بارغاندا، دۇنيا مۇسۇلمانلىرىنىڭ سانى 1 مىليارد 600 مىليونغا يېتىپ، دۇنيا ئاھالىسىنىڭ 27 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدىكەن.

رى ئىسلام دىنىنى ھەقىقىي تونۇپ، چىڭ ئىگىلىسە، ئۇنىڭ يېتەكچى روھى بويىچە ئىش قىلسا، كېيىنكى ئەۋلادلارغا بولغان ئىسلام تەربىيىسىگە ئەھمىيەت بەرسە، ھەربىر مۇسۇلمان ئۆزىنىڭ مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىپ، ئىسلام دىنىنىڭ ھەقىقىي قىتىنى تەشۋىق قىلسا ئىسلام دىنى بۇرمىلىنالايدۇ، ئىسلام دۇنياسى غەربلىشىپ كېتەلمەيدۇ. ھەقىقەت چوقۇم سەپسەتە ئۈستىدىن غالىب كېلىدۇ، يورۇقلۇق چوقۇم قاراڭغۇ-زۇلمەت ۋە تۇماننى سۈرۈپ تاشلايدۇ.

بىراق، شۇنى تەكىتلەپ ئۆتۈش كېرەككى، ئىسلام دۇنياسىمۇ غەرب ئەللىرىنىڭ نەرسىلىرىگە قارىتا ئوبىيكتىپ پوزىتسىيە تۇتۇشى، غەربنىڭ ئىلغار پەن-تېخنىكا ۋە ئىگىلىك باشقۇرۇش ئۇسۇللىرىدىن ئىسلام ئەللىرىگە پايدىلىقلىرى بولسا، ئۇنى رەت قىلمايلا قالماستىن، بەلكى زور كۈچ بىلەن كىرگۈزۈپ، ھەزىم قىلىپ ۋە سىڭدۈرۈپ، ئۇ ئارقىلىق ئىسلام دۇنياسىدىكى ھەرقايسى ئەللەرنىڭ ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇپ، دۆلەت ۋە جەمئىيەتنى يۈكسەلدۈرۈش ھەم روناق تاپقۇزۇش كېرەك.

دىنىنىڭ ھەقىقىي ۋە چىن مەنىسىنى بايان قىلىش كېرەك، بۇمۇ مۇسۇلمانلارنىڭ ئاللاننىڭ تەلىمى بولۇپ پۈتۈن ئىنسانىيەتكە ھەقىقەتنى نامايان قىلىشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. پەقەت مۇشۇنداق قىلغاندىلا، دۇنيادىكى كىشىلەر ئىسلام دىنىنى تەدرىجىي تونۇپ ۋە چۈشىنىپ، ئۆزلىرىنىڭ كىشىلىك تۇرمۇش قارىشىنى توغرىلاپ، غەربنىڭ ئىدىيىسى بىر تەرەپلىملىكلىرىدىن ساقىت بولۇپ، ئۆزلىرىنىڭ ئىش-ھەرىكىتىنى ئوڭشاش بىلەن ئىسلام دىنىنىڭ ئەخلاق-پەزىلەت قائىدىلىرىنى بەجا كەلتۈرەلەيدۇ. ئۈچىنچىدىن، غەربلىكلەرنىڭ ئىسلام دىنىنى بۇرمىلاشلىرىغا قارىتا، يوللۇق، چەكلىك ھالدا رەددىيە جاۋاب قايتۇرۇش كېرەك. ھازىر غەرب دۇنياسى ھەر خىل ۋاستىلەردىن پايدىلىنىپ، ئىسلام دىنىنى بۇرمىلاۋاتىدۇ ھەم قارىلاۋاتىدۇ. مۇسۇلمانلار «قۇر-ئان كەرىم» ۋە «ھەدىس-شەرىپ» تىكى دەلىل-ئىسپاتلار ئارقىلىق ئۇلارغا نېمىنىڭ ھەقىقەت، نېمىنىڭ سەپسەتە ئىكەنلىكىنى ئېنىق بايان قىلىپ بېرىشى كېرەك. يىغىپ ئېيتقاندا، پەقەت مۇسۇلمانلار ئۆزلى-

پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ ئانگولا مۇسۇلمانلىرى ئو-
 مۇمىي ئاھالىنىڭ 15 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ جە-
 نۇبىي ئافرىقا ئەللىرى ئىچىدە، مۇسۇلمانلار سۆزىد-
 لاندتا 3 پىرسەنتىنى، بوتسۋانا 4 پىرسەنتىنى،
 جەنۇبىي ئافرىقا دۆلىتىدە 2 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ.
 ياۋروپادا مۇسۇلمانلارنىڭ تارقىلىش ئەھۋالى
 مۇنداق: ئىسپانىيەدە مۇسۇلمانلار ئومۇمىي ئاھالە-
 سىنىڭ 20 پىرسەنتىنى ئىگىلەپ، 500 مىڭغا يەت-
 كەن؛ پورتۇگالىيەدە 125 مىڭ مۇسۇلمان بار؛
 فرانسىيە مۇسۇلمانلىرى ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 4.5
 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ ئەنگىلىيە مۇسۇلمانلىرى ئو-
 مۇمىي ئاھالىنىڭ 3 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ بىلگىيە
 مۇسۇلمانلىرى 400 مىڭ بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالە-
 نىڭ 5 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ گېرمانىيە مۇسۇ-
 مانلىرى ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 4 پىرسەنتىنى ئىگى-
 لەيدۇ؛ ئىتالىيە مۇسۇلمانلىرى ئومۇمىي ئاھالىنىڭ
 12 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ رومىنىيە مۇسۇلمانلىرى
 ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 1.5 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ.
 بۇلغارىيە مۇسۇلمانلىرى ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 16
 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ گىرېتسىيە مۇسۇلمانلىرى
 ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 2.5 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛
 مالتا مۇسۇلمانلىرى ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 11
 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ نورۋېگىيە مۇسۇلمانلىرى
 ئومۇمىي ئاھالىنىڭ ئاران 0.8 پىرسەنتىنى ئىگى-
 لەيدۇ؛ شۋېتسارىيە مۇسۇلمانلىرى ئومۇمىي ئاھالە-
 نىڭ 1.5 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ.

جەنۇبىي-شىمالىي ئامېرىكا قىتئەسى ۋە كا-
 رب دېڭىز رايونىدىكى مۇسۇلمانلار ئۇ يەرلەردىكى
 ئومۇمىي ئاھالىنىڭ ئاران بىر پىرسەنتىنى ئىگىلەي-
 دۇ، ھەتتا بىر پىرسەنتكىمۇ يەتمەيدۇ.

يۇقىرىدىكى سانلىق مەلۇماتلاردىن ئايانكى،
 ھازىر غەربىي ئىسلام ئەللىرىدىكى مۇسۇلمانلار ئا-
 ھالىسى 500 مىليونغا يەتكەن، نۇرغۇن ئەللەردە
 مۇسۇلمانلار سانى داۋاملىق كۆپەيمەكتە.

ياۋروپادا ئاران 30 مىليون مۇسۇلمان بار، سابىق
 سوۋېت ئىتتىپاقىدا بولسا 75 مىليون مۇسۇلمان
 بولۇپ، ئۇ يەردىكى ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 25
 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ ئاۋسترالىيەدە 500 مىڭ
 مۇسۇلمان بولۇپ، مەملىكەت ئاھالىسىنىڭ 12
 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. جۇڭگو مۇسۇلمانلىرىنىڭ
 سانى 20 مىليوندىن ئاشقان بولۇپ، ئومۇمىي
 ئاھالىنىڭ 1.5 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. فىلىپپىند-
 كى مۇسۇلمانلار 8 مىليون بولۇپ، ئۇ يەردىكى
 ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 12 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛
 غەربىي ئىسلام ئەللىرى ئىچىدە مۇسۇلمانلار ئەڭ
 كۆپ دۆلەت ھىندىستان، ئۇ يەردىكى مۇسۇلمانلار
 120 مىليونغا يەتكەن بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ
 15 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ سىربىلانكا مۇسۇلمانل-
 ى بۇ دۆلەتتىكى ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 10
 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ بېرما مۇسۇلمانلىرى 8
 مىليون بولۇپ، ئۇ يەردىكى ئومۇمىي ئاھالىنىڭ
 17 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ سىنگاپور مۇسۇلمانل-
 ى 550 مىڭ بولۇپ، ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 20
 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ كامبودژا مۇسۇلمانلىرى
 ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 4 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ ۋېيت-
 نام مۇسۇلمانلىرى ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 3
 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ كورىيە مۇسۇلمانلىرى ئو-
 مۇمىي ئاھالىنىڭ ئاران 0.5 پىرسەنتىنى ئىگىلەي-
 دۇ؛ ياپونىيەدە بولسا ئاران 70 مىڭ مۇسۇلمان
 بار.

ئافرىقىدىكى ئېفىئوپىيەدە 20 مىليون مۇ-
 سۇلمان بولۇپ، ئۇ يەردىكى ئومۇمىي ئاھالىنىڭ
 35 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ كوتىدۋا مۇسۇلمانلىرى
 ئۇ يەردىكى ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 20 پىرسەنتىنى
 ئىگىلەيدۇ؛ زاير مۇسۇلمانلىرى ئومۇمىي ئاھالىنىڭ
 10 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ رۋاندا مۇسۇلمانلىرى
 ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 6 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ؛ كود-
 گو مۇسۇلمانلىرى ئومۇمىي ئاھالىنىڭ 20

قاھىرە سەپىرى

4 - نۆۋەتلىك خەلقئارا قىرائەت مۇسابىقىسىدىن خاتىرە

ما ۋىنجۇن

باشقا، يەنە ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان ئون نەچچە نەپەر چەت ئەللىك باھالاش ھەيئىتىمۇ بار. پۈت-كۈل مۇسابىقە ھەم سۈرلۈك ۋە ئەستايىدىل، ھەم مول ۋە مەزمۇنلۇق ئۆتتى.

مۇسابىقە تۆۋەندىكى تەلەپلەر بويىچە بەش گۇرۇپپىغا بۆلۈنۈپ ئېلىپ بېرىلدى: بىرىنچى گۇرۇپپىدىكىلەر ھاپىزلار (يەنى «قۇرئان كەرىم» نى تولۇق قىرائەت قىلالايدىغانلار) ھەمدە ئۇنىڭ بىر پارىسىنى تەپسىرلىيەلەيدىغانلار؛ ئىككىنچى گۇرۇپپىدىكىلەر ھاپىزلار؛ ئۈچىنچى گۇرۇپپىدىكىلەر نىسپىي قارىيلار (يەنى «قۇرئان كەرىم» نىڭ يېرىمىنى قىرائەت قىلالايدىغانلار)؛ تۆتىنچى گۇرۇپپىدىكىلەر «قۇرئان كەرىم» نىڭ تۆتتىن بىر قىسمىنى جاراڭلىق، چىرايلىق ۋە تەسىرلىك قىرائەت قىلالايدىغانلار؛ بەشىنچى گۇرۇپپىدىكىلەر «قۇرئان كەرىم» نىڭ ئۈچ پارىسىنى قىرائەت قىلالايدىغانلار بولۇپ، ئۇلار، ئاساسەن، ئەرەب تىلى ئىشلەتمەيدىغان مەملىكەت ۋە رايونلاردىن كەلگەن قارىيلارنى نىشان قىلغان.

ھەر بىر گۇرۇپپىدا تۆتتىن بەشكىچە ئەزادىن تەركىب تاپقان باھالاش ھەيئىتى بولۇپ، قارىيلارنى بىر-بىرلەپ يېپىق باھالاپ چىقىشقا مەسئۇل. قىرائەت مەزمۇنىنى ھەيئەتلەر بەلگىلەيدۇ، ئۇلار قىرائەت مەزمۇنىنىڭ باش ئايىتىنى ئوقۇپ بېرىدۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن، قارىي ئۇلاپ ئوقۇپ كېتىدۇ، ۋاقتى تەخمىنەن 15 مىنۇت. قىرائەت بىر قېتىملا

مۇسۇلمانلار ئاممىسىنى ئەزىز «قۇرئان كەرىم» نىڭ ئۇلۇغلىقىنىڭ مۇھىملىقىنى تېخىمۇ ئوبدان چۈشىنىشكە ئىلھاملاندۇرۇش ۋە قوزغاش، «قۇرئان كەرىم» نى ئاجايىپ چىرايلىق قىرائەت قىلىش سەنئىتىنى ئومۇملاشتۇرۇش، مۇسۇلمانلارنىڭ مەدەنىيەت تۇرمۇشىنى بېيىتىش، دۇنيانىڭ ھەرقايسى ئەللىرىدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ ئۆزئارا چۈشىنىشىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن، مىسىر دىنىي ئىشلار فوندى مىنىستىرلىكى 1997-يىلى 1-ئاينىڭ 23-كۈنىدىن 2-ئاينىڭ 4-كۈنىگىچە (رامزان ئېيىدا) پايتەخت قاھىرەدە 4-نۆۋەتلىك خەلقئارا قىرائەت مۇسابىقىسىنى ئۆتكۈزدى.

مىسىر دىنىي ئىشلار فوندى مىنىستىرلىكىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ئەۋەتىشى بىلەن بىز ئۈچەيلەن 1-ئاينىڭ 22-كۈنى ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ قاھىرەگە بېرىپ، جۇڭگو مۇسۇلمانلىرىغا ۋەكىل بولۇپ، مۇسابىقىگە قاتناشتۇق. مۇسابىقىنىڭ كۈتۈۋېلىش گۇرۇپپىسى ئەۋەتكەن مەخسۇس ئادەملەر يىراقتىن كەلگەن ھەرقايسى ئەللەرنىڭ قارىيلىرىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن، ئايروودرومدا كېچە-كۈندۈز ساقلاپ تۇرىدۇ. كەن. بىزنى ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ چەت ئەللىك ئوقۇغۇچىلار سارىيىغا يېقىن "برونېۋىك مېھمانخانىسى" غا ئورۇنلاشتۇردى. بۇ داغدۇغىلىق مۇسابىقىگە 80 نەچچە مەملىكەت ۋە رايوندىن كەلگەن 300 گە يېقىن قارىي قاتناشتى، ئۇنىڭدىن

قېلىندۇ، قارىنىڭ نەتىجىسىنىڭ ياخشى-ناچارلىقى، ئاساسەن، ئۇنىڭ قىرائەت قىلىشتىكى پىش-شىقلىق دەرىجىسىگە، تەلەپپۇزىنىڭ ئۆلچەملىك بولۇش-بولماسلىقىغا، تەجەۋىد قائىدىلىرىنىڭ قېلىپلاشقان-قېلىپلاشمىغان بولۇشىغا، ئاۋازىنىڭ چىرايلىق، راۋان بولۇش-بولماسلىقىغا قاراپ بەلگىلىنىدۇ.

بۇ قېتىمقى داغدۇغىلىق مۇسابىقىگە مىسىر ھۆكۈمىتى يۇقىرى ئېتىبار بەردى. ئىززەتلىك "قەدىر" كېچىسى ئۆتكۈزۈلگەندە مىسىرنىڭ زۇڭ-تۇڭى مۇبارەك، زۇڭلىسى جەنزۇرى، ئەزھەرنىڭ يېڭى شەيخى، دىنىي داھىي تانتاۋى، شۇنىڭدەك دىنىي ئىشلار فوندى مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرى زەقزۇق قاتارلىق رەھبەرلەر قەدەم تەشرىپ قىلىپ، بۇ يەردە بۇرۇنلا كېلىپ كۈتۈپ تۇرغان مۇسابىقە قاتناشچىلىرى ۋە ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىدىن تەكلىپ قىلىنغان قىرائەت شۇناسلىق مۇتەخەسسسلرى ھەمدە شەرقىي جەنۇبىي ئاسىيادىن قاھىرەگە ئوقۇش ئۈچۈن كەلگەن بىر تۈركۈم مۇسۇلمان قىز ئوقۇغۇچىلار بىلەن بىرلىكتە داغدۇغىلىق خاتىرىلەش يىغىنىغا قاتنىشىپ، بۇ قەدىرلىك كېچىنى بىللە ئۆتكۈزدى. ئاخىردا، مۇبارەك زۇڭتۇڭ مۇسا-بىقىدە ئۈستۈنلۈككە ئېرىشكۈچىلەرگە ئۆز قولى بىلەن مۇكاپات تارقىتىشى ھەمدە تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق ئىچىدە نۇتۇق سۆزلىدى.

قىسقىغىنا ئون نەچچە كۈن ئىچىدە، قاھىرە بىزدە ياخشى، ئۈنۈملۈك تەسىر قالدۇردى. مۇسابىقىدىن باشقا ۋاقىتلاردا، بىز دەشت-باياۋاندىكى ئاجايىپ كۆركەم ئەل ئىھرام مۇنارىلىرىنى، ئادەم-باش-شىرتەنلىك ھەيكەللەرنى ساياھەت قىلدۇق،

قەدىمكى يادىكارلىق سالاھىدىدىن قەلئەسىنى ئېكىس-كۇرسىيە قىلدۇق. بىز قەدىمىي مىسىر مەدەنىيىتى زېمىنىدا ئىسلام مەدەنىيىتى مەنبەسىدىن ھۇزۇر ئېلىپ، نۇرغۇن تەسىرات ۋە ئۈنۈم ھاسىل قىلدۇق. بولۇپمۇ بىزنىڭ بۇ مۇنەۋۋەر قارىيلار بىلەن ئۈچ-رىشىشىمىزغا پۇرسەت چىقىپ، ئۇلار بىلەن سەمىيە ئىھۋاللاشتۇق. ماھارەت ئۈستىدە مۇلاھىزە قىلىشتۇق. بۇ بىزدەك ئالغا ئىلگىرىلەش يولى ئۈستىدە ئىزدىنىۋاتقان جۇڭگو قارىيلىرى ئۈچۈن ئېيتقاندا، شەك-شۈبھىسىزكى، قىيىندا قولغا كېلىدىغان ئۆگىنىش پۇرسىتى بولدى. گەرچە ئۆزىمىزنى بۇ خەلقئارالىق مۇنەۋۋەر قارىيلارغا سېلىش-تۇرغاندا، پەرقىمىز ناھايىتى چوڭ بولۇپ، ئۇلار بىلەن بىر سىزىقتا تۇرۇپ مۇسابىقىلىشەلمىسەكمۇ، لېكىن بىزنىڭ تىرىشچانلىقىمىزنى بۇ قېتىمقى مۇسابىقە تولۇق مۇئەييەنلەشتۈرگەنلىكى ۋە ئىلھاملاندۇرغانلىقى ئۈچۈن، ئۆزىمىزنىڭ كېلەچىكىگە تېخىمۇ تولۇق ئىشەنچ ۋە ئۈمىد باغلىدۇق. نۇرغۇن مەملىكەتلەر قىرائەت قىلىشتىن ئىبارەت بۇ گۈزەل چىمەنزىرىلىقتا جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى ئۈچۈن بىر پاكىز جاي تەييارلاپ بېرىشىنى ئۈنۈملىك، بىزنى مۇشۇ پاك جايدا تىرىشىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى. ئاللاڭ مېھرى-شەپقىتىگە مىڭ رەھمەت! ئىنشائاللا، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى ۋە مۇسۇلمانلار ئاممىسىنىڭ ھارماي غەمخورلۇق قىلىپ يېتىش-تۇرۇشى ئارقىسىدا ئىشىنىمىزكى، ئۇزاققا قالماي قىرائەت سەنئىتىنىڭ چېچىكى ۋە تىنىمىزنىڭ ئۇلۇغ زېمىنىدا پۈرەكلەپ ئېچىلىپ، ھەممە جاي خۇش پۇراقلىققا تولغۇسى.

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى ۋە كىلىلىرى ئىسلامىيەت ئالىي كېڭىشىنىڭ 9-نۆۋەتلىك مەجلىسىگە قاتناشتى

لوقمان ما شەنىي

18 نەرب دۆلىتى، 12 ئافرىقا دۆلىتى، 13 ئاسىيا دۆلىتى، 22 ياۋروپا دۆلىتى ۋە كىلىلىرى بار، ئۇنىڭدىن باشقا، ئامېرىكا قىتئەسى ۋە ئاۋسترالىيە قىتئەسىدىكى بەزى دۆلەتلەرنىڭ ۋەكىللىرىمۇ بار. مەجلىسكە 25 نەپەر دىنىي ئىشلار ۋەزىرى، ئىسلام ئەللىرىدىن 15 نەپەر دۆلەت مۇپتسى قاتناشتى. نەرب ئەللىرى ئىتتىپاقى، ئىسلام مەجلىسى تەشكىلاتى، دۇنيا ئىسلام ئىتتىپاقى، ئىسلام مائارىپى، ئىلىم-پەن ۋە مەدەنىيەت تەشكىلاتى، دۇنيا ئىسلام دىنى ۋە قۇتقۇزۇش كېڭىشىنىڭ ئاساسلىق مەسئۇللىرىمۇ مەجلىسكە ئىشتىراك قىلدى. ئۇنىڭدىن باشقا، گرېك ئورتودوكسىيە دىنى، كاتولىك دىنى، خرىستىئان دىنى ۋە ۋاتىكان ۋەكىللىرىمۇ تەكلىپكە بىنائەن مەجلىسكە قاتناشتى.

مەجلىس 7-ئاينىڭ 13-كۈنى چۈشتىن بۇرۇن قۇرئان تىلاۋەت بىلەن باشلاندى. مىسىرنىڭ دىنىي ئىشلار فوندى مىنىستىرى دوكتور مۇھەممەد مەجلىستە مۇبارەك زۇڭتۇڭنىڭ تەبرىك سۆزىنى ئوقۇپ ئۆتتى. مەجلىس مەزگىلىدە چوڭ يىغىندا بېرىلگەن دوكلاتتىن باشقا، ئۈچ مەسىلە ئۈستىدە مەركەزلىك مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىلدى ۋە پىكىر بايان قىلىندى: (1) تارىخىي ئامىللار نۇقتىسىدىن، ئىسلام دىنى بىلەن غەربنىڭ مۇناسىۋىتى ھەققىدە بايان؛ (2) ئىسلام دىنىنىڭ ئۆز جەمئىيىتىدە ياشاۋاتقان غەربىي مۇسۇلمانلارغا بولغان مەۋقەسى، غەرب جەمئىيىتىنىڭ ئۇ يەردە ياشاۋاتقان مۇسۇلمانلارغا بولغان مەۋقەسى؛ (3) بۇنىڭدىن كېيىن ھەرقايسى ساھەلەر بويىچە مۇسۇلمانلار بىلەن غەرب ئوتتۇرىسىدىكى سۆھبەتنى قانداق كۈچەيتىش كېرەك. 7-ئاينىڭ 16-كۈنى چۈشتىن بۇرۇن مەجلىسنىڭ يىپىلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلۈپ «ئىسلامىيەت ئالىي كېڭىشى 9-نۆۋەتلىك (ئاخىرى 27-بەتتە)

نەرب مىسىر جۇمھۇرىيىتى دىنىي ئىشلار فوندى مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرى دوكتور مۇھەممەد ھامىد زەقۇنىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى مۇھەممەد سەئىد ما يۇنغۇ ۋە مۇئاۋىن باش كاتىپى لوقمان ما شەنىي مىسىرغا بېرىپ، 7-ئاينىڭ 13-كۈنىدىن 16-كۈنىگىچە قاھىرەدە ئۆتكۈزۈلگەن ئىسلامىيەت ئالىي كېڭىشىنىڭ 9-نۆۋەتلىك مەجلىسىگە قاتناشتى. بۇ قېتىمقى مەجلىس مىسىر زۇڭتۇڭى مۇبارەكنىڭ غەمخورلۇقى ۋە ئۇيۇشتۇرۇشى بىلەن ئېچىلغان. ئىسلامىيەت ئالىي كېڭىشىنىڭ پەخرىي رەئىسى، مىسىرنىڭ ئەزىم ئىمامى، ئەزھەر شەيخى دوكتور مۇھەممەد سەئىد تانتاۋى، مىسىرنىڭ دىنىي ئىشلار ۋەزىرى، كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى دوكتور ئابدۇسەبۇر مەرزۇق قاتارلىقلار مەجلىسكە ئىشتىراك قىلدى.

مەجلىسنىڭ مۇھاكىمە تېمىسى: «ئىسلام دىنى ۋە غەرب—ئۆتمۈشى، ھازىرى ۋە كەلگۈسى» بولۇپ، ئاساسلىقى «ئىسلام دىنى غەربىي ئىسلام ۋەھىي دىنلار بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈش» دېگەن تېما مۇھاكىمە قىلىندى. مەجلىس شۇنداق دەپ قارايدۇكى، ۋەھىي دىنلارنىڭ ھەممىسىدە ئورتاق ۋەزىپە بار، شۇڭا، ھەرقايسى دىنلارنىڭ پەرقلىق تەرەپلىرى خەلق ئارىسىدىكى ئۆزئارا ھەمكارلىققا توسالغۇ بولالمايدۇ. ھەر خىل مەدەنىيەتنىڭ بىر-بىرىگە ھۆرمەت قىلىشى ۋە خەلق ئارىسىدىكى ئۆزئارا ھەمكارلىق بىز ياشاۋاتقان مۇشۇ دەۋرنىڭ زۆرۈرىيىتى. سۆھبەت ئۆتكۈزۈشتىن مەقسەت بارلىق چۈشىنىشەسلىكلەرنى تۈگەتتىپ، ئۆزئارا سەمىمىي ھەمكارلىق ئورنىتىشتىن ئىبارەت. مەجلىسكە 70دىن ئارتۇق دۆلەت ۋە رايوندىن كەلگەن 200دىن ئارتۇق ۋەكىل قاتناشتى، بۇنىڭ ئىچىدە

ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى ئوقۇش

ۋاڭ گىنىڭ

تىدىلا مەكتەپكە بارىدىكەن، دەرىستىن سىرتقى پا-
ئالىيەتلەرنىڭ ھەممىسى مۇشۇ ساراي ئىچىدە ئې-
لىپ بېرىلىدىكەن. ساراينىڭ ئىچىدە مەسچىت،
مۇنچا، ماگىزىن، كۈتۈپخانا، پوچتا-تېلېگراف، ئاش-
پۈزۈل، گېزىت-ژۇرنال كۆرۈش بۆلۈمى، سىنئالغۇ
قويۇش بۆلۈمى قاتارلىق ھەر خىل پائالىيەت مەر-
كەزلىرى تەل ئىكەن. ساراينىڭ ئىچى بەش باشقۇ-
رۇش رايونىغا بۆلۈنگەن بولۇپ، باشقۇرۇش رايونى
ئوقۇغۇچىلارنىڭ ياتاق، تاماق قاتارلىق خوجىلىق
ئىشلىرىغا مەسئۇل بولىدىكەن، ھەربىر رايوندا بىر-
دىن ئۈچە (ئاممىۋى) ئاشخانا بار بولۇپ، ئوقۇ-
غۇچىلارنى ھەر قېتىمقى تاماقتا پولو، توخۇ گۆشى،
سوغۇق سەي ۋە مېۋە-چېۋە قاتارلىقلار بىلەن
تەمىنلەيدىكەن.

چەت ئەللىك ئوقۇغۇچىلار بىر ئادەم بىردىن
ياتاقتا تۇرىدىكەن، ياتاقتا كارىۋات، كىيىم ئىشكابى،
ئۈستەل قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى تولۇق ئىكەن.
تاماق، ياتاق راسخوتىنى پۈتۈنلەي مەكتەپ كۆتۈ-
رىدىكەن، ساراي دەرۋازىسىدا ساقچىلار پوشتا تۇرد-
ىدىكەن، ساراي ئىچىدە ھەر خىل مەدەنىيەت-كۆ-
گۈل ئېچىش پائالىيەتلىرى بولۇپ تۇرىدىكەن. ھەر
خىل توپ مۇسابىقىلىرى، لېكسىيەلەر، بىرلەشمە
دوستلۇق يىغىلىشلىرى ئۆتكۈزۈلۈپ تۇرىدىكەن،
ئوقۇغۇچىلارنى ھەقسىز تەشكىللەپ، مەنزىرىلىك
جايلار ۋە ئاسارەتلىقلەرنى سەيلە-ساياھەت قىلدۇ-
رىدىكەن، ھەر خىل ھەقسىز ئۆگىنىش سىنىپلىرى،
مەسىلەن، ھۆسن خەت، سۈرەتكە تارتىش، ئىنگ-
لىزچە ئۆگىنىش سىنىپلىرىنى ئېچىپ بېرىدىكەن،

ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتى (جامئەل ئەزھەر)
مىلادى 972-يىلى فاتىمىيە سۇلالىسىنىڭ سەر-
كەردىسى جەۋھەر سالدۇرغان قاھىرە جامەسى ئاسا-
سىدا، پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ
قىزى بۇۋى فاتىمە زەھرىنى خاتىرىلەش ئۈچۈن
نامى "ئەزھەر" گە ئۆزگەرتىلىپ، تەدرىجىي تەرەق-
قى قىلىپ، ھازىرقى ھالەتكە كەلگەن ئۇنىۋېرسال
ئۇنىۋېرسىتېت.

مەن 1994-يىلى 11-ئايدا جۇڭگو ئىسلام
جەمئىيىتى ئوقۇشقا ئەۋەتكەن ئوقۇغۇچىلار قاتارىدا
بۇ يەرگە كېلىپ، مەزكۇر ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ چەت
ئەللىك ئوقۇغۇچىلار سارىيىغا چۈشتۈم. بۇ چەت
ئەللىك ئوقۇغۇچىلار سارىيى، ھەقىقەتەن، ئىسمى
جىسمىغا لايىق ساراي ئىكەن. سارايدا 34
ئوقۇغۇچىلار ياتاق بىناسى بولۇپ، 120 دۆلەتتىن
كەلگەن 2500 دىن ئارتۇق چەت ئەللىك ئوقۇغۇ-
چىلار ياتىدىكەن. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئامېرىكا، ئەنگ-
لىيە، فرانسىيە، ياپونىيە، روسىيە ۋە ئافرىقا ئەللى-
رىدىن كەلگەن ئوقۇغۇچىلار بار ئىكەن؛ رەڭگى-
روپىدىن قارىغاندا، سېرىق تەنلىك، ئاق تەنلىك،
قارا تەنلىك ۋە قوڭۇر تەنلىكلەرمۇ بار ئىكەن؛
ئۇلارنىڭ كىيىنىشلىرىمۇ رەڭگارەڭ بولۇپ، بەزىلە-
رى ئۇزۇن كۆڭلەك، بەزىلىرى قىسقا شىم، بەزىلە-
رى جىلتىكە كىيىۋالدىكەن، بەزىلىرى ئۇچىسىغا
يۆگىمەك يۆگۈۋالدىكەن. بۇ سارايدا تۇرىدىغانلار-
نىڭ ھەممىسى ئەرلەر بولۇپ، قىز ئوقۇغۇچىلارنىڭ
بۇ يەرگە كىرىشى مەننى قىلىنىدىكەن.
بۇ يەردىكى ئوقۇغۇچىلار دەرس ئۆتكەن ۋاق-

ئومۇمىي پاراۋانلىق ۋە خارجى ئىشلىرى يۈكسەك دەرىجىدە مۇستەقىل بولۇپ، مىسىر مائارىپ مىنىستىرى تىرلىكىنىڭ باشقۇرۇشىغا كىرمەيدىكەن. ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇدىرى (مىنىستىر دەرىجىلىك) ئەزھەر كومىتېتىنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن، زۇڭتۇڭ تەرىپىدىن تەيىنلىنىدىكەن. ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتى دائىم مىسىر جۇمھۇرىيىتىگە ۋاكالىتەن چەت ئەللەر بىلەن مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش كېلىشىمى ئىمزا-لايدىكەن ۋە ئۇنى ئىجرا قىلىدىكەن. چەت ئەللەر-گە ئالىملارنى ئەۋەتىدىكەن ۋە چەت ئەللىك ئوقۇ-غۇچىلارنى قوبۇل قىلىدىكەن.

مىسىرلىقلار قىزغىن، ئوچۇق كۆڭۈل بولۇپ، گەپ-سۆزگە ئۇستا ۋە ئالاقىلىشىشقا ماھىر كېلىدۇ. كەن، مەن ھەر قېتىم بىرەر ئىش بىلەن سىرتقا چىققىنىمدا، نۇرغۇن مىسىرلىقلار ئۈزلۈكسىز يېنىمغا كېلىپ، قايسى دۆلەتتىن كەلگىنىمنى سورىشىپ كېتىدۇ، مەن ئۆزۈمنىڭ جۇڭگولۇق ئىكەنلىكىمنى دەپ بەرگەندە، ئۇلار خۇشال بولۇشۇپ، مېنى چىڭ قۇچاقلۇپ، چايغا تەكلىپ قىلىدۇ، ئۆيىگە مېھمانغا چاقىرىدۇ، ئاندىن جۇڭگونىڭ ھەر جەھەتتىكى ئەھۋاللىرىنى سورىشىپ كېتىدۇ. چەت ئەللىك ئوقۇغۇچىلار سارىيىدىكى ھەرقايسى ئەللەر ئوقۇغۇچىلىرىمۇ جۇڭگوغا تەلپۈنىدىكەن ۋە ئاپىرىن ئوقۇيدىكەن، مېنىڭ ياتقىمىدىمۇ دائىم ئادەم ئۈزۈلمەيدۇ، ئۇلاردىن بەزىلىرى مەندىن جۇڭگوغا دائىر كىتاب-ژۇرنال، رەسىملىك ژۇرنال ۋە ماتېرىيال ئارىيەت ئالىدۇ، بەزىلىرى مەندىن جۇڭگونىڭ سەيلى-سايھەت ۋە سودا-تىجارەت ئەھۋاللىرىنى سورىشىدۇ، بەزىلىرى كىرىپ ماڭا كىچىك سوۋغىلارنى تەقدىم قىلىشىدۇ، بەزىلىرى مەن بىلەن ماركا، تەڭگە پۇللارنى ئالماشتۇرۇشىدۇ، يەنە بەزىلىرى بولسا، مەندىن خەنزۇچە ئۆگىنىدۇ. مەن مىسىردا ئۆگىنىش جەريانىدا، نۇرغۇن چەت ئەللىك دوستلارنىڭ جۇڭگوغا بولغان مېھىر-مۇھەببىتىنى ۋە ئىززەت-ھۆرمىتىنى ھېس قىلىپ، جۇڭگولۇق بولغىنىمغا ئىپتىخارلاندىم ۋە مەغرۇرلاندىم.

كىتاب-ژۇرنال كۆرگەزمىسى، مەدەنىيەت بايرىمى، ماقالە يېزىش ۋە نۇتۇق سۆزلەش مۇسابىقىسى قاتارلىق پائالىيەتلەرمۇ ئۇيۇشتۇرۇلۇپ تۇرىدىكەن. ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تارىخى ئۇزاق، كۆلىمى چوڭ بولۇپ، قۇرۇلغىنىغا 1020 نەچچە يىل بولغان، ھازىر مەزكۇر ئۇنىۋېرسىتېتتا ئوقۇۋاتقان ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى 150 مىڭدىن ئاشىدىكەن، ئۇنىۋېرسىتېت 49 ئىنستىتۇتقا بۆلۈنگەن بولۇپ، قاھىرە، ئىسكەندەرىيە، ئاسۋان قاتارلىق ئۆلكىلەرگە جايلاشقان، ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىلىرى 20 مىڭدىن ئاشىدىكەن. ئۇنىۋېرسىتېت قارىمىقىدا دارىلمۇئەللىمىن ۋە ئوتتۇرا-باشلانغۇچ مەكتەپ، قىرائەت مەكتىپى قاتارلىقلار 1100 دىن ئارتۇق بولۇپ، بىر مىليوندىن ئارتۇق ئوقۇغۇچىسى، 120 مىڭدىن ئارتۇق ئوقۇتقۇچى، ئىشچى-خىزمەتچىسى بار ئىكەن، دارىلمۇئەللىمىن، قىرائەت مەكتىپى ۋە ئوتتۇرا مەكتەپ سىنىپلىرىدا 20 مىڭدەك چەت ئەللىك ئوقۇغۇچى ئولتۇرۇپ قۇيىدىكەن. ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتى قارىمىقىدىكى دوختۇرخانا، دېھقانچىلىق مەيدانى، تەتقىقات يۇرتلىرى، پاراۋانلىق ئورگانلىرى قاتارلىقلار ناھايىتى كۆپ ئىكەن.

ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىغا تەۋە مەكتەپلەرنىڭ ھەممىسىدە، ھەقسىز مەجبۇرىي مائارىپ يولغا قويۇلغان، ئوغۇل-قىزىلارنىڭ مەكتەپلىرى ئايرىم-ئايرىم تەسىس قىلىنغان، چەت ئەللىك ئوقۇغۇچىلار ۋە ئائىلىسىدە تۇرمۇش قىيىنچىلىقى بار ئوقۇغۇچىلارغا مەكتەپ تەرىپىدىن تاماق، ياتاق، ئوقۇش مۇكاپات پۇلى، ئوقۇشقا ياردەم پۇلى قاتارلىقلار بېرىلىدىكەن.

ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئالىي باشقۇرۇش ئورگىنى ئەزھەر كومىتېتى بولۇپ، ئابروپلۇق، ئەخلاقىي پەزىلەت ۋە ئىلىم-پەندە نوپۇزلۇق بىر ئالىم دېموكراتىك سايلام ئارقىلىق ئەزھەر شەيخى (مۇئاۋىن زۇڭلى دەرىجىلىك) لىكىگە سايلانىدۇ. ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ بارلىق ئوقۇتۇش،

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى زىيارەت ئۆمىكى شياڭگاڭ، ئاۋمېنلارنى زىيارەت قىلدى

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى سالىھ ئەن شۆبىي ئاخۇن ئۆمەك باشلىقى، مۇئاۋىن رەئىس، قوشۇمچە باش كاتىپ مۇھەممەد ھەنەفى ۋەن ياۋبىڭ مۇئاۋىن ئۆمەك باشلىقى بولغان، يەتتە كىشىدىن تەركىب تاپقان جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى زىيارەت ئۆمىكى شياڭگاڭ جۇڭخۇا ئىسلام دىنى مېھرى-شەپقەت ئۇيۇشمىسى، شياڭگاڭ جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى ۋە شياڭگاڭ ئىسلام بىرلەشمە مەسنىنىڭ ئايرىم-ئايرىم ئەۋەتكەن تەكلىپىگە بىنا ئەن، 1997-يىلى 7-ئاينىڭ 31-كۈنىدىن 8-ئاينىڭ 4-كۈنىگىچە شياڭگاڭدا، ئاۋمېن ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ تەكلىپىگە بىنا ئەن 8-ئاينىڭ 5-كۈنىدىن 7-كۈنىگىچە ئاۋمېندا زىيارەتتە بولدى. بۇ شياڭگاڭ ۋەتەن قوينىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى ئۇيۇشتۇرغان تۇنجى ئۆمەك بولۇپ، ئۆمەكتىكىلەر شياڭگاڭدا زىيارەت قىلىش جەريانىدا، شياڭگاڭدىكى ئىسلام تەشكىلاتلىرى مەسئۇللىرى بىلەن قىزغىن ۋە سەمىمىي كەيپىيات ئىچىدە سۆھبەتلەشتى، سۆھبەتتە ھەر ئىككى تەرەپ شياڭگاڭنىڭ ۋەتەن قوينىغا قايتىپ كەلگەنلىكىنىڭ زور ئەھمىيىتىنى ھەم ئۆزلىرىنىڭ خۇشاللىقىنى ئىزھار قىلىشتى، شۇنداقلا ئىچكىرىدىكى مۇسۇلمانلار بىلەن شياڭگاڭدىكى مۇسۇلمانلار ئارىسىدا ئالاقە ۋە بېرىش-كېلىشىنى كۈچەيتىش، ئىسلام مائارىپى ۋە دىنىي پائالىيەتلەر جەھەتتە ئالماشتۇرۇش ۋە ھەمكارلىقنى

قاتناشتۇرۇش قاتارلىق مەسىلىلەر ئۈستىدە سەمىمىي پىكىر ئالماشتۇردى. ئۆمەكتىكىلەر شياڭگاڭ ئىسلام تەشكىلاتلىرىنىڭ ھەمراھلىقىدا شياڭگاڭدىكى مەسچىتلەرنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى ۋە جىۋلۇڭ مەسچىتىدە 2000دىن ئارتۇق مۇسۇلمانلار بىلەن بىرلىكتە جۈمە نامىزى ئۆتتى.

ئاۋمېن ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى شى يېڭۇ ئەپەندى ئۆزى شەخسەن شياڭگاڭغا بېرىپ، ئۆمەكتىكىلەرنى ئاۋمېنغا باشلاپ كەلدى. ئاۋمېندا مۇسۇلمانلار ئاز بولۇپ، ئۇلارنىڭ پەقەت كىچىك رەك بىر مەسچىتى بار ئىكەن، ئۆمەكتىكىلەر بۇ مەسچىتتە ناماز ئۆتتى ۋە ئاۋمېن ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ئەزالىرى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزدى. شى يېڭۇ ئەپەندى ئاۋمېندا چوڭراق بىر مەسچىت ۋە بىر ئىسلام مەدەنىيىتى مەركىزى قۇرۇشقا تەييارلىق نىۋاتقانلىقىنى ئېيتتى ۋە بۇ يېڭى مەسچىت بىلەن مەركەزنىڭ رەڭلىك چېرتىۋۇزىنى كۆرسەتتى.

شياڭگاڭ، ئاۋمېندىكى مۇسۇلمان قېرىنداشلارنىڭ ئەتراپلىق ئورۇنلاشتۇرۇشى، كۆڭۈل قو-يۇپ خەۋەر ئېلىشى، قىزغىن كۈتۈۋېلىشى ھەمدە شىنخۇا ئاگېنتلىقىنىڭ شياڭگاڭ شۆبىسى بىلەن ئاۋمېن شۆبىسىنىڭ يېقىندىن ياردەم بېرىشى ۋە غەمخورلۇق قىلىشى نەتىجىسىدە، ئۆمىكىمىز ئۆز زىيارىتىنى ئوڭۇشلۇق تاماملاپ، 8-ئاينىڭ 7-كۈنى قايتىپ كەلدى.

(ھاجى مەھمۇدى)

مەملىكەتلىك 2-نۆۋەتلىك ۋەز-تەبلىغ مۇسابىقىسى كېلەر يىل ئۆتكۈزۈلىدۇ

مەملىكىتىمىزدە ئىسلام دىنى ساھەسىدىكىلەرنىڭ دىنىي پائالىيەتلەرنى نورمال قانات يايدۇرۇشىغا يەنىمۇ تۆرتكە بولۇش، دىنىي خادىملارنىڭ سىياسىي ساپاسىنى ۋە دىنىي بىلىم سەۋەبىسىنى ئۆستۈرۈش، ئۇلارغا ئۆگىنىش، ئالماشتۇرۇش، مۇھاكىمە قىلىش پۇرسىتى يارىتىپ بېرىش مەقسىتىدە، جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى گوۋۇيۈەن دىن ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن 1998-يىلىنىڭ 2-پەسلىدە مەملىكەتلىك 2-نۆۋەتلىك ۋەز-تەبلىغ مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈشنى قارار قىلدى.

بۇ مۇسابىقىگە 50 ياشتىن تۆۋەن، ھازىر ئاخۇنلۇق قىلىۋاتقان ياكى دىنىي ئىشلار خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان دىنىي خادىملار قاتنىشىدۇ.

ۋەز-تەبلىغ مەزمۇنى:

1. ئىسلام ئەقىدىلىرى (ئىسلام پەلسەپەسىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)؛
2. ئىسلام ئەدەب-ئەخلاقى (ۋەتەننى سۆيۈش؛ ئىككى دۇنيالىق بەخت-سائادەت؛ بۇ دۇنيالىققا ئەھمىيەت بېرىش؛ تىرىشىپ ئالغا يۈكسەلىش؛ تىنچلىقنى سۆيۈش ۋە تاجاۋۇزچىلىققا قارشى تۇرۇش؛ ھەققانىيەتنى تەشەببۇس قىلىش؛ ئىتتىپاقلىق ۋە ھەمكارلىق؛ پاكلىق ۋە ئۆزىنى تۇتۇش؛ سەمىمىيلىك ۋە ئادىللىق؛ ئاتا-ئانىغا ۋاپادار بولۇش؛ چوڭلارنى ھۆرمەتلەپ، كىچىكلەرنى ئاسراش؛ ئۆگىنىشكە ئىلھام بېرىش؛ بىلىمگە ھۆرمەت قىلىش؛ دانىشمەنلەرنى ئىززەتلەش؛ ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىش؛ مائارىپنى تەرەققىي قىلدۇرۇش؛ مېھرى-شەپقەتلىكنى تەشەببۇس قىلىش؛ قۇتقۇزۇش ۋە سەدىقە؛ باشقىلارغا ياخشى مۇئامىلىدە بولۇش؛ نامراتلارنى يۆلەپ، مېھرى-مەھكىمىگە يار-يۆلەكتە بولۇش؛ ئەمگەكنى سۆيۈش، تازىلىققا رىئايە قىلىش قاتارلىقلار)؛
3. شەرىئەت قائىدە-نىزاملرى (ئىسلام دىنىدىكى بەش رۇكۇنغا مۇناسىۋەتلىك بىلىملەر ۋە بەش رۇكۇنغا بەجا كەلتۈرۈشكە دائىر تۈرلۈك شەرىئەت بەلگىلىمىلىرى، ئىسلام دىنىنىڭ يېمەك-ئىچمەك جەھەتتىكى تەقىپ تۈزۈمى، نىكاھ تۈزۈمى، دەپنە تۈزۈمى، ئىجتىمائىي ئالاقە رەسمىيەتلىرى، دۆلەت قانۇنىغا ئەمەل قىلىش قاتارلىقلار)؛

4. ئىسلام دىنى تارىخى، ئىسلام دىنى ھېيت-ئايەملىرى؛
- مۇسابىقىگە قاتناشقۇچىلار يۇقىرىدىكى مەزمۇنلاردىن مەلۇم بىر نۇقتىنى تاللاپ، «قۇرئان كەرىم»، «ھەدىس شەرىپ» ۋە تەپسىرلەردىن تولۇق دەلىل نەقىل كەلتۈرۈپ، شۇ مەسىلىنى ئەتراپلىق ۋە چوڭقۇر شەرھلەپ بېرىش ئاساسىدا ۋەز-تەبلىغ تەييارلىق قىلىشى لازىم (مۇھىم نۇقتا ئېنىق بولمىغان، بىر قاتار مەسىلىلەر ئاز-ئازدىن شەرھلەنگەن ۋەز-تەبلىغ ماقالىلىرى قوبۇل قىلىنمايدۇ)؛
- مۇسابىقىگە دائىر كونكرېت تەلەپلەر ئۆلكىلىك، ئاپتونوم رايونلۇق، بىۋاسىتە قاراشلىق شەھەرلىك ئىسلام جەمئىيەتلىرىگە ئۆتۈرۈلدى، بۇ نۆۋەتلىك مۇسابىقىگە قاتنىشىشنى تەلەپ قىلغۇچىلار 12-ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن بۇرۇن ئىسلام يەرلىك ئىسلام جەمئىيەتلىرى بىلەن ئالاقىلاشسا بولىدۇ. يەرلىك ئىسلام جەمئىيەتلىرى ۋەز-تەبلىغ ماقالىلىرىنى جەمئىيىتىمىزگە يوللاپ بەرگەندىن كېيىن، تەلەپكە ئۇيغۇن بولغانلىرى تاللىنىپ، رەسمىي مۇسابىقىگە قاتناشتۇرۇلىدۇ ۋە بۇلاردىن تاللانغانلىرى جەمئىيىتىمىز نەشر قىلماقچى بولۇۋاتقان «ۋەز-تەبلىغلەر توپلىمى» غا كىرگۈزۈلىدۇ.

تۇرپان ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى 2-نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 4-سانلىق دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنى ئېچىلدى

تۇرپان ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى 2-نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 4-سانلىق دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنى 1997-يىلى 9-ئاينىڭ 8-كۈنىدىن 9-كۈنىگىچە ۋىلايەتلىك سىياسىي مەكتەپتە ئېچىلدى.

يىغىنغا ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرىي مەھكىمە، سىياسىي كېڭەش مەسئۇللىرى كېلىپ ئەزا-لارنى يوقلىدى ۋە يىغىننىڭ ئېچىلغانلىقىنى تەبرىكلىدى.

بۇ قېتىمقى يىغىنغا ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى، ھەرقايسى ناھىيە (شەھەر) لىك بىرلىك سەپ بۆلۈمى، مىللەتلەر-دىن ئىشلىرى ئىدارىسى ۋە ئىسلام جەمئىيەتلىرىنىڭ مەسئۇللىرى، تەكلىپ ۋەكىللەردىن بولۇپ 30 دىن ئارتۇق كىشى قاتناشتى.

يىغىندا ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ئىشلارغا مەسئۇل مۇئاۋىن رەئىسى زۇنۇن

ئىسمائىل ئاپتونوم رايوندا ئېچىلغان ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام جەمئىيىتى 5-نۆۋەتلىك كومىتېتى 2-سانلىق دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنىنىڭ روھىنى يەتكۈزدى. ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى ئابدۇرەھىم قارىي ھاجىم ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى 2-نۆۋەتلىك كومىتېتى 3-سانلىق دائىمىي ھەيئەت ئەزالىرى يىغىنىغا ۋاكالىتەن خىزمەت دوكلاتى بەردى.

يىغىندا ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ ئەزاسى كېرەم ئىبراھىم، مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيىسى ئابلا قاسىم قاتارلىق ۋىلايەت رەھبەرلىرى ۋىلايەتلىك پارتكوم، مەمۇرىي مەھكىمىگە ۋاكالىتەن مۇھىم سۆز قىلىپ، ھەر دەرىجىلىك ئىسلام جەمئىيەتلىرى، كەڭ دىنىي زاتلاردىن كۈتىدىغان ئۈمىد ۋە تەلەپلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. (شاھمەردان ئىمىنىياز)

بۈگۈر ناھىيىسىدىكى دىنىي زاتلار ئېكسكۇرسىيە ۋە ئۆگىنىشكە ئۇيۇشۇرۇلدى

بۈگۈر ناھىيىلىك پارتكوم بىرلىك سەپ بۆلۈمى، خەلق ھۆكۈمىتى مىللەتلەر-دىن ئىشلىرى ئىدارىسى ۋە ئىسلام جەمئىيىتى بۇ يىلى 9-ئاينىڭ 18-كۈنىدىن 21-كۈنىگىچە "بەشتە ياخشى" مەسچىتلەرنىڭ ئىماملىرى، "بەشتە ياخشى" دىنىي زاتلار ۋە ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەتلىرىنى ئاساس قىلغان ھالدا 35 دىنىي زاتنى بايىنغولىن تەۋەسىدىكى قاراشەھەر، باغراش ناھىيىلىرى ۋە كورلا شەھىرىنى ئېكسكۇرسىيە ۋە ئۆگىنىش قىلىشقا ئۇيۇشتۇردى. دىنىي زاتلار بۇ ناھىيە ۋە شەھەرلەردىكى مەسچىتلەرنىڭ جەمئىيەت مۇقىملىقىنى ساقلاش، دىنىي پائالىيەت سورۇنلىرىنى

ياخشى باشقۇرۇش، قوشۇمچە ئىگىلىك بىلەن شۇغۇللىنىپ، مەسچىتلەرنىڭ ئىقتىسادىنى راۋاجلاندۇرۇش ئارقىلىق مەسچىتلەرنىڭ ئۆزىنى ئۆزى قامداش مەسلىسىنى ھەل قىلىش، مەسچىتلەرنىڭ مۇھىتىنى گۈزەللەشتۈرۈش تەجرىبىلىرىنى ۋە بۇ ناھىيە، شەھەرلەرنىڭ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىشتىن بۇيان بارلىققا كەلگەن جەمئىيەت تەرەققىياتى ۋە پەن-تېخنىكا تەرەققىياتى قاتارلىق ئەھۋاللىرىنى ئۆگەندى ھەمدە باشئەگم سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسى، "بەشتە ياخشى" مەسچىتلەر ۋە باغراش كۈلى قاتارلىق جايلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى. بۇ قېتىمقى ئېكسكۇرسىيە ۋە ئۆگىنىش ئارقىلىق دىنىي

زاتلار ياخشى تەسىراتلارغا ئىگە بولۇپ، قايتىپ بارغاندىن كېيىن بۇ جايلارنىڭ ئىلغار تەجرىبىلىرىدىن ئۆز جايلىرىدا قانات يايدۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. بۇ قېتىمقى ئېكسكۇرسىيە بۈگۈر ناھىيىسىدە.

دىكى دىنىي زاتلارنى ئۆز خىراجىتى بىلەن شىمالىي ۋە جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇناسىۋەتلىك جايلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇرغاندىن كېيىن ئۆز ئوبلاستىدا ئۇيۇشتۇرۇلغان 2-قېتىملىق ئېكسكۇرسىيە بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. (تۇيغۇن ئابدۇرەھىم)

ئالىي مەكتەپلەرگە ئۆتكەنلەرگە ئوقۇش مۇكاپاتى تەسىس قىلغان مەسچىت

بېيجىڭ شەھىرىنىڭ مىنتۇگۇ رايونىدىكى چىڭزى مەسچىتى ئۆز تەۋەسىدىكى خۇيزۇلارنىڭ پەن-مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈپ، ئىقتىساد ۋە مەدەنىيەت جەھەتلەردە ئەتراپتىكى ئالغا كەتكەن قېرىنداش مىللەتلەرگە قارىغاندا ئارقىدا قېلىۋاتقان ھالىتىنى تېزىگەرتىپ، دەۋر قەدىمىگە يېتە-شۈبھىلىشىنى تېزلىتىش ئۈچۈن، ھەر يىلى مەسچىت-نىڭ ئۆزىنى ئۆزى قامداش خىراجىتى كىرىمىدىن 20 مىڭ يۈەن ئاجرىتىپ، ئوقۇش مۇكاپاتى تەسىس قىلىش بىلەن، خۇيزۇ پەرزەنتلىرىنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشىغا ئىلھام بېرىپ، ياخشى ئۈنۈم ھاسىل قىلغان ھەم مۇسۇلمانلارنىڭ قىزغىن ئالغىشى ۋە ماختىشىغا سازاۋەر بولغان.

سېنىپىغا ئۆتكەن ئوقۇغۇچىغا 3000 يۈەن، مەخسۇس كۇرس (ئالىي تېخنىكوم) سېنىپىغا ئۆتكەن ئوقۇغۇچىغا 2000 يۈەن بېرىلىدۇ؛ قالغان قىسمى شۇ ئوقۇغۇچى ئوقۇش پۈتتۈرۈپ، مەكتەپ پۈتتۈرۈش گۇۋاھنامىسىنى ئېلىپ كەلگەندە بېرىلىدۇ. ناۋادا ئارىلىقتا ئوقۇشتىن سەۋەبسىز چېكىنىپ كەتكەن بولسا، ئوقۇش مۇكاپات پۇلى قايتۇرۇۋېلىنىدۇ.

بۇ تۈزۈم 1994-يىلى يولغا قويۇلغاندىن بېرى ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىپ ئۆتكەن ئۈچ نەپەر خۇيزۇ پەرزەنتى بۇ ئوقۇش پۇلىدىن بەھرىمەن بولۇپ، مۇسۇلمانلار ئارىسىدا چوڭ تەسىر قوزغىغان. ئۇلار ئوقۇش مۇكاپات پۇلى بېرىدىغان چاغدا مەخسۇس يىغىن ئېچىپ، بۇ مۇكاپات پۇلىغا ئېرىشكەن ئوقۇغۇچىنى تەبرىكلەيدىكەن، مۇناسىۋەتلىك زاتلار، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئائىلە باشلىقى سۆزلەيدىكەن، ئوقۇشقا ئۆتكەن ئوقۇغۇچىمۇ چوقۇم ياخشى ئوقۇپ، جامائەتنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويمايدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدىكەن. بۇ ئەھۋال جامائەت ئارىسىدىمۇ، خۇيزۇ ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدىمۇ ناھايىتى ياخشى تەسىر پەيدا قىلغان. جامائەتتىن بەزىلەر: "بۇ ھەقىقەتەن يېڭى بىر ئىش بولدى، ئىلگىرى بىز جامائەت مەسچىتىنى باقاتتۇق، ئەمدىلىكتە مەسچىت ئۆزىنىڭ تىجارەت كىرىمىدىن پۇل ئاجرىتىپ جامائەتكە ياخشى ئىش قىلىپ بېرىۋاتىدۇ، مانا بۇ ئىسلاھات-ئېچىۋېتىشنىڭ مېۋىسى دېيىشكەن."

(لىۋ چىشىڭ، ياك داۋشىڭ)

ئۇلارنىڭ كۈنكەرت ئۇسۇلى مۇنداق بولغان: مىنتۇگۇ رايونىغا تەۋە خۇيزۇ ئوقۇغۇچىلا بولىدىكەن، ئالىي مەكتەپ ۋە ئىسلام ئىنىستىتۇتىغا ئىمتىھان بېرىپ ئۆتسىلا، مەكتەپنىڭ قوبۇل قىلىش ئۇقتۇرۇشى ۋە رايونلۇق خەلق ئىشلىرى تارمىقىنىڭ ئىسپاتنامىسى، ئۆزىنىڭ نوپۇس كىنىشكىسى ھەم كىملىكى (سالاهىيەت گۇۋاھنامىسى) نى ئېلىپ كەلسە، ئوقۇش مۇكاپاتى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى تەكشۈرۈپ لايىقەتلىك دەپ قارىغاندىن كېيىن ئوقۇش مۇكاپاتى بېرىدۇ. بۇنىڭ ئۆلچىمى: ئالىي مەكتەپنىڭ تولۇق كۇرس سېنىپىغا ئۆتكەن ئوقۇغۇچىغا 5000 يۈەن، مەخسۇس كۇرس (ئالىي تېخنىكوم) سېنىپىغا ئۆتكەن ئوقۇغۇچىغا 3000 يۈەن مۇكاپات بېرىلىدۇ. بۇ پۇل ئىككى قېتىمغا بۆلۈپ بېرىلىدۇ. بىرىنچى قېتىمدا تولۇق كۇرس

ئابدۇقادىر ھاجىم سانجۇ يېزىسىدىكى نامراتلارغا 100 مىڭ يۈەن ياردەم قىلدى

ئابدۇقادىر ھاجىم 1987-يىلى سانجۇ يېزىسىدىكى دېھقانلارنىڭ بۇغدايلىرىنى كەلكۈن سۈيى ۋەيران قىلىۋەتكەندە، نامرات دېھقانلارغا 20 مىڭ كىلوگرام بۇغداي ياردەم قىلغان. 1989-يىلى 8-كەنت مەسچىتىنىڭ خەتەرلىك ھالدا ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ تەستىقلىشى بىلەن مەسچىتنى يېڭىلاپ سېلىپ بەرگەن. شۇنىڭدىن بۇيان نامراتلارغا ھەر يىلى پۇل ئەۋەتىپ كېلىۋاتقان بولۇپ، بۇ يىلى 8-ئايدا ئابدۇقادىر ھاجىم سانجۇ يېزىسىغا تۇققانلىرىنى يوقلاپ كەلگەندە، يەنە نامرات، مېيپىلاردىن 144 كىشىگە 27 مىڭ 100 يۈەن ياردەم قىلدى ھەمدە بۇنىڭدىن كېيىن داۋاملىق ياردەم قىلىپ تۇرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. (ئابلېمىت مۇھەممەت)

گۇما ناھىيىسىنىڭ سانجۇ يېزىسىدىكى نامرات، مېيپى، "بەشتە كاپالەتلىك ئائىلە" لەر سەئۇدى ئەرەبىستاندا ئولتۇرۇشلۇق ۋەتەنپەرۋەر مۇھاجىر ئابدۇقادىر ھاجىمنىڭ 100 مىڭ يۈەندىن ئارتۇق قىممىتىدىكى نەق پۇل ۋە جىددىي ئېھتىياجلىق ماددىي بۇيۇم ياردەم قىلىشىغا ئېرىشتى. ئابدۇقادىر ھاجىم گۇما ناھىيىسىنىڭ سانجۇ يېزىسىدىن بولۇپ، 1947-يىلى سەئۇدى ئەرەبىستانغا چىقىپ كەتكەنىدى. ئۇ شۇنىڭدىن تارتىپ تېرىشىپ ئىشلەپ، ھالال تەر ئاققۇزۇش بەدىلىگە ئائىلە ئىقتىسادى كۆرۈنەرلىك ياخشىلىنىپ، كاتتا بايلار قاتارىدىن ئورۇن ئالدى. ئۇ بېيىغاندا ئۆز يۇرتىنى، ئاجىز، مېيپى، نامرات قېرىنداشلىرىنى بىر مىنۇتمۇ ئېسىدىن چىقارمىدى.

♥ زۇرنىلىمىز ئىنانچىلىرىغا تەشەككۈر ♥

ئۇيغۇرچە «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلى قايتا ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن بۇيان، ژۇرنالدىن بەھرىمەن بولغان بىر قىسىم دىنىي قېرىنداشلار، زۇرنىلىمىز زوقمەنلىرى ۋە مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار ئۈزلۈكسىز تۈردە ئۆز ئىختىيارى بىلەن خالىسا ئىئانە ئەۋەتىپ، مۇسۇلمانلارنىڭ بۇ ژۇرنالنى قىزغىن قوللايدىغانلىقىنى ئىپادىلىدى. ژۇرنىلىمىز تەھرىر بۆلۈمى ئۇلارغا مىڭ مەرتىۋە تەشەككۈر ئېيتىدۇ.

ئاللاتائالا ئۇلارغا ئىككى ئالەملىك بەخت-سائادەت ئاتا قىلغاي، ئامىن!
ئىئانە قىلغۇچىلارنىڭ ئىسىم شەرىپى:

1. ئاقچى ناھىيىسىدىن: ھۈسەين ھاجى (قىرغىز) 300 يۈەن
2. پوسكام ناھىيىسىدىن: زىننەت ئۆمەر 200 يۈەن
3. كورلا شەھىرىدىن: ئايشەم مامۇت 100 يۈەن
4. غولجا شەھىرىدىن: يەھيا قارىي ھاجى 50 يۈەن
5. ئۈرۈمچى شەھىرىدىن: ھوشۇر ھاجى 100 يۈەن
6. ئۈرۈمچى شەھىرىدىن: ھەلىمە خانىم مۇھەممەد 50 يۈەن
7. ئۈرۈمچى شەھىرىدىن: ئۆمەر جان زاھىر 20 يۈەن
8. ئۈچتۇرپان ناھىيىسىدىن: قۇربان ئىسمائىل 50 يۈەن
9. ئاتۇش شەھىرىدىن: قاسىم ھاجىم 10 يۈەن
10. بېيجىڭ شەھىرىدىن: ئامانتاي (قازاق) 40 يۈەن

«جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى.

روزا تۇتۇش ۋاقت جەدۋىلى ھەققىدە

ئىسلام دىنىدىكى ھەرقانداق دىنىي پائالىيەتلەرنىڭ بەلگىلەنگەن مۇقىم ۋاقتى بولۇپ، ھەرقانداق پائالىيەتنى ئۆز ۋاقتىدا ئادا قىلىش ئەمەللەرنىڭ مۇكەممەل بولۇشىغا، ئاللاتائالانىڭ دەرگاھىدا مەقبۇل بولۇشىغا، ئەجىر-ساۋابقا تولۇق لايىق بولۇشىغا بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتىدىغان ئامىللارنىڭ بىرى، شۇڭا ئىسلام دىنىمىز ھەرقانداق دىنىي پائالىيەتلىرىمىزنى ئۆز ۋاقتىدا ئادا قىلىشىمىزنى ئالاھىدە تەشەببۇس قىلىدۇ. ئەگەر باشقىچە ئەھۋاللار يۈز بېرىپ، پائالىيەتلەرنى ئۆز ۋاقتىدا ئادا قىلىش ئىمكانىيىتى، شارائىتى تولۇق بولمىسا، كېچىكتۈرۈپ ئورۇنداشقا يول قويدۇ. بۇ ھەقتە «قۇرئان كەرىم» ۋە «ھەدىس شەرىپ» كىتابلىرىدا نۇرغۇنلىغان يوليورۇقلار بار.

ئىسلام دىنىدا ھەر يىلى ھىجرىيىنىڭ 9-ئېيىدا بىر ئاي روزا تۇتۇش بەلگىلەنگەن، بۇ روزا تۇتۇشنىڭ باشلىنىش ۋە ئاياغلىشىش ۋاقتىمۇ ئالاھىدە بېكىتىلگەن بولۇپ، ئۇنىڭ ھىلال ئاي كۆرۈش ئارقىلىق باشلىنىدىغانلىقى، ھىلال ئاي كۆرۈش ئارقىلىق ئاياغلىشىدىغانلىقى ئوچۇق كۆرسىتىلگەن. بۇ ھەقتە پەيغەمبىرىمىز: «سەلەر ھىلال ئايىنى كۆرۈش ئارقىلىق روزا تۇتۇشنى باشلاڭلار، ھىلال ئاي كۆرۈش ئارقىلىق روزاڭلارنى ئېچىڭلار، ئەگەر ھاۋا تۇتۇق بولۇپ (ھىلال ئايىنى) كۆرۈش ئىمكانىيىتى بولمىسا، شەئبان (ھىجرىيە 8-ئاي) نى تولۇق 30 كۈن تولدۇرۇڭلار» دېگەن. بۇنىڭدىن باشقا بىزنىڭ رامزان ئېيىدىكى كۈندىلىك تۇتىدىغان روزىمىزمۇ ئالاھىدە ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، بۇنىڭ ۋاقتى تاڭ سۈزۈلگەندىن باشلاپ كۈن ئولتۇرغانغا قەدەر داۋاملىشىدۇ، ھەربىر مۇسۇلمان كىشى روزا تۇتقان ۋاقتىدا، چوقۇم مۇشۇ ۋاقت ئىچىدە يېيىشتىن، ئىچىشتىن، ھاۋايى-ھەۋەسلەردىن، روزىنى بۇزۇپ قويدىغان بارلىق ئامىللاردىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىشى كېرەك. ئەگەر مۇشۇ ۋاقت ئىچىدە روزىغا خىلاپ ئىشلارنى قىلىپ قويسا، روزىسى بۇزۇلىدۇ. شۇڭا روزا تۇتقان كىشى سۇھۇرلۇق تاماقنى بەك بالدۇر يەۋېلىپ، روزا تۇتۇش ۋاقتىنى ئۇزارتتىۋالىدىغان، كۈندۈزى ئۆزىنى قىيناپ قويدىغان، كەچتە ئىفتار قىلىشقا ئالدىراپ كېتىپ، بالدۇر ئىفتار قىلىپ قويدىغان ياكى ئىفتارنى كېچىكتۈرۈپ قويدىغان ئەھۋاللاردىن ساقلىنىشى كېرەك. بىزنىڭ سۆيۈملۈك پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام بىزگە مۇنداق دەپ يوليورۇق كۆرسەتكەن: «مېنىڭ ئۈممەتلىرىم ئىفتارنى ئالدىراپ (دەسلەپكى ۋاقتىدا)، سۇھۇرلۇقنى كېچىكتۈرۈپ (ئاخىرقى ۋاقتتا) قىلىدىغانلا بولسا، ئۇلار چوقۇم بىر ياخشى ھالەتتە بولىدۇ».

بىز كەڭ مۇسۇلمانلار ئاممىسىنىڭ رامزان ئېيىدا روزا تۇتۇش ۋاقتىنىڭ ئوچۇق-ئېنىق بولۇشىنى، سۇھۇرلۇق، ئىفتارلىق تاماقلارنىڭ دەل ۋاقتىدا بولۇشىنى نەزەردە تۇتۇپ ھەمدە تۇتقان روزىنىڭ ئۇلۇغ ئاللاتائالانىڭ دەرگاھىدا مۇكەممەل، ھەم مەقبۇل بولۇشىنى تىلەپ، زور ئەجىر-ساۋابلارنى ئۈمىد قىلىپ، بۇ جەدۋەلنى تۈزۈپ چىقتۇق. جەدۋەلنى تۈزۈش جەريانىدا ئاپتونوم رايونلۇق ئاسترونومىيە ۋە ھاۋا رايى ئورگانلىرىنىڭ ھېسابلاپ چىقارغان ۋاقت جەدۋەللىرى بىلەن ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى بەزى مەسچىتلەردە قوللىنىلىپ كېلىۋاتقان ۋاقت ئۆلچەملىرىنى بىرلەشتۈرۈش ئارقىلىق ئاپتونوم رايونىمىزدىكى 12 چوڭ شەھەرنىڭ شەرقتىن غەربكىچە بولغان ئارىلىق ۋاقت پەرقىگە ئىمكانىيەت قويغان ئاساستا سۇھۇر، ئىفتار ۋاقتلىرى بېكىتىلدى، تۈزۈلۈش شەكلى جەھەتتىن ئىسلام دۆلەتلىرىدە قوللىنىپ كېلىۋاتقان رامزانلىق روزا تۇتۇش ۋاقت جەدۋەللىرى ئاساس قىلىندى. بۇ جەدۋەلدىكى بارلىق ۋاقت بەلگىلىمىلىرى ئۈرۈمچى شەھىرىگە قارىتىلغان بولۇپ، قالغان 11 شەھەرنىڭ ئۈرۈمچى شەھىرى بىلەن بولغان ۋاقت پەرقى ئەسكەرتىلدى، پەرقلەندۈرۈپ پايدىلىنىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمىز، روزىڭىزلارنى پەرۋەردىگارىمىز ئاللاتائالا قوبۇل قىلغاي (ئامىن!) (تۈزگۈچى: مۆھتەرەم ھاجى)

ھىجرىيە 1418-يىللىق روزا تۇتۇش ۋاقتى جەدۋىلى (ئۈرۈمچى ۋاقتى)

مىلادى	رامىزان	ھىجرىيە كۈنلىرى	سۈھۈر ۋاقتى	ناك سۈزۈلۈش	كۈن چىقىش	پېشىن	دىگەر	ئىفتار شام	خۇپتەن
31.12.97	1	چارشەنبە	4:49	5:41	7:47	12:20	14:33	16:47	17:26
1.1.98	2	پەيشەنبە	4:49	5:41	7:47	12:20	14:34	16:48	17:27
2	3	جۈمە	4:49	5:41	7:47	12:20	14:35	16:49	17:28
3	4	شەنبە	4:49	5:41	7:47	12:20	14:36	16:50	17:29
4	5	يەكشەنبە	4:48	5:41	7:46	12:20	14:37	16:51	17:30
5	6	دۈشەنبە	4:48	5:40	7:46	12:20	14:38	16:52	17:31
6	7	سەيشەنبە	4:48	5:40	7:46	12:20	14:39	16:53	17:32
7	8	چارشەنبە	4:47	5:40	7:45	12:20	14:40	16:54	17:33
8	9	پەيشەنبە	4:47	5:39	7:45	12:20	14:41	16:55	17:34
9	10	جۈمە	4:47	5:39	7:45	12:20	14:42	16:56	17:35
10	11	شەنبە	4:46	5:39	7:44	12:20	14:43	16:57	17:36
11	12	يەكشەنبە	4:46	5:38	7:44	12:20	14:44	16:58	17:37
12	13	دۈشەنبە	4:46	5:38	7:44	12:20	14:45	16:59	17:38
13	14	سەيشەنبە	4:45	5:38	7:43	12:20	14:46	17:00	17:39
14	15	چارشەنبە	4:45	5:37	7:43	12:20	14:47	17:01	17:40
15	16	پەيشەنبە	4:44	5:37	7:42	12:20	14:49	17:03	17:42
16	17	جۈمە	4:44	5:36	7:42	12:20	14:50	17:04	17:43
17	18	شەنبە	4:43	5:36	7:41	12:20	14:51	17:05	17:44
18	19	يەكشەنبە	4:42	5:35	7:40	12:20	14:52	17:06	17:45
19	20	دۈشەنبە	4:42	5:34	7:40	12:20	14:54	17:08	17:47
20	21	سەيشەنبە	4:41	5:34	7:39	12:20	14:55	17:09	17:48
21	22	چارشەنبە	4:40	5:33	7:38	12:20	14:56	17:10	17:49
22	23	پەيشەنبە	4:40	5:32	7:38	12:20	14:58	17:12	17:51
23	24	جۈمە	4:39	5:32	7:37	12:20	14:59	17:13	17:52
24	25	شەنبە	4:38	5:31	7:36	12:20	15:00	17:14	17:53
25	26	يەكشەنبە	4:37	5:30	7:35	12:20	15:01	17:16	17:55
26	27	دۈشەنبە	4:36	5:29	7:34	12:20	15:02	17:17	17:56
27	28	سەيشەنبە	4:35	5:28	7:33	12:20	15:03	17:18	17:57
28	29	چارشەنبە	4:34	5:27	7:32	12:20	15:05	17:20	17:59
29	30	پەيشەنبە	4:33	5:26	7:31	12:20	15:06	17:21	18:00
30	شەۋۋال	جۈمە	ھىيت	5:25	7:30	12:20	15:07	17:22	18:01

ئۈرۈمچى شەھىرى بىلەن ۋاقت جەھەتتىن پەرقلىنىپ، سۈھۈر ۋاقتى ۋە ئىفتار ۋاقتى بۇرۇن-كېيىن كېلىدىغان شەھەرلەر

مىنۇت كېيىن	ئۈرۈمچى شەھىرىدىن	مىنۇت بۇرۇن	ئۈرۈمچى شەھىرىدىن
49	1. خوتەن شەھىرى		1. ئالتاي شەھىرى
58	2. قەشقەر شەھىرى	19	2. قۇمۇل شەھىرى
57	3. ئاتۇش شەھىرى	6	3. تۇرپان شەھىرى
35	4. ئاقسۇ شەھىرى	5	
28	5. غۇلجا شەھىرى		
10	6. كورلا شەھىرى		
5	7. سانجى شەھىرى		
3	8. شىخەنزى شەھىرى		

ئۇيغۇرچە «جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى» ژۇرنىلىنىڭ 1997-يىللىق سانلىرىنىڭ ئومۇمىي مۇندەرىجىسى

♥ شياڭگاڭنىڭ ۋە تەن قوينغا قايتىپ كەلگەنلىكىگە تەنتەنە ♥

- ۋەتەننى سۆيۈش—ئىماننىڭ گەۋدىلىنىشى (2. 4)
- شياڭگاڭ مۇسۇلمانلىرى مەن شەنلىياڭ (2. 8)
- قەشقەر ۋىلايىتىدە دىنىي ساھەدىكىلەرنىڭ شياڭگاڭنىڭ ۋەتەن قوينغا قايتىپ كەلگەنلىكىنى تەبرىكلەش پائالىيەتلىرى ئېلىپ بېرىلدى ياقۇپ ھاجى (3. 58)

♥ ئىسلام ئىلمى تەتقىقاتى ♥

- ئىسلام دىنى ۋە سوتسىيالىستىك مەنئىي مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى توغرىسىدا مۇلاھىزە ئىبراھىم فېڭ جىڭيۈەن (1. 4)
- ئاخۇنلارنىڭ مۇسۇلمانلار جەمئىيىتىدىكى ئورنى ۋە رولى ئايۇپ (1. 10)
- ئۈمىد ئاخۇنلاردا ليۇ جېن (1. 13)
- ئىسلام دىنىنىڭ پاكىزلىق كۆز قارىشى توغرىسىدا مەھمۇد يۈسۈپ لى خۇايبىڭ (2. 17)
- بەندە ئۆز قىلمىشى ئالدىدا جاۋابكار جاك چىيەن (2. 29)
- مۇسۇلمانلار ئاتا-ئانىسىغا ياخشىلىق قىلىشى كېرەك ئۆمەر جان مۇھەممەد (2. 32)
- پاكىزلىق—ئىماننىڭ يېرىمى يۈسۈپجان مۇھەممەد ھىلالى (2. 34)
- قۇرئاندىكى «سەبىر» سۆزى توغرىسىدا ئابدۇمىجىت مۇھەممەت (2. 36)
- ئىسلام دىنىنىڭ «بىلمەك بىلەن قىلماقنىڭ بىرلىكى» كۆز قارىشى ئابدۇۋەھاب سۇڭ ئېنلىن (3. 7)
- «قۇرئان كەرىم»دىكى مۇناسىۋەتلىك ئايەتلەردىن ئىسلام دىنىدا ئاياللارنىڭ ئورنى مەسىلىسى ئۈستىدە مۇھاكىمە قەمبەرنىسا مۇھەممەد ھاجى، چىيەن نەجىدىن (3. 15)
- روزا روزا ھېيت ھەبىبۇللا خوجا لەمجىنى (3. 20)
- ئىسلام ئەدەب-ئەخلاقى ۋە مەنئىي مەدەنىيلىك قۇرۇلۇشى توغرىسىدا ئابدۇۋەھاب (4. 7)
- «سۈرە كەۋشەر» نىڭ نازىل قىلىنىش ئارقا كۆرۈنۈشىدىن ئىسلام دىنىنىڭ ئەر-ئاياللار باراۋەرلىكى ئىدىيىسىگە بىر نەزەر لى خۇڭمىڭ (4. 14)
- «قۇرئان كەرىم» نى تۇمار قىلىپ ئېسىۋېلىش جايىزمۇ؟ ئىسمائىل ياقۇب، مۇھەممەت تۇرسۇن يۈسۈپ (4. 19)
- «قۇرئان كەرىم»دىكى 36-سۈرە (ياسىن سۈرىسى) 36-ئايەت بىلەن 21-سۈرە (ئەنبىيا سۈرىسى) 32-ئايەتنىڭ ئىلمىي شەرھىسى غازىز ھاجى داموللا (قازاق) (4. 34)

♥ ئىسلام ئەقىدىلىرى ♥

- تەۋھىد ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە شىھابىدىن ئابدۇلئەھەد (4. 21)

♥ ۋەزىتە بىلىغ ♥

- ئىسلام دىنىدىكى ۋاپادارلىق جاك خۇڭجۈن (1. 17)
 - ئىسلام دىنىنىڭ ئاياللار نۇقتىئىنەزىرى توغرىسىدا مۇ خۇافېن (1. 22)
 - «ئاللانى بىر دەپ تونۇش» ئىماننىڭ مېغىزىدۇر ما يېخا (4. 25)
- «سۈرە، ئىخلاس» ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە

- ئىسلام دىنىنىڭ ئىتتىپاقلىق نۇقتىئىنەزىرى توغرىسىدا دەي جۇنڧېڭ (4. 28)
- ئىسلام دىنىنىڭ تۇغۇلۇش-ئۆلۈش نۇقتىئىنەزىرى توغرىسىدا خۇاڭ يېچۈەن (4. 31)

♥ ئىسلام ئەدەب-ئەخلاقى ♥

- مۇسۇلمانلار كەمتەر ۋە ئېھتىياتچان بولۇشى كېرەك جاك چىيەن (1. 27)
- ئىسلام دىنىدىكى بىرقانچە ئەدەب-ئەخلاق ئابدۇخالىق ئالىم (3. 12)
- مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەدەب-ئەخلاقى ئابدۇخالىق ئالىم (4. 36)
- ئىسلام دىنى ۋە ئىنسانىي پەزىلەت ئۆمەر جان مۇھەممەت (4. 38)

♥ ياش ئالىملىرىمىز ♥

- يەنىمۇ ئۆزلە تەڭرىتاغ ئوغلى تاشقىن (1. 29)
- دوكتور ئاشتى خالمۇرات غوبۇرنى زىيارەت
- شان-شەرەپ ئالدىدا تېڭىرقىماس ياش ئەزىمەت ئابدۇكېرىم راخمان (2. 39)
- شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ياش پروفېسسورى تاشپولات تېپىپ ھەققىدە
- ئىجتىھاتنىڭ كۈچى ئەنۋەر مۇھەممەد (3. 27)
- مەملىكىتىمىز بويىچە تۇنجى ئۇيغۇر ئالتايشۇناسلىق دوكتورى، تىلشۇناس لېتىپ توختى توغرىسىدا

♥ تۆھپىكار دىنىي زاتلار ♥

- نامراتلارنىڭ يۆلەنچۈكى، يېتىملارنىڭ ئاتىسى ياقۇپ ھاجى (1. 36)
- بېيىش يولىدىكى باشلامچى سايرا يۇسۇپ (1. 39)
- دىنىي زاتلارنىڭ ھىممىتى ياقۇپ ھاجى (1. 39)
- پەيزىۋات ناھىيىسىدە دىنىي زاتلار نامرات ئائىلىلەرگە ئىللىقلىق يەتكۈزدى ياقۇپ ھاجى (1. 40)
- مەرىپەتپەرۋەر ۋە ساخاۋەتلىك دىنىي زاتلار ياقۇپ ھاجى (1. 40)
- ئەل سۆيەر خەير-ساخاۋەتچى دىنىي زاتلار شاھمەردان ، ياقۇپ ھاجى (2. 57)
- دىنىي زاتلار يېتىم-يېسىرلارغا ئىللىقلىق يەتكۈزدى يالقۇن (3. 60)
- قاراشەھەر ناھىيىسىدە دىنىي زاتلار مائارىپنى قوللاپ، نامراتلارغا ئىللىقلىق يەتكۈزمەكتە... ئوسمان تۇرسۇن (1. 4)
- پەن-تېخنىكاغا تايىنىپ بېيىغان دىنىي زات ياقۇپ ھاجى مۇھەممەد (4. 46)

♥ ساخاۋەتلىك مۇسۇلمانلار ♥

- مەرىپەتكە ساخاۋەت ئابدۇكېرىم ئۆمەر (4. 45)
- ئابدۇقادىر ھاجىم سانجۇ يېزىسىدىكى نامراتلارغا 100 مىڭ يۈەن ياردەم قىلدى ئابلىمىت مۇھەممەت (4. 59)

♥ ئىسلام دىنى ۋە ئۇيغۇرلار ♥

- ئىسلام دىنى ۋە ئۇيغۇرلارنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتى ئىلھام توختى (3. 33)
- ئىسلام دىنى ۋە ئۇيغۇرلاردىكى يېمەك-ئىچمەك تەقېبلىرى نۇر مۇھەممەد توختى (3. 41)
- ئۇيغۇرلاردىكى توي ئىسراپچىلىقى توغرىسىدا مەمتىن ئابلىمبېكم (3. 45)
- ئىسلام دىنىنىڭ مائارىپ تەرەققىياتىدىكى رولىنى جارى قىلدۇرۇپ، مائارىپقا كۆڭۈل بۆلەيلى
- تۇرسۇن مۇھەممەد شەۋكەت (3. 47)

♥ بىلىم گۈلزارى ♥

- مۇسۇلمانلارنىڭ دەستۇرى «قۇرئان كەرىم» ۋە ئۇنىڭ رەتلىنىشى ئۆمەر جان مۇھەممەد (1. 43)
- سەككىز ياشلىق قارى قىز مەھمۇدى (1. 45)
- ئىسلام دىنىدىكى ئەڭ توپلىغۇچى: ياقۇپ ھاجى (2. 46)

♥ ئىسلام دۇنياسى ♥

- ئىسلام دۇنياسىدىكى غەربلىشىش مەسىلىسى مۇسا (4. 47)
- دۇنيا مۇسۇلمانلىرى ئاھالىسىنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى مۇسا (4. 48)

♥ دوستانە بېرىش-كېلىشلەر ♥

- قاھىرە سەپىرى ما ۋىنجۇن (4. 50)
- جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى ۋە كىشىلىرى ئىسلامىيەت ئالىي كېڭىشىنىڭ 9-نۆۋەتلىك مەجلىسىگە قاتناشتى
- لوقمان ما شەنىي (4. 52)
- ئەزھەر ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى ئوقۇش ۋالگ گىنىملىك (4. 53)

♥ مەسچىت-جامەلەر ♥

- بۈگۈر ناھىيە يېڭىسار يېزىسىدا يېڭىدىن سېلىنغان جامە مەسچىتى تۇيغۇن ئابدۇرەھىم (1. 47)
- ھەرىكەتتىن بەرىكەت — گۈچۈڭ ناھىيە بازىرىدىكى دۈڭمېن مەسچىتىنىڭ بازار ئىگىلىكى بىلەن شۇغۇللىنىپ بەرىكەت تېپىۋاتقانلىقى توغرىسىدا ئابلىمىت قۇربان (2. 43)

♥ مۇسۇلمانلار تۇرمۇشىدىن ♥

نەزىر-چىزاغ ھەققىدىن خەير-ساخاۋەت ھاجى مەھمۇدى (1.48)

♥ ئىسلام ئاسارىتەتلىرى ♥

سۇلتان ئۆۋەيسخان مازىرى ئابدۇرىشىت ئالىم (2.47)

ئىمامى ئەپتەھ مازىرى مۇھەممەتئىمىن قۇربان (2.48)

ھەزرىتى ئەلپەتتا خوجام مازىرى ئابدۇراخمان ئابدۇللا (4.44)

♥ 1997-يىللىق ھەج پائالىيىتى ♥

جۇڭگو ھەج خىزمىتى ئۆمىكى ئۆز ۋەزىپىسىنى ئۇتۇقلۇق ئادا قىلىپ، ۋەتەنگە قايتىپ كەلدى

..... رىشىت ھاجى (2.49)

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى ھەج پەرزىنى ئادا قىلىپ ساق-سالامەت قايتىپ كەلدى

..... مەھمۇدى (2.52)

ھەج مەزگىلىدە سەئۇدى ئەرەبىستاننىڭ مىنا رايونىدا زور ئوت ئاپىتى يۈز بەردى، جۇڭگو ھاجىلىرى ساق-سالامەت

..... مەھمۇدى (2.53)

♥ جۇڭگو ئىسلام مائارىپى ♥

قورغاس ناھىيىلىك ئىسلام دىنى ئوقۇتۇش مەركىزىدە تۇنجى قارار تالىپلار ئوقۇش پۈتتۈردى

..... ئۆمەر ما فالك (1.58)

قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى باشقۇرۇشىدىكى دىنىي مەكتەپ ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى

..... ياقۇپ ھاجى (3.55)

قۇمۇل ۋىلايەتلىك ئىسلام دىنى ئوقۇتۇش نۇقتىسىنىڭ ئىككىنچى قارارلىق ئوقۇغۇچىلىرى ئوقۇش پۈتتۈردى

..... يۈنۈش سادىق (3.55)

پوسكام ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى ئاچقان دىنىي خادىملار تەربىيىلەش كۇرسى غەلبىلىك ئاياغلاشتى

..... ياقۇپ ھاجى (3.56)

تىكەس ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ ئوقۇتۇش مەركىزىدە تۇنجى قارارلىق تالىپلار ئوقۇش پۈتتۈردى

..... ئۆمەر جان شاۋۋدۇن (3.56)

بۈگۈر ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى ئىماملار ئۆگىنىش كۇرسى ئاچتى تۇيغۇن ئابدۇرەھىم (3.57)

«قۇرئان كەرىم» نى ئوقۇشتا بىلىشكە تېگىشلىك ئىشلار توغرىسىدا ياقۇپ ھاجى مۇھەممەد (4.40)

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى ئەرەب تىلى ۋە ئىسلام دىنى دەرسلىرىنى ئوقۇتۇش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش ۋە مۇھاكىمە

قىلىش يىغىنى ئۆتكۈزدى خۋالكا لىيا (4.42)

تۇرپان ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى ياش ۋەتەنپەرۋەر دىنىي، كەسپىي خادىملارنى تەربىيىلەش خىزمىتىنى ياخشى

ئىشلىمەكتە شاھمەردان ئىمىنىياز (4.43)

♥ ئىسلام جەمئىيىتى پائالىيەتلىرى ♥

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى قارىيلىرىنى ئەۋەتىپ، خەلقئارالىق قىرائەت مۇسابىقىسىغا قاتناشتۇردى ئىمامىدىن (1.49)

شىنجاڭ دىنىي زاتلار ئېكسكۇرسىيە ئۆمىكىدىكىلەر جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىدە سۆھبەتتە بولدى مەھمۇدى (1.49)

ئىلى ۋىلايىتى بويىچە ئىسلام دىنى 2-قېتىملىق ۋەكىللەر يىغىنى ئېچىلدى سۈي جۈنجى (1.49)

ئاقسۇ كۈنئىشەھەر ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ 3-قېتىملىق ۋەكىللەر يىغىنى ئېچىلدى دايم داۋۇت (1.50)

قاغىلىق ناھىيىلىك ئىسلام جەمئىيىتى ئۆز رولىنى ياخشى جارى قىلدۇرماقتا ياقۇپ ھاجى (1.50)

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى 2-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك قىرائەت مۇسابىقىسى ئۆتكۈزدى مەھمۇدى (2.12)

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى قۇربان ھېيتلىق زىياپەت بەردى يۈسۈف جەۋاد (2.15)

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام جەمئىيىتى 5-نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 2-قېتىملىق دائىمىي ھەيئەتلەر يىغىنى

داغدۇغىلىق ئۆتكۈزۈلدى ھاجى مەھمۇدى (3.5)

قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ ھەرقايسى يېزا-بازارلىرىدا شۆبە ئىسلام جەمئىيەتلىرى قۇرۇلدى ياقۇپ ھاجى (3.60)

جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتى زىيارەت ئۆمىكى شياڭگاڭ، ئاۋمېنلارنى زىيارەت قىلدى ھاجى مەھمۇدى (4.55)

ئىسلام تەرەققىيات بانكىسى ئا-
لاھىدە ياردەم بېرىش ئىشخانىسىنىڭ
مۇدىر ياردەمچىسى دوكتور مۇھەممەد
ھەسەن سەلىم ۋە جۇڭگودىكى قۇرۇ-
لۇش تۈرلىرىگە مەسئۇل ئىنژېنېر ئاد-
نانلار 1997-يىلى 6-ئاينىڭ 9-كۈنى
جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنى زىيارەت
تىلدى. جۇڭگو ئىسلام جەمئىيىتىنىڭ
مەسئۇللىرى مېھمانلار بىلەن سەھمىي
سۆھبەتلەشكەندىن كېيىن خاتىرە ئۇ-
چۇن بىللە سۈرەتكە چۈشتى.

▶ 1997-يىلى 7-ئاينىڭ 13-كۈنى جۇڭگو ئىسلام
جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى مۇھەممەد سەئىد ما
يۇنقۇ، مۇئاۋىن باش كاتىپى لوقمان ماشەنىي تەكلىپكە
بىنائەن مىسىرغا بېرىپ، ئىسلامىيەت ئالىي كېڭىشىنىڭ
9-نۆۋەتلىك مەجلىسىگە قاتناشقان مەزگىلدە، ئەزھەر
شەيخى دوكتور تانتاۋى قاتارلىقلار بىلەن كۆرۈشۈپ
بىللە سۈرەتكە چۈشتى.

▼ قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مۇناسىۋەتلىك رەھبەر
ۋىلايەتلىك ئىسلام جەمئىيىتى باشقۇرۇشىدىكى دىنىي
مەكتەپنىڭ 3-قارارلىق ئوقۇش پۈتتۈرگەن تالىپلىرى
بىلەن بىرگە سۈرەتكە چۈشتى.

